

*Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Legújabbkori Történeti Tanszék
2087 Piliscsaba, Egyetem u. 1.*

**Magyarországi jelképhasználat a XX. században,
*különös tekintettel a magyar államcímerre***

Konzulens: M. KISS SÁNDOR
Történész

Készítette: ALBERT ZOLTÁN MÁTÉ
Történelem MA szak,
Nappali tagozat

Piliscsaba, 2013.

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó.....	3
1. Bevezetés.....	4
1.1. A címertanról és a címerekről röviden	4
1.2. A magyar címer részei és rövid története	6
2. A hegyes talpú címer változásai (1915-1945).....	11
2.1. Pár évre oszthatatlanul és elválaszthatatlanul (1915-1918).....	11
2.2. Kétfajta köztársaság, többfajta szimbólum (1918-1919).....	25
2.3. A király nélküli királyság címerei (1920-1944)	34
2.4. Nyilasok, Vörös Hadsereg, Ideiglenes Nemzeti Kormány (1945)	39
3. A hajlított oldalú címer használata (1946-1989)	47
3.1. Az úgynevezett Kossuth-címer kialakulásának rövid története	47
3.2. A Kossuth-címer használata szokásjog alapján (1946-1949).....	50
3.3. „A dolgozó nép címere” (1949-1956)	60
3.4. Forradalmi címerhasználat és címer változatok (1956-1957)	64
3.5. Sisakdísszé váló vörös csillag (1957-1989)	71
4. Vita kétfajta címerről, kétfajta értékről (1989-1990)	77
5. Befejezés.....	89
A VIZSGÁLT XX. SZÁZADI CÍMEREK JEGYZÉKE	91
MELLÉKLETEK JEGYZÉKE.....	93
MELLÉKLETEK	94
IRODALOMJEGYZÉK.....	99
NÉVMUTATÓ	106

Előszó

Jelen szakdolgozatom a XX. századi magyar államcímerváltozásával foglalkozik. Célja, hogy egy a jövőben elkészítendő nagy munkának az egyik részegysége legyen, amely Magyarország állami jelképeinek a teljes körű leírására vállalkozik. Végzett történészként, a címertannal és a zászlótannal szeretnék foglalkozni, a XX. századból átlépve korábbi századokra is.

A XX. század a magyar állami címerváltozása felől nézve, vitával kezdődött és vitával zárult. 1915-ben az volt a fő kérdés, hogy hogyan fejezhetné ki a legjobban az Osztrák-Magyar Monarchia közös címere a két ország egymáshoz való viszonyát. 1989-ben pedig az, hogy melyik (a történelem folyamán kialakult címerváltozat) jelképezi jobban, a függetlenségét ismét elnyerő Magyarországot és annak államformáját. XX. századi jelképtörténetünkben az egyik legdíszesebb címerváltozat (1915-ös közös közpécimer) megalkotása után pár évvel, 133 napig szinte teljesen megszűnt az addig a történelem folyamán kialakult magyar nemzeti jelképek használata (Tanácsköztársaság). De nem csak ez az egy érdekessége van ennek a századnak a magyar jelképek szempontjából. A második évezred utolsó száz évét meghatározó és megpecsételő két szélsőséges ideológia és totalitárius rendszer (nemzeti szocializmus és nemzetközi szocializmus) is rányomta bélyegét sok országra, köztük Magyarországra jelképhasználatára is. Így vált 1945 elején „címtartóvá” a nyilas rémuralom jelképe a nyilaskereszt és így vált 1957-ben „sisakdísszé” a kommunista rémuralom jelképe a vörös csillag.

Dolgozatomban igyekszem részletesen végigkövetni a magyar címerváltozásait ebben a zűrzavaros évszázadban és bemutatni azokat az embereket, akik döntöttek hazánk egyik legfontosabb állami jelképének kinézetéről és használatáról.

1. Bevezetés

1.1. A címertanról és a címerekről röviden

A heraldika a címereket vizsgáló tudomány, amely a címerek történetével a társadalmi életben játszott szerepükkel, szerkesztésükkel és leírásuk szabályaival foglalkozik. A címertan kapcsolódik több más tudományhoz és segédtudományhoz is. Bizonyos részekén érinti a jogtörténetet és a jogtudományt, de kötődik a művelődéstörténethez,¹ a numizmatikához, a vexillológiához, a fragisztikához, az eszmetörténethez és fontos hozzá az eseménytörténet pontos ismerete is. Jelen munkámban is fontos forrást jelentenek a korabeli jelképhasználatok vizsgálatánál a pecsét- és pénztörténeti források.

„A magyar *címer* szó először 1326-ban jelenik meg abban a (latin nyelvű) oklevélben, amelyben Imre fia, Miklós Károly Róbert királyunktól (1308-1342) „közönségesen cymerneke nevezett cristát”, azaz sisakdísz („cristam...que vulgo cymer dicitur”) kap adományba.”²

Bertényi Iván a következőképpen határozza meg a címer fogalmát: „A címer a középkori fegyverhasználaton alapuló, olyan, legtöbbször pajzs alakú jelvény (szimbólum), amelyet magánszemélyek vagy testületek megkülönböztető jelként használnak. A címerek megítélése koronként és országokként változott. Általában az alábbi követelményeket támasztják velük szemben: 1. A címerek színes jelvények. [...] 2. Ábrázolásaik mértani formák vagy stilizált képek. A térbeli ábrázolás nincs megengedve, illetve csak kismértékű lehet. 3. Fő hordozójuk a pajzs. A szakírók többsége szerint pajzs nélkül nincs is címer. Újabban azonban egyes kutatók a zászlón, nyeregtakarón, köpenyen, sisakon ábrázolt, illetve sisakdíszként szereplő, sőt esetleg a címer funkciójában szerepeltetett bármely jelvényt is címernek tekintik, ha az bizonyos egyéb meghatározott feltételeket kielégít. („Az antiheraldikus címereket a napóleoni háborúk spanyolelleses győzelmeit kihasználó volt latin-amerikai spanyol gyarmatok kezdték használni az idegen felsőbbbség lerázása után. De nem lett volna címere a Német Demokratikus Köztársaságnak sem (egész fennállása alatt), sőt hazánkknak sem 1949 és 1956 között – ha az illető országok alkotmánya nem nyilvánítja címernek (a Kelet-Európában szovjet mintára készült, kényszerített) pajzs nélküli emblémákat.”)³ 4. A

¹ Bertényi Iván: Magyar címertan. Osiris Kiadó, Budapest, 2003 (Továbbiakban: Bertényi [2003]), 13. o.

² Bertényi [2003]: u.o. 13. o.

³ Bertényi [2003]: 118. o. (végjegyzet a 15. o.-ról)

címerek öröklődnek, a földbirtokhoz vagy a családhoz kötöttek. Egyes nem személyhez kapcsolódó, főleg testületi címerek esetében az öröklődést az állandósult használat (vagy legalábbis annak az igénye) helyettesíti.”⁴

Az előbbi meghatározás azért fontos a tanulmányom számára, mert például a Tanácsköztársaság zűrzavaros jelképhasználatánál, a pecséteknél és a numizmatikai emlékeknél is feltűnnek jelképek, amelyeket akár címerképként is lehet értelmezni. Ezenkívül a szigorú értelemben címernek nem nevezhető úgynevezett „Rákosi-féle címert” is címernek nevezi az akkori alkotmány és a köznyelv is így ismeri.

A legfontosabb része a címernek, a pajzs. Alakja folyamatosan változott a történelem folyamán.⁵ Számomra érdekes kérdés az úgynevezett „Kossuth-címer” pajzsának alakja. Véleményem szerint a köztudatban a Kossuth-címer nem pusztán a korona nélküli kiscímert jelenti, hanem a jellegzetes hajlított oldalú pajzson lévő kiscímert. Ha több pajzs szerepel együttesen, azt összetett címernek nevezi a heraldika. Két pajzs egymásra helyezésénél, az alsó pajzsot nagypajzsnak, a felsőt boglárpajzsnak nevezzük.⁶ „Három egymásra helyezett pajzs esetén az alsó a *nagypajzs*, a középső a *boglárpajzs*, a felül fekvő, legkisebb a *szívpajzs*.”⁷

A címerek leírásánál fontos, hogy azokat „mindig úgy kell tekintenünk, hogy a jobb és a bal oldalt a pajzsot hordozó személy állása határozza meg. Így a velünk szemben álló harcos pajzsát a melle előtt tartja, s ami tőlünk mint szemlélőtől jobbra esik, neki balra, ami hozzánk viszonyítva balra esik, neki jobbra kerül. Magyarán: a heraldikában a bal és a jobb oldal felcserélődik!”⁸

A heraldika a vörös, kék, zöld és fekete színeket, valamint két fémet, az aranyat és az ezüstöt használja a címerek színezésénél. Az aranyat sárgával, az ezüstöt fehérrel is szokták ábrázolni, amely teljesen szabályos. Ezenkívül a heraldikai díszeknél előfordul a bíbor szín is. A címertanban a színek ábrázolásánál csak egyféle, keveretlen színeket lehet használni. Léteznek példák arra is, hogy a pajzsot különféle bundabőrökkel is bevonták. Ez azonban hazánkban nem terjedt el széles körben. Ami azonban lényeges a jelen tanulmány szempontjából, az a színek jelölése színezetlen rajzon. Többféle színjelölő eljárás létezik, de a legelterjedtebb, a XVII. században élt Silvester Petra-

⁴ Bertényi [2003]: u.o. 14-15. o.

⁵ Bertényi [2003]: u.o. 21. o.

⁶ Bertényi [2003]: u.o. 23. o.

⁷ Bertényi [2003]: u.o. 24. o.

⁸ Bertényi [2003]: u.o. 24-25. o.

Santának és Claude de la Colombière-nek a módszere. Ez alapján „a vöröset függőleges, a kékét vízszintes, a zöldet (heraldikailag) jobbról bal felé haránt húzott, a feketét egymást keresztező függőleges és vízszintes vonalazás jelzi. A bíbort balról jobbra haránt húzott vonalak, a fémek közül az aranyat pontok, az ezüstöt üres mező mutatják.”⁹

1.2. A magyar címer részei és rövid története

A XII-XIII. század fordulóján, amikor Magyarországon is megjelentek a címerek, a király volt az államhatalom megtestesítője és a kormányzás gyakorlója. Ez a magyarázata annak, hogy a kezdetben királyi címer később az ország címerévé vált.

A magyar királyi címer legkorábban megjelenő eleme, a kettős kereszt (amelyet a nemzetközi szakirodalom magyar keresztként is említ.¹⁰) Eredete Bizáncig, sőt az ókori Rómáig nyúlik vissza. Az azonban magyar sajátosság, hogy pajzsra helyezték állandó jelleggel. Ez nem volt szokás Bizáncban. „A magyar királyi hatalom jelvénye a XI. századtól a nyélre tűzött kereszt volt.” A kettős kereszt először III. Béla király (1172-1196) pénzein jelenik meg, de kezdetben még pajzs nélkül. „1190 táján vert pénzein pajzsba foglalva látható, lebegő helyzetben.” Kumorovitz Lajos Bernát szerint: „a Bizáncban nevelkedett III. Béla elsősorban nem egyházi szimbólumként vette fel a jelvényt, hanem a bizánci császárok szokását utánozta. Használhatta már a bizánci udvarban is, s mint magyar király is ragaszkodott hozzá, s a kettős kereszt címerrel a magyar király hatalmát a bizánci császári hatalom mellé állította. [...] A kettős keresztben hosszú évszázadokon át a magyar királyság keresztény voltának jelképét látták. Emellett egy ideig erősen élhetett a kettős kereszt ereklyekultusza is. V. István (1270-1272) pecsétjén a kereszt alsó szárkeresztződésén ugyanis egy töviskoronát jelképező karika figyelhető meg, s a pecsét köriratának szövege (latinul): „A korona és a kereszt legyen a pecsét ereje.” Töviskorona-ábrázolás látható III. András (1290-1301) egyik pecsétábrázolásának a címerpajzsba helyezett kettős keresztjén is.”¹¹

A kettős keresztet kezdetben talpazat nélkül, lebegve ábrázolták. „Első talpazata a félköríves vonal hármas megtörése révén kialakult gótikus stílusú lóhereív, amely a XIII. század vége felé először V. István király, majd néhány királyné pénzein jelentkezett.” A magyar heraldika egyik sajátja, hogy a természetességre törekszik és nem kedveli a

⁹ Bertényi [2003]: u.o. 25-26. o.

¹⁰ Nyulásziné Dr. Straub Éva: Magyarország címerkönyve. A heraldika alapjai. CEBA Kiadó, Budapest, 2001 (Továbbiakban: Nyulásziné [2001]), 66. o.

¹¹ Bertényi [2003]: 62-65. o.

lebegő alakzatokat. Ezért jöhetett létre a kettős kereszt talapzatául szolgáló „hármashalom”. „A késő gótika a hármashalomnak plasztikus kiképzést adott, a reneszánsz korban kialakult kerek ívei pedig a barokk korban parabolikus formát vettek fel. A romantika idején az is előfordult, hogy a halmokat természetes sziklás hegyként ábrázolták. A XIX. század végén azután visszatértek a természetes hármashalomhoz.”¹² A kettős kereszt címerkép harmadik eleme a kereszt lábánál lévő korona. Ez abból a szokásból jött létre, hogy a kereszt tövéhez nyílt, leveles koronát helyeztek egy idő után. II. András (1205-1235) pénzein már látható ez a fajta ábrázolás. A középkor folyamán még változva hol előfordult, hol nem a korona megjelenítése, de később már állandósult.¹³

Magyarország címerének másik alapeleme, a vörössel és ezüsttel többször vágott pajzsmező, amely Imre király (1196-1204) uralkodása alatt jelent meg. Feltűnésének első időpontja egy 1202-ben kelt királyi oklevél arany függőpecsétje. Itt a vágásokban lépegető oroszlánok is láthatóak. „Hasonló vágásos címet találunk II. András aranypecsétjén (bulla hét oroszlánnal) és az 1220-as években használt kettős viaszpecsétjén. Utolsó, 1235. évi kettős pecsétje is (hétszer) vágott, és kilenc (három-három-kettő-egy) oroszlán látható rajta. [...] Az uralkodók közül V. István (1270-1272) használja még pénzeire veretve, de már az oroszlánok nélkül. [...] A heraldikusok véleménye szerint a *vágásos* (vagy amint újabb szakszóval olykor nevezik: *sávozott*) pajzsmező spanyol mintákat követ. Imre királyunk a távoli Aragóniából hozott magának feleséget. Az aragóniai uralkodók címerében vörös mezőben arany cölöpök láthatók. [...] Úgy tetszik, a magyar király sem akart szégyenben maradni mesze földről érkező felesége és annak lovagi kísérete előtt, s a függőleges osztású vörös-arany pajzsmező magyar párjaként a vörös-ezüst sávok vízszintes sorát feltüntető pajzsmezőt választott. [...] Azt egyébként a szakemberek általában elfogadják, hogy a vörös-ezüst vágásos mező lehetett az Árpád-ház családi címere (szemben a királyi hatalmat jelképező kettős kereszttel).”¹⁴

A magyar államcímerek fejlődésének egyik jellegzetessége, hogy a felváltva használt kettős kereszt, illetve hétszer vágott pajzsok a modern korban is együtt

¹² Bertényi [2003]: u.o. 70. o.

¹³ Bertényi [2003]: u.o. 70-71. o.

¹⁴ Bertényi [2003]: u.o. 65-66. o.

szimbolizálják (a szűkebb értelemben vett) Magyarországot, illetve királyait.¹⁵ A Habsburgok idejére tehető, annak a felfogásnak az érvényesülése és széles körben való elterjedése, hogy „a Magyarország (kis)címerét a vágásos mező és a koronás hármashalmon emelkedő kettős kereszt egyesítve fejezi ki.”¹⁶

Figyelemre méltó tény, hogy a magyar kiscímer kialakulása után, olyan jelentéstartalommal kezdték felruházni a címer két részét, hogy azok magát az országot jelképezik és annak jellegzetes földrajzi elemeit jelölik. Így például a kezdetben csak a kettős kereszt talapzatául szolgáló hármashalom, az ország három jelentős hegységét, a Mátrát, Fátrát és Tátrát, a sávozott mező, pedig a Dunát, Tiszát, Drávát és Szávát szimbolizálja eszerint az értelmezés szerint. Ennek a magyarázatnak a megjelenése a XVI. század elejére nyúlik vissza. A címer egyes elemeinek a folyókra vonatkoztatott értelmezésével II. Ulászló (1490-1516) egyik 1496-os oklevelében lehet találkozni. Eszerint Szlavónia címerének két ezüst pólója a Száva és a Dráva folyókat jelöli. „A királyi kancelláriában ez a szemléletmód hamarosan Magyarország címerével kapcsolatban is megnyilvánult: a Kassa város címerét 1502-ben bővítő királyi oklevél az országcímer négy ezüst sávját a négy legnevezetesebb folyóval, a Dunával, a Tiszával, a Drávával és a Szávával értelmezi.” Bertényi Iván valószínűsíti, hogy ez a felfogás visszahatott a címer ábrázolásának a módjára is. Vagyis „a korábban általában hétszer vágott pajzs mellett II. Mátyás (1608-1619) uralkodása alatt feltűnik és 1874-ig gyakrabban fordul elő a nyolcszor vágott változat is.” A hármashalmot az ország három legnagyobb hegységének felfogó szemlélet, csak később jelent meg. „Anton Macedo portugál szerzetes 1687-ben a hármashalmot Magyarország három legnagyobb hegyének jelképeként értelmezi (nem mondja meg, melyek azok), majd a XVIII. században meginduló magyar heraldikai irodalom már a Tátrát, a Fátrát és a Mátrát érti a hármashegyen.”¹⁷ A folyókat és hegységeket ábrázoló címer legendája még mai napig is benne él a magyar köztudatban.

Végül a magyar kiscímer utolsó eleme a rajta lévő Szent Korona. A címer pajzsa fölé a XIV. század óta szokásban volt nyílt, leveles koronát helyezni. Ez először Zsigmond király (1387-1437) idején alakult zárt koronává. Rudolf király (1576-1608) óta már csak zárt koronával ábrázolták a magyar címet, s elterjedt az az értelmezés, hogy az

¹⁵ Bertényi [2003]: u.o. 68. o.

¹⁶ Bertényi [2003]: u.o. 70. o.

¹⁷ Bertényi [2003]: u.o. 71. o.

ország címerének pajzsát fedő magyar királyi korona, vagyis a Szent Korona, a királyi hatalmat, majd a magyar államot jelképezi.¹⁸

Idővel a különböző házakból származó magyar királyok, a saját családi címereikkel, illetve különböző melléktartományok címereivel egyesítették a kettős keresztes és vágásos címereket. Az Anjouk azért, hogy hangsúlyozzák örökségüket az Árpád-ház trónjára, szívesen szerepeltették „a vágásokat kisebb királyi pecsétjeik hasított címerpajzsain, de a *Képes Krónika* tanúsága szerint ténylegesen használt pajzsaikon is családi (kék mezőben arany liliomokat ábrázoló) címerükkel egyesítve.”¹⁹ Erre a korszakra tehető az összetett címerek kialakulása Magyarországon. I. (Nagy) Lajos (1342-1382) és Mária (1382-1395) több címet is egyesítettek pecsétjeiken, így a vágások mellett mellékpajzsban a kettős keresztet is felvették. „Zsigmond idején egy időre feltűnik a brandenburgi sas és a cseh oroszlán, második nagypecsétjén a vágások és a kettős kereszt (külön pajzsba helyezve) egyaránt szerepelnek. I. Ulászló (1440-1444) a kettős kereszt mellett a lengyel sast és a litván lovast is használta. [...] I. Ulászló néhány pénzén és egyik pecsétjén koronával fedett és hasított címerpajzsban egyesítik a vágások és a kettős keresztes mezőt. Ez már a magyar címernek olyan változata, amely más tartományra való utalást nem tartalmaz, s ezért később kiscímernek nevezte el a heraldikai irodalom.”²⁰

Azzal, hogy Magyarország királyai időnként szomszéd területekre is kiterjesztették hatalmukat, még ha ezeket véglegesen nem is tudták megtartani, uralmi igényeiket azzal hangsúlyozták, hogy ezeknek a tartományoknak uralkodói címét használták, címerüket pedig felvették pecsétjükre. Így alakult ki az ország nagycímere, amely főleg igénycímerből²¹ áll és a középcímere, amely a külpolitikai vagy más megfontolásokból csak egyes tartományok címerét szerepelteti.²²

Legvégül, a már kialakult magyar kis-, közép- és nagycímer díszítéséül, szokássá vált pajzstartókat is alkalmazni. „A *pajzstartók (telamonok)* olyan emberi vagy állati alakok voltak, akik – vagy amelyek – mellette vagy mögötte elhelyezve a pajzsot tartották, „örizték”. Megalkotásuknál tág tere nyílt az egyéni leleményességnek, egyes

¹⁸ Bertényi [2003]: u.o. 72. o.

¹⁹ Bertényi [2003]: u.o. 68. o.

²⁰ Bertényi [2003]: u.o. 69. o.

²¹ Igénycímer: vagyis az olyan területek jelvényeinek szerepeltetése, amelyek nem állnak az illető uralkodó hatalma alatt, de igényt formál rájuk. (Bertényi [2003]: 30. o.)

²² Bertényi [2003]: u.o. 72. o.

országokban azonban (így nálunk is) a címereslevelek többször leírták a pajzstartókat, tehát ezeket is megkötötték.” A magyar állami címernek több évszázadon keresztül, a Német-római Császárság, illetve az osztrák császárság kétfejű sasa volt a pajzstartója. „A magyar kiscímer pajzstartójának az 1915. évi szabályozásakor (vagylagosan) jobbról-balról lebegő egy-egy fehér ruhás angyalt vagy a pajzsot jobbról övező cserfaág- és balról övező olajágdíszítést írtak elő.”²³ A pajzstartó angyalok, amelyek a keresztény hitvilághoz kötődnek, már korai pecsétjeinken és némely címereslevelünkön is megjelennek. „A pajzstartók eredeti szerepe a pajzs tartása, őrzése, de alkalmas volt arra is, hogy a még sisakdísz nélküli pajzs és a pecsét széle közti holt teret kitöltse.” A pajzstartó angyalok a magyar heraldikában eleinte országbírók, és különböző adományozott címereknél fordultak elő. A XVI. század végére az angyalok, mint a pajzs mögött álló pajzstartók, háttérbe szorultak és egyedül a magyar címer tartóelemeként ismertek az 1526 utáni magyar heraldikai gyakorlatban.²⁴ Ezeknek az angyaloknak a középkori előzményei a következők. Először Zsigmond 1397. évi pecsétjén fordultak elő, majd V. László (1440-1457) kettős pecsétjének hátlapján és középpecsétjének pajzstartójaként is láthatjuk őket. I. Mátyás király (1458-1490) kettős felségi nagypecsétjén is angyal a pajzstartó. Más királyaink pecsétjein 1896 előtt nem szerepeltek angyalok.²⁵

Ebben a fejezetben a magyar címer elemeinek kialakulását, majd a később megjelenő közép- és nagycímer létrejöttét ismertettem röviden. A XX. század elején egy új címertípus jött be a magyar állam életébe. A XIX. század második felében a Habsburgok birodalmából létrejövő Osztrák-Magyar Monarchiának, mivel két állam szövetsége volt, szüksége volt a „közös ügyek” intézésénél használt, úgynevezett „közös címerekre”. Ebben az államalakulatban a két meghatározó ország Ausztria és Magyarország, a közös ügyekben (vagyis a külügyben, hadügyben és az ezeket finanszírozó pénzügyben) valamint az uralkodó személyében kötődött egymáshoz. Ezt a kényes közjogi kapcsolatot heraldikailag ábrázolni nagyon nehéz és összetett feladat volt. Nem csoda, hogy a közös címerekre egészen a XX. század elejéig várni kellett. Ez a különleges címerábrázolás az egyik fő témája a következő alfejezetnek.

²³ Bertényi [2003]: 44. o.

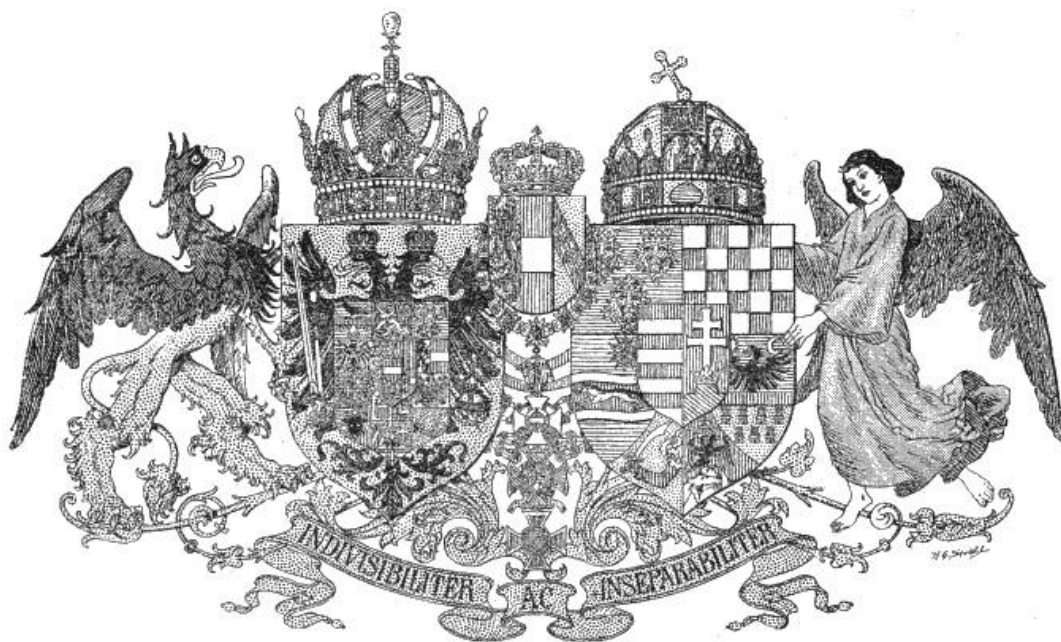
²⁴ Nyulásziné [2001]: 136-137. o.

²⁵ Nyulásziné [2001]: 161. o.

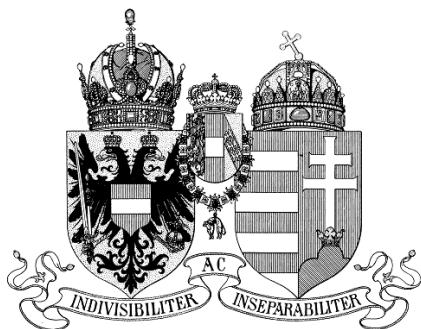
2. A hegyes talpú címer változásai (1915-1945)

2.1. Pár évre oszthatatlanul és elválaszthatatlanul (1915-1918)

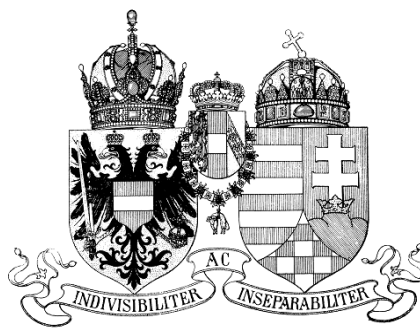
Az Osztrák-Magyar Monarchia közös közép címere (1915):²⁶

Az Osztrák-Magyar Monarchia közös kiscímere:

(1915)²⁷

(1916)²⁸

²⁶ Kép forrása: „Das Mittlere Gemeinsame Wappen” In: Österreichische Nationalbibliothek. Bildarchiv Austria, <http://www.bildarchivaustria.at/Bildarchiv/741/B8054399T8054404.jpg>, letöltés ideje: 2013-07-27; ezt a címet egyébként lehozta a Budapesti Közlöny 1915. november 6-i 257. száma (16. o.) és a Belügyi Közlöny XX. évfolyam 1915. november 14-i 53. száma is, de színjelzés nélkül!

²⁷ Kép forrása: Budapesti Közlöny: 1915. november 6., 257. szám, Budapest, 17. o.; de megtalálható még: „Zeichnung des kleinen gemeinsamen Wappens” In: Austria-Forum, http://austria-forum.org/attach/Wissenssammlungen/Symbole/Doppeladler/15kl_gem_sw.jpg, letöltés ideje: 2013-07-27

²⁸ Kép forrása: Budapesti Közlöny: 1916. március 14., 60. szám, Budapest, 17. o.; de megtalálható még: „Zeichnung des kleinen gemeinsamen Wappens” In: Dr. Peter Diem honlapja, http://www.peter-diem.at/History/15kl_gem_kr_sw.jpg, letöltés ideje: 2013-07-27

A Szent Korona országai kisebb egyesített címere (1916):²⁹

(Ezt a címet önmagában nem alkalmazták, csak a közös kiscímer részeként.)

A Habsburg-ház női ágának trónöröklési jogát elismerő 1723-ban törvénybe iktatott *pragmatica sanctio* alapján, 1867-ben Magyarország kiegyezett Ausztriával. Ebből kifolyólag a védelem, a külügyi képviselet és az ezekre vonatkozó pénzügy közösségét is törvénybe iktatták. Az ezeknek az úgynevezett közös intézményeknek használatára szolgáló címerekben azonban 1867-től egészen 1915-ig (!), az osztrák császári méltóságot jelképező kétfejű sas maradt meg. Ez azt jelenti, hogy a közös ügyek intézésénél olyan címereket használtak, amelyek kifejezetten csak az osztrák császárságot és a császári méltóságot jelképezték.³⁰

Ausztria birodalmi ambícióinak heraldikai kifejeződése, az az „Alt-Österreich” (vagyis Ó-Ausztria) jelzővel ellátott osztrák birodalmi középcímer, amelyben az osztrák császári korona alatt a kétfejű fekete sas kiterjesztett szárnyain található, több más a Habsburgok uralma alatt álló tartomány címerei között, a magyar királyság és az erdélyi nagyfejedelemség címere. Jóllehet a magyar Szent Koronás címer a többihez képest a legelőkelőbb helyen volt, heraldikai szempontból ez így is alárendelt szerepet tükrözött Magyarország esetében.³¹ Érthető, hogy a birodalom két felében másképpen gondolkodtak erről a helyzetről.

Ausztria államjogászai úgy értelmezték a *pragmatica sanctiót*, hogy a Habsburg-ház alatt álló monarchia összes országai, tehát a magyar korona országai is megoszthatatlan és szétválaszthatatlan egységes területet, egységet alkotnak. Vagyis a szétválaszthatatlan egység, egyben állami egység is, amelynek szuverenitása a császári felség személyében testesül meg. Ennek megfelelően állam az államban nem létezhet. „Csupán két birodalmi rész (Reichstheil) van, egy-egy birodalmi részparlamenttel és birodalmi részministeriummal. *E szerint Magyarország a monarchikus császári*

²⁹ Kép forrása: Budapesti Közlöny: 1916. március 14., 60. szám, Budapest, 19. o.; de megtalálható még: Belügyi Közlöny: XXI. évfolyam, 1916. március 19., 13. szám, Budapest, II. melléklet

³⁰ Csánki Dezső: Az új magyar és úgynevezett közös címerekről. Franklin-társulat, Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda kiadása, Budapest, 1916 (Továbbiakban: Csánki [1916]), 41. o.

³¹ Bertényi [2003]: 73-74. o.

birodalomnak csupán kormányzati részterülete, de nem önálló állam, sőt egyáltalán nem is állam. Ehhez képest az ú. n. közös ügyek egységes birodalmi vagy állami ügyek s a közös szervek a birodalmi egység szervei s ezeknek, tehát *a közösségnek kifejezése a kétfejű sas, az osztrák császári méltóság jelképe.*”³²

Ezzel szemben a magyar államjogi felfogás szerint: „az osztrák császárságban levő ú. n. örökös tartományok és a magyar szent korona országai megoszthatatlanul és elválaszthatatlanul ugyan, de *két paritásos, azaz egyenjogú állam szövetségét alkotják.* Ehhez képest az egy uralkodó alatt álló két szövetséges állam [...] *két külön államterülettel, külön törvényes alkotmányokkal és önállósággal bír;* az együttbirtoklás ténye semmiféle magasabb állami (császári) szuverénitást meg nem állapít, hanem a közös uralkodónak legmagasabb személyében, a magyar királynak és az osztrák császárnak egymástól elkülönített fejedelmi jogköre egyesül.”³³

1902-ben nyilatkozta azt Széll Kálmán miniszterelnök,³⁴ hogy a címer és a zászló nem tükrözik megfelelően a valós közjogi viszonyokat. Ezért kívánatosnak tartott volna új címert terveztetni. Szerinte az új címernek ki kell fejeznie a kapcsolatot és a pragmatikus közösséget, másfelől a magyar államiságot, a paritást és a dualizmust is. Azonban ennek a tervnek a megvalósulása sok nehézségbe ütközött. Politikai akadályokat főleg a „Nagy-Ausztria”, a „Gesammt-Monarchie” felfogásának hívei gördítettek az új címer megvalósulása elé. A képviselők elsősorban alkotmányjogi és jogtörténeti szempontból értelmezték a problémát. Polónyi Géza³⁵ az 1848:21. törvénycikkre hivatkozott, amely kimondta, hogy szerepelniük kell a nemzeti színeknek az ország címerében. Felmerült továbbá az a kérdés is, hogy a címerrendezés joga a törvényhozást vagy a királyt illette-e meg. „1848-ig ez a király jogköre volt. Ezt követően azonban törvényben (1848:21. tc.) rendelkeztek róla. A kiegészítés után erről a törvényhozás nem rendelkezett. Polónyi szerint nem is kellett, mert a törvényhozás úgy gondolta, hogy a közös ügyeknek nem kell címer. „A czimer az ország czimere és nem az ügyek czimere.”” Polónyi úgy gondolta, hogy a címerrendezést csak törvényhozási úton lehet megoldani. Vita kerekedett abból is, hogy lehet-e egy ilyen kérdést királyi kéziratban,

³² Csánki [1916]: u.o. 41-42. o.

³³ Csánki [1916]: u.o. 42-43. o.

³⁴ Széll-kormány (1899. febr. 26.-1903. jún. 27.) (Bölköny József: Magyarország kormányai 1848-1987. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987 (Továbbiakban: Bölköny [1987]), 87. o.)

³⁵ A második Wekerle-kormány (1906. ápr. 8.-1910. jan. 17.) igazságügyminisztere 1907. febr. 2-ig (Bölköny [1987]: 87. o.)

kormányrendeletben vagy egyáltalán a törvényhozás megkerülésével szabályozni? Kmety Károly³⁶ a címerhasználatban az 1848. évi XXI. törvénycikk és az 1867. évi kiegyezési törvény rendelkezéseire hivatkozva nem tartotta szükségesnek a törvényi szabályozást. Azonban lehetségesnek tartotta a címerhasználat és leírás törvénybe iktatását.³⁷

1915. október 11-én kelt elhatározásával I. Ferenc József (1848-1916) a közös külügyminiszterhez³⁸ illetve a magyar és osztrák miniszterelnökhöz³⁹ intézett kéziratot. Szándéka szerint: gondoskodjanak az osztrák-magyar monarchia közös intézményeinek használatára a közjogi viszonyoknak megfelelő címerrel. A közös címernek két kategóriáját állapították meg: közép és kis címet. A nagy címer megállapítását későbbi időpontra halasztották. Ezeknek a címereknek a heraldikai leírása, a *Budapesti Közlöny*ben 1915. október 12-én⁴⁰ jelent meg először. A *Budapesti Közlöny* 1915. november 6-i számában pedig kihirdették a „m. kir. minisztériumnak 3.969/1915. M. E. számú rendeletét”, amely természetesen szintén tartalmazta a címerleírást. Eszerint „az elválaszthatatlanul monarchiaként egyesült két államnak: Ausztriának és Magyarországnak külön-külön zárt egész alkotói (sic!) egymás mellé állított címereit (B. és C.) a legfelsőbb uralkodóháznak a két állam címerpajzsa, fölé emelkedő s az aranygyapjas rend nyakláncával körülvett címere (A.) és a pragmática sanctióból, illetőleg az 1788/3. évi II. magyar törvénycikk 7. §-ából átvett: »INDIVISIBILITER AC INSEPARABILITER« jelmondat köti össze, fölvétetvén mindkét állami címerbe a közép címerben addig, amíg Bosznia és Hercegovinának a monarchiában elfoglalt államjogi helyzete rendezést nyer, e tartományok címere is.

I. A közép címer. Ez a címer a monarchia két államában megállapított, saját koronájukkal fődött közép címerekből és ez állami címereknek egy-egy pajzstartójából olyképen (sic!) alakul, hogy alattuk aranyos diszítmény (sic!) van, amelyen átfonódik a jelmondatos szalag s a címerek között helyet foglal a három legmagasabb érdemrend is.

³⁶ Kmety Károly (1863-1929) jogász, egyetemi tanár (Magyar Életrajzi Lexikon, forrás: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/>, letöltés ideje: 2013-08-26)

³⁷ Varga Norbert: Az Osztrák-Magyar Monarchia középcímere. In: Jog (történeti szemle), 2007 különszám, Magyar Tudományos Akadémia – Eötvös Loránd Tudományegyetem Jogtörténeti Kutatócsoport, Budapest-Győr-Miskolc (Továbbiakban: Varga [2007]), 88.-97. o.

³⁸ Burián István báróhoz (1915. jan. 13.-1916. dec. 22.) (Bölgöny [1987]: 434. o.)

³⁹ Tisza Istvánhoz (második kormánya: 1913. jún. 10.-1917. jún. 15.) (Bölgöny [1987]: 90. o.) és Karl von Stürgkh-höz (1911-1916) (Encyclopaedia Britannica, forrás: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/570140/Karl-count-von-Sturgkh>, letöltés ideje: 2013-08-25)

⁴⁰ Budapesti Közlöny. 1915. október 12. 236. szám, Budapest, 1-2. o.

A) A legfelsőbb uralkodóház címere a két államnak: Ausztriának és Magyarországnak címerpajzsaira, följük emelkedve akként helyezkedik, hogy azt a két államcimer történelmi koronái: az osztrák császári korona és a magyar szent korona magasságban felülmulják (sic!). [ezután ennek a címernek a leírása következik: (röviden) a kétszer hasított pajzs közepén az Ausztriai Ház, jobbról a Habsburg, balról Lotharingia címere szerepel. (A. Z.)] A pajzson az osztrák császári hercegeket s főhercegeket és magyar királyi hercegeket megillető hétabroncsos királyi korona nyugszik; a pajzsot az aranygyapjas rend nyaklánc veszi körül.

B) Az osztrák tartományoknak jobbról álló címerében négy, egymásra helyezett pajzs látható: az alappajzs (*d*), a nagypajzs (*c*), a középpajzs (*b*) és a szívpajzs (*a*). [a szívpajzsot (*a*) az Ausztriai Ház címere alkotja. A középpajzsban (*b*) szerepelnek a régi örökös tartományok címerai: Alsó-Ausztria, Felső-Ausztria, Stájerország, Karinthia és Krajna. A nagypajzsban (*c*) van a Cseh királyság, Galícia és Lodomeria, Dalmácia, Felső- és Alsó-Szilézia, Salzburg, a Morva örgrófság, Tirol, Vorarlberg, Isztria, Bukovina, Bosznia és Hercegovina, Görc és Gradiska és végül Trieszt címere. (A. Z.)] *d*) Az alappajzsban az osztrák császári méltóság jelképeként: Aranyban mindkét fején királyi koronás, arannyal fegyverzett, fekete kétfejű sas, amely jobb karmában kardot és kormánypalcát, bal karmában pedig birodalmi almát tart. Az alappajzson az osztrák császári korona nyugszik; a pajzsot jobbról álló arannyal fegyverzett, feketével és arannyal vágott griff tartja.

C) A magyar szent korona országainak balról álló egyesített címere nagypajzsot (*b*) tüntet fel reáhelyezett középpajzssal (*a*). [A középpajzson (*a*) a magyar állam kis címere szerepel, a nagypajzson (*b*) pedig Dalmácia, Horvátország, Szlavónia, Erdély, Bosznia és Hercegovina, illetve Fiume címere helyezkedik el. (A. Z.)] A pajzson a magyar szent korona nyugszik és a pajzsot balról lebegő, fehér ruhás angyal tartja. A legfelsőbb uralkodóház címerpajzsát körülvevő aranygyapjas rend alatt a két állami címer között a három legmagasabb érdemrend nagykeresztjei foglalnak olyképen (sic!) helyet, hogy a katonai Mária Terézia-rend [...] legfelül van és ehhez csatlakozva következnek egy sorban egymás alatt – nyakláncakon – a magyar királyi Szent István-rend és az osztrák császári Lipót-rend. Az egész csoportosítás alatt levő díszítményen az »INDIVISIBILITER AC INSEPARABILITER« jelmondatot fekete lapidáris betűkben (sic!) viselő, aranyszélű, ezüst mondatszalg fonódik át.

II. A kis címer. Ez a címer a legfelsőbb uralkodóház címeréből (A.) és a két államnak: Ausztriának és Magyarországnak jelmondatos szalaggal összekötött kis címereiből (B. és C.) alakul ugyanabban a csoportosításban, mint a közép címer, de a pajzstartók és az érdemrendek hiányzanak. [...] Közvetlenül a pajzsok alatt van az »INDIVISIBILITER AC INSEPARABILITER« jelmondatot fekete lapidáris betűkben (sic!) viselő, aranyszélű, ezüst mondatszalg.⁴¹

Az uralkodó már előbb említett kézírata (1915. okt. 11.) Burián István báróhoz szólt, mint „Házam miniszteréhez” és külügyminiszterhez. Ez újabb közjogi vitát váltott ki, hiszen többen úgy vélekedtek, hogy a miniszternek nincs joga rendelkezni a nemzeti címer felett, sem pedig ellenjegyezési jogot gyakorolni. Ábrahám Dezső⁴² egyet értve Polónyival úgy vélekedett, hogy nem lehet ilyen jelentős kérdésben „czézarisztikusan” eljárni. „Azzal, hogy a minisztérium a címerleírásnál rendeletében kijelentette, hogy ezt a rendeletet a törvényhozás további intézkedésének fenntartásával bocsátja ki, elismerte, hogy a címerrendezés kérdésében törvényhozás útján kell intézkedni.”⁴³

Az új közös címerek megalkotásánál, amelyeket mindkét fél elfogadhat, további kérdések merültek fel. Először is „Mi legyen az osztrák császári méltóságot jelképező *kétfejű sassal?*” A kétfejű sast be kellett tenni Ausztria új országos, vagyis állami címereinek pajzsába, mert nem maradhatott abban az elhelyezésben, ahogyan 1915 előtt használták a közös címereken. Azután „Mi legyen *Dalmácia* címerével, mely jogilag Magyarországhoz⁴⁴, valósággal pedig Ausztriához tartozik?” Ezt a kérdést az ideiglenes

⁴¹ Budapesti Közlöny: 1915. november 6. 257. szám, Budapest, 5-6. o.

⁴² Pattantyús-Ábrahám Dezső (1875–1977): „ügyvéd, jobboldali politikus, a második szegedi kormány miniszterelnöke. [...] A Függetlenségi és 48-as Párt programjával Karcag egy.-i képviselője (1906 – 18). Károlyi Mihályhoz csatlakozott, kormányában igazságügyi államtitkár (1918. nov. – 1919. jan.). A nemzetiségek egyenjogúságáról a Jászi Oszkár vezette bizottság tagjaként Aradon tárgyalt a román nemzetiségi képviselőkkel. 1919. jan.-ban visszavonult. A Tanácsköztársaság idején Szegedre szökött. Károlyi Mihály gróf lemondása után a szegedi kormány miniszterelnöke és ideiglenes pénzügymin. (1919. júl. 12. – aug. 12.) volt. Kormányára nevezte ki Horthy Miklóst fővezérré, ő szervezte meg a nemzeti hadsereg toborzó bizottságát. Kérelmére újból felvették a bp.-i ügyvédek névjegyzékébe (1919. aug. 25.). A Huszár-kormány idején belügyi államtitkár (1919 – 1920), majd visszavonult a politikai élettől. 1944. nov.-ben a nyilasok túszként Sopronköhidára vitték, onnan Ausztriába, majd Bajóra.-ba szállították, ahonnan 1945. szept. végén került haza. 1947-től 1948-ig Balogh István Független Magyar Demokrata Pártjának listáján egy.-i képviselő. 1949-ben visszavonult a politikai élettől. 1958-ig ügyvéd volt Bp.-en.” (Magyar Életrajzi Lexikon, forrás: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html>, letöltés ideje: 2013-08-26)

⁴³ Varga [2007]: 88.-97. o.

⁴⁴ „A turini békében [1381 (A. Z.)] a Velencei Köztársaság lemond Dalmáciáról, amely jogilag „a Magyar Királysághoz és a magyar koronához tartozik”, s a magyar király követeli a lemondást nem csak az akkori uralkodó, Nagy Lajos nevében fogadják el, hanem a „királyságban és a koronában utódai” nevében is.” (Bertényi Iván: A címertan reneszánsza. Tanulmányok. Argumentum Kiadó és Nyomda Kft., 2010 (Továbbiakban: Bertényi [2010]), 391. o.)

állapotnak megfelelően úgy intézték el, hogy a tartomány címerét egyelőre mind a két fél országos címerébe belehelyezték. Harmadsorban pedig „Mi legyen a Hercegovinával egyesített Boszniával, mely eddig Magyarország és Ausztria közös kormányzata alatt álló birtok (condominium) volt?” Ennek a területnek a közjogi helyzete más volt, mint Dalmáciáé, de a heraldikai megoldás itt sem lehetett más, mint az előbbi esetben, vagyis Bosznia címere is belekerült az osztrák, illetve a magyar országos címerbe. Ugyanis a bosnyák címer ezen két országos címeren kívül való alkalmazását könnyen a „kerülendő trialismus” kifejeződésének értelmezhetnék volna. Bosznia-Hercegovina címerét a közös pénzügyi kormányzat, mint ennek a tartománynak legfőbb kormányhatósága, főleg magyar szakférfiak döntő véleménye alapján, 1886-ban állapította meg. Ez alapján az ország jelképe: „arany mezőben a bal szélén ezüst felhőkből kinyúló, könyökben hajlott vörösruhás kar, pusztá kezében aranymarkolatú kivont görbe szablyát tart.” Ez a címer egyébként Bosznia uralkodójának, Hervojának az érméin már a XIV. század végén előfordult.⁴⁵

Az egymás mellé helyezett osztrák és magyar közép és kis címereket tehát csak a Habsburg-Lotharingiai család genealógiai címere kötötte össze, az aranygyapjas rend nyakláncával és a már előbb említett három legmagasabb érdemrenddel. A Habsburg-Lotharingiai-ház címerére helyezték el a hétabroncsos királyi koronát.⁴⁶ Kmety Károly egyébként lehetetlennek tartott volna állami címer megalkotását az Osztrák-Magyar Monarchia számára, hiszen az csak akkor lenne lehetséges, ha Ausztria és Magyarország egybeolvadna. A két állam címerpajzsának egymás mellé helyezése „azt szimbolizálta, hogy a két ország nem jelentett egy harmadik, magasabb rangú államot. Mindkét ország (a közös ügyeket leszámítva) teljes önállósággal és szuverenitással rendelkezett, hiszen „sem a *pragmatica sanctio*, sem a 67-iki törvény nem teremtett semmiféle államjogi egységet a két állam között.”

E logikai értelmezés alapján tehát Ausztriának és Magyarországnak nem volt egyesített címere, csak egymás mellé helyezett címerei, hiszen minden címerpajzs önálló egész alkot közjogi értelemben. Turi Béla⁴⁷ szerint ezt a címet a közös intézmények használatára rendelték, amely „ha nem is címere egy államjogilag egységes

⁴⁵ Csánki [1916]: 56-58. o.

⁴⁶ Varga [2007]: 88-97. o.

⁴⁷ Turi Béla (1875-1936) prélátuskanonok, szerkesztő, publicista, közjogi szakíró (Magyar Életrajzi Lexikon, forrás: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html>, letöltés ideje: 2013-08-26)

monarchiának, de kétségkívül utal a monarchia létezésére”. Közjogi szempontból tehát a címerpajzsok ily módon történő elhelyezése helyes volt. Illés József⁴⁸ véleménye szerint, ez a heraldikai ábrázolás nem jelentette a két ország összeolvadását vagy önállóságuk megszűnését. Álláspontja szerint „egy címerpajzs egy jogi egység. Ez az individualitás, ez a jogi egység nem szűnik meg ha a címerpajzsok egymás mellé állítva összefüggésbe kerülnek.”⁴⁹

Azonban az 1915-ben létrehozott közös kiscímernek a magyar címerrészében, egyedül Magyarország címere volt benne, ami ellen a horvát országos kormányzat felszólalt, az 1868. évi magyar XXX. törvénycikk 62. §-ára hivatkozva. „A magyar és horvát regnicoláris bizottságoknak ez ügyben indított tárgyalásai folyamán végül abban történt megállapodás, hogy: «kivételesen abban a kis címerben, a mely a magyar szent korona összes országai és Ő felsége többi országai közös intézményeinek használatára szolgál, a magyar szent korona összes országainak, olyan egyesített címere használható, a mely Magyarország címerét és Horvát-, Szlavon- s Dalmátországok címerének csak azt a részét tartalmazza, a mely ezüsttel és vörössel sakkolt mezőt mutat és ebben az esetben Horvát-, Szlavon- s Dalmátországokat egységesen jelzi».”⁵⁰ Ez a szöveg kiegészítette az 1868. évi XXX. törvénycikk 62. §-át, és 1916. március 2-án törvénybe foglalták: 1916. évi XV. (magyar) törvénycikk 1. §.⁵¹

Ferenc József 1916. március 5-én a közös külügyminiszterhez és a magyar (és osztrák) miniszterelnökhöz intézett kézirata: azzal a szándékkal, hogy az 1915. október 11-én kelt kéziratával megállapított közös címert, összhangban az idevonatkozó általa szentesített törvénnyel, e címer kis kategóriáját új alakban állapította meg s ennek leírását

⁴⁸ Illés József (1871-1944) jogtörténész, egyetemi tanár, az MTA tagja (Magyar Életrajzi Lexikon, forrás: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html>, letöltés ideje: 2013-08-26)

⁴⁹ Varga [2007]: u.o. 88-97. o.

⁵⁰ Csánki [1916]: 4-5. o.

⁵¹ „1916. évi XV. törvénycikk, a Magyarország és Horvát-Szlavon- s Dalmátországok közti közjogi kérdések kiegyenlítése iránt létrejött egyezmény becikkelyezéséről szóló 1868:XXX. tc. 62. §-ának kiegészítéséről. Az 1868:XXX. tc. 62. §-ának kiegészítése tárgyában egyrésztől Magyarország országgyűlése, másrésztől Horvát-Szlavon- s Dalmátországok országgyűlése között az 1868:XXX. tc. 70. §-ában rendelt módon létrejött közös megállapodás értelmében, amelyet Ő Császári és Apostoli Királyi Felsége jóváhagyott, megerősített és szentesített, az 1868:XXX. tc. 62. §-a a következő 1. §-ban foglalt rendelkezéssel egészített ki: 1. § Kivételesen abban a kis címerben, amely a magyar szent korona összes országai és Ő Felsége többi országai közös intézményeinek használatára szolgál, a magyar szent korona összes országainak olyan egyesített címere használható, amely Magyarország címerét és Horvát-Szlavon- s Dalmátországok címerének csak azt a részét tartalmazza, amely ezüsttel és vörössel sakkolt mezőt mutat és ebben az esetben Horvát-Szlavon- s Dalmátországokat egységesen jelzi. 2. § Ez a törvény az 1868:XXX. törvénycikknek egyéb rendelkezéseit nem érinti.” (1000 év törvényei, forrás: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7346>, letöltés ideje: 2013-08-26)

e legfelső kéziratához mellékelte. „E legfelső kéziratból kifolyólag 1916 március 9-én a m. kir. ministerium 842/1916. M. E. sz. a monarchia közös intézményeinek használatára Ő Felsége I. Ferencz József által új alakban megállapított ezen kis címér új leírását és rajzait (összesen 2 ábra) szintén közzétette. (Budapesti Közlöny 1916. évi 60. szám.)”⁵² A megváltoztatott közös kis címér leírása lényegében ugyanaz, mint a már előbb ismertetett 1915-ös közös kis címéré, azzal a különbséggel, hogy a magyar szent korona országainak balról álló kisebb egyesített címere, „hasított pajzs alul betölt, behajló szélű ékkel” elrendezésben szerepel. „Az éken, amelynek felső csúcsa a jobboldali címermező felülről számított ötödik vágóvonaláig ér, ezüsttel és vörössel öt sorban sakkolt mező” látható, amely Horvát-Szlavón-Dalmátországot jelképezi.⁵³ Az 1916. évi XV. törvénycikket: „A Magyarország és Horvát-Szlavon- s Dalmátországek közti közjogi kérdések kiegyenlítése iránt létrejött egyezmény becikkelyezéséről szóló 1868 : XXX. t.-c. 62. §-ának kiegészítéséről.” 1916. március 2-án szentesítették és március 9-én hirdették ki az Országos Törvénytarban. Ennek a törvénycikknek az első §-ában szerepel az, hogy „abban a kis címerben, amely a magyar szent korona összes országai és Ő Felsége többi országai közös intézményeinek használatára szolgál, a magyar szent korona összes országainak olyan egyesített címere használható, amely Magyarország címerét és Horvát-Szlavon- s Dalmátországek címerének csak azt a részét tartalmazza, amely ezüsttel és vörössel sakkolt mezőt mutat és ebben az esetben Horvát-Szlavon- s Dalmátországek egységesen jelzi.”⁵⁴

Az előbb említett törvénycikkhez tartozik „A magyar szent korona országai kisebb egyesített címerének” leírása is. Ezt a címet külön rajzban is mellékeltek a *Budapesti Közlöny* 1916. március 14-i és a *Belügyi Közlöny* 1916. március 19-i számában. Lényegében ez nem más, mint az előbb leírt 1916-os közös kis címernek az önállóan szereplő és a horvát ékkel kiegészített magyar címerpajzsa. Az az érdekessége ennek, hogy bár a leírását is és a rajzát is külön közölték ennek a címernek, a címerrajz alatt zárójelben megjegyezték, hogy egymagában ez a címer „nem fog alkalmazást

⁵² Csánki [1916]: 5. o.

⁵³ Budapesti Közlöny: 1916. március 14. 60. szám, Budapest, 1-2. o. és Belügyi Közlöny XXI. évfolyam. 1916. március 19. 13. szám, Budapest, 328-329. o.

⁵⁴ Belügyi Közlöny XXI. évfolyam. 1916. március 19. 13. szám, Budapest, 325. o.

nyerni.”⁵⁵ Ez azért problémás, mert könnyen félreértésekre adhat (és adott is) okot, (lásd a későbbiekben).

Az osztrák-magyar ellentét egyébként a címereket megrajzoló grafikus művészek munkájának megítélésénél is megjelent. Csánki Dezső véleménye szerint a „Ströhl⁵⁶ által tervezett s a Budapesti Közlöny, hivatalos lap 1915. évi november 6-iki 257. számában *színelzés nélkül (!)* közzétett közös közép címér különösen a magyar stíl szempontjából nem felel meg a követelményeknek. Nagyon is csúcsíves formájú. [...] A hivatalos lap ugyane számában, ezúttal pedig 28. ábra alatt közölt, Sebestyén József⁵⁷ heraldikai festőművésztől eredő magyarosabb jellegű, magyar közép címerrel való összehasonlítás erről azonnal meggyőz bennünket. A közös ügyek használatára szolgáló közép címér angyalával sem érthetünk egyet, mert ez a magyar közép címér méltóságosabban lebegő angyalaihoz képest mintegy tánczlejtést végez s fejét is, bár mereven, ily táncmozdulatban tartja.” Szerinte hátránya még a közös középcímernek a nagy és széltében elnyúló kiterjedése is. Csánki azt mondja, hogy talán célszerűbb lett volna egy pajzsban ábrázolni a két ország címerét, mint a svéd-norvég perszonáluniónál. Azonban Magyarország nem egyezhetett bele az egy pajzsban egyesített címerekbe, mert az önállóságának megsértését jelentette volna a számára. A közös címerek így mégis kifejezik, hogy Magyarország önálló ország és állam, mely semelyik másik államnak nincsen alávetve.⁵⁸

Csánki Dezső a kritikus véleményével nem volt egyedül. Az előbbi idézetben már említett Köpeczi Sebestyén József, aki a magyar címereket rajzolta, 1917-ben így fogalmazta meg kritikáját, a Ströhl által megrajzolt címerekről:

„Stílus szempontjából rá kell mutatnom arra a nem szerencsés körülményre, hogy Magyarország címerének hivatalosan megállapított formája nem egyezik meg a közös intézmények használatára szolgáló címerek magyar címerének alakjával. A magyar államcímér pajzsformája háromszögletű, a közös címereké csücsköstalpú. E pajzsformát a francia heraldikában igen gyakran látjuk, nálunk azonban és a németeknél soha. [...] Az osztrák tartományok címereit is teljesen jól el lehetett volna helyezni a mienkhez hasonló

⁵⁵ Belügyi Közlöny XXI. évfolyam. 1916. március 19. 13. szám, Budapest, II. Melléklet

⁵⁶ Hugo Gerhard Ströhl (1851-1919) osztrák heraldikus, (forrás: Milos Stankovic Társaság honlapja, http://www.heraldikasrbija.com/galerija/main.php?g2_itemId=7054, letöltés ideje: 2013-08-26)

⁵⁷ Köpeczi Sebestyén József (1878-1964) művészettörténész, heraldikus, festőművész, (Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. Kriterion Könyvkiadó, forrás: <http://lexikon.kriterion.ro/szavak/2321/>, letöltés ideje: 2013-08-26)

⁵⁸ Csánki [1916]: 69-71. o.

háromszögpajzsban, s így nem kellett volna e kevésbé szép és idegenszerű pajzsformát kölcsönöznie a franciáktól.

A magyar középcímer szív pajzsja – a kiscímer – igen kicsiny s alacsonyabbra van helyezve, mint a magyar hivatalos címerrajzon. A kettős kereszt magas és keskeny, keresztgerendái igen közel vannak egymáshoz, s ezért nem oly monumentális, mint a magyar hivatalos címerben. A hármashalom idegenszerűen van stilizálva, a középsőn nyugvó nyílt korona a munka magyar címerábrázolásának mindnégy példáján más, a hivatalos formától elütő, hol cipripediumlevelű⁵⁹ korona van ábrázolva, Ströhl nagyobbára kissé csúcsos lóherelevelűt rajzolt. A dalmát címer oroszlánfejeit zöld szemmel és ékköves koronával ábrázolja a szerző, a magyar hivatalos megállapítás ellenére. Erdély sasának szárnytollai a négyszögű mezőben fektetett félkört töltenek ki, mintha e címerkép valamely keréktalpú, vágott pajzs alsó mezejéből helyezettett volna változatlanul a címerbe, holott e címerképnek, – mint a magyar hivatalos címerben – be kellene töltenie a mezőt. Erdély címerének bástyái is igen magasak. Bosznia-Hercegovina címerképe még nagyobb eltérést mutat. A magyar hivatalos rajzon a kar természetes, gomolyalakú felhőkből nyúlik ki, Ströhl e felhőket heraldikánkban szokatlanul rendszeresen összehajtogatott fodorszerűen ábrázolja. Fiume címere sziklájának és kékkel bélelt koronájának formáját szintén a magyar hivatalos címerrajz szerint kellett volna ábrázolnia, mert ebbe a város 1659. évi címerlevele szerint vétetett fel.

Nem volt szerencsés ötlete szerzőnek az sem, hogy a két országcímet összekötő genealógiai címer pajzsát más alakúra formálta, mint a két nagypajzsot. Kétféle pajzsformát egy címerművön használni nem stílusos.

A hatodik lap a magyar szent korona országai egyesített címerét mutatja, a magyar kiscímet a sakkozott ékkel (Horvátország). E címer, mint a legfelsőbb kézirat is rendeli, egymagában nem nyer alkalmazást, s így kár volt külön lapon közölni, mikor a következő lapon, a közös kiscímerben, amúgy is megtalálható. Talán éppen e rajz okozta a félreértést, hogy a *Leipziger Illustrierte Zeitung* koronázási számának címlapjára, a hivatalos szénutalványra stb. hibásan e címer került.

A füzetnek, melyről nem tudni, hogy hivatalos kiadvány-e, nyomdai kiállítása elsőrangú, dicséretére válik a bécsi császári királyi udvari és államnyomdának.”⁶⁰

⁵⁹ Vagyis papucsorchidea levelű

⁶⁰ Sas Péter: A heraldikus. Köpeczi Sebestyén József élete és munkássága. Második kötet, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2011 (Továbbiakban: Sas [2011]), 93-94. o.

Köpecziről még tudni érdemes, hogy 1921-ben a fiatal, megnagyobbodott román állam királya, I. Ferdinánd arra kérte fel, hogy tervezze meg Románia új államcímérét. Köpeczi Sebestyén József ezt el is készítette, alapul a magyar közép címert véve (pl. Erdély címere ugyanazon a helyen van, mint a magyar közép címerben). De nem ez volt az első eset a történelemben, hogy a románok magyar heraldikust bíztak meg államcímérük megalkotására. 1859-ben Ion Ghica, havasalföldi miniszterelnök Szathmáry Pap Károlyt kérte fel, hogy Alexandru Ioan Cuza első fejedelmi címérét szerkessze meg.⁶¹ Köpeczi „a nemzeti címer és állami pecsét megtervezéséért és megrajzolásáért a román állam elismeréseképpen az 1881-ben, Károly király által alapított Román Koronarend tiszti keresztje kitüntetést és tiszteletbeli kapitányi rangot adományozott az ország legtekintélyesebb heraldikusának.”⁶²

Ambrus Béla, a korszak papírszükségpénzeiről szóló könyvének első kötetében⁶³ láthatunk példákat, a Monarchia 1915-ös és 1916-os közös kiscímereinek gyakorlati alkalmazására. Például a hazai fogolytáborokban kiadott szükségpénzek közül: a csóti Cs. és Kir. Hadifogolytábor által, 1916. augusztus 1-én kiadott papír 10 filléresen⁶⁴ és a dunaszerdahelyi Cs. és Kir. Hadifogolytábor által, 1916. január 15-én kiadott papír 10 filléresen⁶⁵ (az 1915-ös közös kis címer) szerepel; míg a hajmáskéri Cs. és Kir. Hadifogolytábor által, 1916. május 15-én kiadott papír 10 filléresen⁶⁶ már (az 1916-os közös kis címer) látható. Érdekességgéppen megemlíteném a kenyérmezői Cs. és Kir. Hadifogolytábor által, 1916. január 15-én kiadott papír egy koronást, amelynek magyar nyelvű oldalán külön az egyik sarokban, külön a másik sarokban alul az osztrák, illetve a magyar állampecsét látható, míg a német nyelvű oldalán már mindkét sarokban az osztrák állampecsét szerepel.⁶⁷ Figyelemre méltó még, az a „K. u. K. KRIEGSGEFANGENENLAGER OFFICIERSSTATION OSTFFYASSZONYFA” feliratú 10 Kronen értékű füzet, amelynek fedéllapján a Monarchia közös közép címere látható, de pajzstartók és jelmondat nélkül.⁶⁸

⁶¹ Sas [2011]: Első kötet, 45-47. o.

⁶² Sas [2011]: Első kötet, 47. o.

⁶³ Ambrus Béla: Magyarország papírszükségpénzei 1914-től 1919. VIII. 1-ig. I. kötet, Kiadta a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Budapest, 1986 (Továbbiakban: Ambrus [1986])

⁶⁴ Ambrus [1986]: 179. o.

⁶⁵ Ambrus [1986]: 185. o.

⁶⁶ Ambrus [1986]: 190. o.

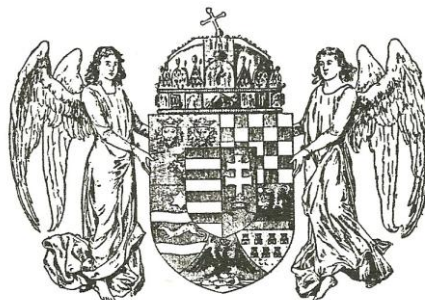
⁶⁷ Ambrus [1986]: 194-195. o.

⁶⁸ Ambrus [1986]: 209. o.

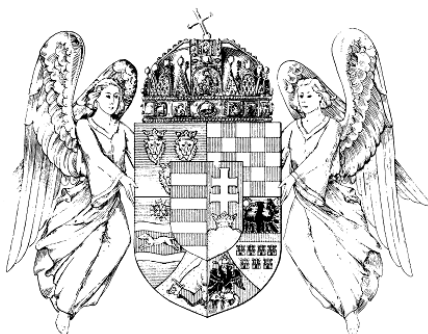
A Magyar Királyság közép címerének változásai:

(1874)⁶⁹

(1896)⁷⁰

(1915)⁷¹

(1915-ös állampecsét)⁷²

1915-ben nem csak a közös címereket határozták meg, de szabályozták a Magyar Királyság címereit is. Magyarország történetének alkotmányos korszaka az 1867. évvel kezdődik. Ezt követően először, 1874. február 9-én állapították meg hazánk címerét. Ferenc József, az akkori kormány által bizalmasnak tekintett úton, az ország címerét az új állampecsét jóváhagyásával szentesítette.⁷³

Az 1874-ben szentesített címet 1896-ban báró Bánffy Dezső akkori

⁶⁹ Kép forrása: Válicka-völgye, http://www.valicka-volgye.hu/files/u1/erdelycimer_07.jpg, letöltés ideje: 2013-07-27

⁷⁰ Kép forrása: Válicka-völgye http://www.valicka-volgye.hu/files/u1/erdelycimer_08.jpg, letöltés ideje: 2013-07-27

⁷¹ Képek forrása: Budapesti Közlöny: 1915. november 6. 257. szám, Budapest, 20. o.

⁷² Kép forrása: Budapesti Közlöny: 1915. november 6. 257. szám, Budapest, 21. o.; de megtalálható még: Flags Of The World, <http://www.crwflags.com/fotw/misc/hu%29kseal.gif>, letöltés ideje: 2013-07-27

⁷³ Csánki [1916]: 6. o.

miniszterelnök⁷⁴ a millenium alkalmából, minisztertanácsi határozat alapján, kisebb változtatásokkal, színes és színtelen rajzban tette közzé. Ez azért volt szükséges, mert addig még ezt nem tették meg és emiatt a magánhasználatban sok ingadozás és bizonytalanság mutatkozott. Az ezredévi országos ünnep jó alkalmat szolgáltatott arra, hogy pontosítsák az állami címet is.⁷⁵ A Magyar Királyság „angyalos középcímere” az 1868-as horvát kiegyezés után jött létre. 1874-ben bővítették Fiume jelképével (amelyet a város 1659-ben kapott)⁷⁶ és végleges formáját az 1896-os címerrendelettel nyerte el.⁷⁷

Az Osztrák-Magyar Monarchia 1877-ben okkupálta Bosznia-Hercegovinát, vagyis katonailag ellenőrzés alatt tartotta, de meghagyta a tartományt (ha csak formálisan is) a török uralma alatt, ezért az 1895-ös címerrendezésnél ezt még nem jelezték. 1908-ban azonban az annektálásra is sor került, s ez közjogi kérdéseket vetett fel. A felmerülő problémát úgy oldották meg, hogy Boszniát és Hercegovinát közös pénzügyminisztérium kormányozta, de annak címerét az osztrák és a magyar középcímerbe is bevették. „Az 1895-ös középcímer angyal pajzstartókkal és az 1895-ös kiscímer ugyancsak pajzstartókkal való ábrázolásában az az érdekes, hogy az 1895-ös törvény nem említi a cserfa- és az olajágot, csak az angyalos változatot, ugyanakkor lerajzolja, tehát hallgatólagosan engedélyezte már azt a változatot is. Az 1915-ös címerrendelet azonban már elfogadta, hogy lehet használni. Úgy szokták értelmezni, hogy a cserfaág a háborút szimbolizálja, az olajág pedig a békét.”⁷⁸

Az 1915-ös magyar középcímer kifejezte Magyarország régi igényeit Boszniára. A bosnyák címer, a Szlavónia és Erdély címere közé betolt úgynevezett hasított ékben kapott helyet, Fiume városának címere elé helyezve. A '15-ös középcímer abban is különbözött az 1874-estől és az 1896-ostól, hogy a Szent Korona országainak eredeti címerleveleit is pontosan megvizsgálták és ez alapján módosították Szlavónia, Erdély és Fiume címerét. Ezeket az egyébként csak kisebb jelentőségű, „nem helyesen megrajzolt részeket” helyesbítették. Így a szlavón címerben az addigi aranycsillag helyébe, arannyal keretezett, sugárzó piros csillag; Erdély címerében a növekvő félhold helyébe, fogyó félhold lépett; s Fiume címeréből a kétfejű sas alatt álló sziklát körülfolyló tengert is

⁷⁴ Bánffy-kormány: (1895. jan. 15.-1899. febr. 26.) (Bölköny [1987]: 87. o.)

⁷⁵ Csánki [1916]: u.o. 8. o.

⁷⁶ Bertényi [2003]: 73. o.

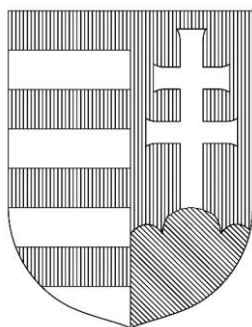
⁷⁷ Magyarország Alaptörvénye (díszi kiadás): Magyarország Alaptörvénye (2012.január 1.). Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012, 208. o.

⁷⁸ Bertényi [2010]: 220-221. o.

mellőzték, „mert az eredeti címerlevél leírása ezt a tengert nem említi, hanem csupán azt mondja, hogy az urnából kifolyó víz bőségesen ömlik a szikla aljához.”⁷⁹ A ’15-ös középcímer cserfa- és olajággal egyébként már szépen kivehetően szerepel az ország hivatalos lapjának 1916. április 27.-i számának címlapján.⁸⁰

2.2. Kétfajta köztársaság, többfajta szimbólum (1918-1919)

Az első (nép)köztársaság⁸¹ címere (1918):⁸²

Az 1915-ös évben még azt tervezték a Monarchia államférfijai, hogy az akkor megállapított közös kis- és középcímereket, majd 1918-ra a közös nagycímer megállapítása követi. Azonban az első világháború utolsó éve pont az ellenkezőjét hozta. A háborút elvesztő Osztrák-Magyar Monarchia a szétesés útjára lépett. 1918. október 17-én az uralkodó kiáltványt bocsátott ki, amelyben felszólította „hű ausztriai népeit”, hogy nemzeti tanácsaikat megalakítva, formálják át a birodalmat szövetségi állammá.⁸³ Ugyanezen a napon, Tisza István⁸⁴ elismerte, hogy a háborút elveszítettük. November 3-án Padovában a Monarchia által aláírt fegyverszüneti egyezmény szerint a Szent Korona országai közül Horvátország elszakadt Magyarországtól.⁸⁵ Ezzel, ha a jelképek tükrében nézzük, a közös és a magyar címerről is leszakadt a horvát, a szlavón, a dalmát, a fiumei

⁷⁹ Csánki [1916]: 60-62. o.

⁸⁰ Budapesti Közlöny: 1916. április 27. 96. szám, Budapest, címlap

⁸¹ A korszakban felváltva használták a „köztársaság” és a „népköztársaság” kifejezéseket az államforma megjelölésére. Nyilvánvalóan a köztársaság államformát értették a „népköztársaság” alatt is, a „nép” szónak nyomatékösítő szerepe lehetett, hogy az államforma „demokratikus voltát” hangsúlyozza.

⁸² Kép forrása: „Magyar Nemzeti és Történelmi Jelképek”, <http://www.nemzetijelkepek.hu/pictures/cimer/jpg/bw24mm.jpg>, letöltés ideje: 2013-07-27, módosítva szemléltetés céljából: koronánélküli címerre az 1918. évi 5.746/1918. M. E. számú rendelet szerint, 2013-08-30-án; gyakorlati használatát (felülbélyegzésnél) lásd hátul az 1. színes ábrán

⁸³ Károlyi Mihály: Hit, illúziók nélkül. (fordította: Litván György) Európa Könyvkiadó, Budapest, 2013, 124-125. o.

⁸⁴ Tisza István második kormánya: (1913. jún. 10.-1917. jún. 15.) (Böölöny [1987]: 90. o.)

⁸⁵ Kajetán Endre: A második Mohács. Három év 1918-1919-1920. krónikája. Szenci Molnár Társaság, Budapest, 1992 (Továbbiakban: Kajetán [1992]), 29. o.

(és értelemszerűen a bosnyák) címer is. 1918. november 12-én kikiáltották az Osztrák Köztársaságot, november 16-án pedig a Magyar Köztársaságot. Ezzel, ha jelképekben nézzük, ketté vált Ausztria és Magyarország címere. Anakronisztikussá vált tehát a közös kis- és középcímer is. Végül 1918. december 1-én a román csapatok Gyulafehérvárra érve és ott kijelentve Erdély annektálását Romániához,⁸⁶ „leszakították” Magyarország címeréről Erdély címerét is.

Az 1918. november 16. óta köztársasággá vált Magyarországon, a miniszterelnök Károlyi Mihály⁸⁷ még a hónap végén miniszterelnöki rendeletben „az 1849-es független Magyarország hagyományait újította fel”, s a korona nélküli kiscímert rendszeresítette.⁸⁸ Károlyi ezen lépésével tehát a Szent Korona is lekerült a magyar állam címeréről. A miniszterelnök felfogása szerint Kossuth Lajos köztársasági gondolatként vette le a Szent Koronát a címerről. Tehát eszerint az értelmezés szerint, a koronátlan címer a forradalmi hagyományokat fejezte ki.⁸⁹

Károlyi Mihály címerrendeletét egyébként érdemes szó szerint is idézni:

„A Magyar Népköztársaság kormányának 5.746/1918. M. E. számú⁹⁰ rendelete a köztársaság címeréről és az állampecsétről. A Magyar Népköztársaság kormánya a következőket rendeli:

1. §.

A Magyar Népköztársaság címere abban tér el az eddig használt állami kis címertől, hogy a címerpajzson nyugvó királyi korona⁹¹ és a hármashalom középső részén volt nyílt korona elmarad.

Ehhez képest a köztársaság címerének heraldikai leírása a következő: Hasított pajzson jobbról vörössel és ezüsttel hétszer vágott mező, balról vörös mezőben zöld hármashalomnak kiemelkedő középső részén ezüst, talpas kettőskereszt.

A címerpajzs körvonalai legyenek egyszerűek. Pajzstartó alakoknak, a címerpajzsot övező lomdísznak (sic!)⁹² vagy a köztársasági államformához illő egyéb ízléses díszítésnek alkalmazása szabad, de nem kötelező.

Az új címer mintarajzai később fognak megjelenni.

⁸⁶ Kajetán [1992]: u.o. 30. o.

⁸⁷ Károlyi Mihály kormánya: (1918. okt. 31.-1919. jan. 19.) (Bölcöny [1987]: 92. o.); Károlyi Mihály köztársasági elnök: 1919. január 11.-1919. március 21. (lemondott) (Országinfo Kormányzati Portál, forrás: <https://orszaginfo.magyarorszag.hu/informaciok/tortenelem/uralkodok.html>, letöltés ideje: 2013-10-22)

⁸⁸ Bertényi [2003]: 77. o.

⁸⁹ Bertényi [2010]: 221. o.

⁹⁰ Az eredeti szövegben a hosszú „ú” és „í” betűk röviddel vannak szedve, de mivel ez a korszak nyomdászatának apró hiányossága, ezért itt most a helyesség szempontját figyelembe véve, ahol szükséges, a hosszú betűket alkalmazom.

⁹¹ Ennél a megnevezésnél is érződik a felfogásbeli különbség a Szent Koronáról. Károlyi szemében tehát az ország szent koronája csupán királyi kellék és nem több.

⁹² Ez az elírás jól mutatja, hogy egyébként Károlyi Mihálynak mi lehetett a véleménye a Szent Koronáról és a címert díszítő pajzstartókról is.

2. §.

Új tárgyakon ezentúl az 1. §-nak megfelelő címet kell használni.

Meglevő és még használatban álló tárgyakon (címtáblákon, zászlókon, pecsétnyomókon, bélyegzőkön, dúcokon stb.) az állam eddigi (kis, közép, nagy) címerét nem kell kicserélni, hanem csupán a címpajzson nyugvó királyi koronát kell a címerből megfelelő módon (átfestéssel, lefödéssel, lesimítással, véséssel stb.) eltávolítani. Beépített címereket, művészi alkotásokat nem kell (sic!) átalakítani.

Az állam eddigi címerének rajzával ellátott nyomtatványokból rendelkezésre álló készletet a szövegnek más jogszabályokban elrendelt megváltoztatása után fel kell használni.

3. §.

A Magyar Népköztársaság állampecsétje az 1. §-ban említett új címet tünteti fel. Körirata felül: » A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG ÁLLAMPECSÉTJE «, alul: » 1918 NOVEMBER 16 «.

4. §.

A Magyar Népköztársaság nagyobb (közép vagy egyesített) címerének megállapítása későbbi időpontra marad.⁹³

5. §.

Ez a rendelet kihirdetésének napján lép életbe.

Ugyanakkor hatályát veszti:

1. Az osztrák-magyar monarchia közös intézményeinek használatára szolgáló címer tárgyában 1915. évi november hó 5-én 3.969/1915. M. E. szám alatt kiadott rendelet (R. T. 1712. l.),

2. az állami közép- és kis címer, valamint az állampecsét új leírásáról és rajzáról 1915. évi november hó 5-én 3.970/1915. M. E. szám alatt kiadott rendelet (R. T. 1719. l.),

3. az osztrák-magyar monarchia közös intézményeinek használatára új alakban megállapított kis címer tárgyában 1916. évi március hó 9-én 842/1916. M. E. szám alatt kiadott rendelet (R. T. 136. l.)

Kelt Budapesten, 1918. évi november hó 28. napján.

Károlyi Mihály s. k.,
miniszterelnök⁹⁴

Magyarország hivatalos lapjának címlapján 1918. november 17-től⁹⁵ egészen 1920. március 21-ig⁹⁶ nem szerepelt címer. 1919. március 21-én délután Budapesten egyesült a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Kommunisták Magyarországi Pártja. Ezután kijelentették, hogy „a kommunista program, a proletárdiktatúra alapján” átveszik a hatalom gyakorlását Magyarországon. Estére feloszlott a Budapesti Munkástanács és a két egyesült párt vezetői megalakították az új, „forradalmi” kormányt,

⁹³ Ez a paragrafus igen elgondolkodtató. Károlyi Mihály tényleg úgy gondolta, hogy azzal a politikával, amelyet folytatott egyben lehet tartani a Kárpát-medencét és lesz alkalom új középcímer tervezésére?

⁹⁴ Budapesti Közlöny: 1918. november 29. 274. szám, Budapest, 5. o. és Belügyi Közlöny: XXIII. évfolyam, 1918. december 8. 53. szám, Budapest, 1749. o.

⁹⁵ Budapesti Közlöny: 1918. november 17. 264. szám, Budapest, címlap

⁹⁶ Budapesti Közlöny: 1920. március 21. 67. szám, Budapest, címlap

amelyet Forradalmi Kormányzótanácsnak neveztek el. A Tanácsköztársaságban, tehát az államhatalom és az államigazgatás egyaránt a Forradalmi Kormányzótanácsához tartozott. Ennek az új kormánynak az élén az elnök, Garbai Sándor⁹⁷ állt. Ez az elnöki funkció azonban szinte csak formai volt. Garbai jogköre kisebb volt, mint előzőleg a miniszterelnöké. tevékenysége szinte csak abban merült ki, hogy az üléseken elnökölt és aláírta a rendeleteket. Valójában a Kormányzótanácsban belül egy kis öttagú testület irányított mindent. Ezt direktóriumnak nevezték, amelynek tagjai: Kun Béla, Landler Jenő, Vágó Béla, Pogány József és Kunfi Zsigmond voltak. Olyannyira igyekeztek mindent megmásítani, hogy még a Parlamentet is átkeresztelték a „Magyar Tanácsköztársaság Házának”⁹⁸

A Tanácsköztársaság vezetősége nem foglalkozott a címerkérdés átfogó rendezésével. A hivatalos szervek pecsétjein gyakran szerepelt az ötágú vörös csillag, de a legtöbb esetben jelvény nélküli, szöveges pecséttel hitelesítették az általuk kiadott iratokat. De ritka esetekben előfordult a koronátlan kiscímer használata is. „Az ötágú vörös csillag a szovjet-orosz állam hadseregének a jelvénye volt, s a hazatérő hadifoglyok közvetítésével hamarosan Magyarországon is ismertté vált.”⁹⁹ Bár a Tanácsköztársaság nem hozott újabb címerrendeletet, egyes pecséteken azonban érdekes címerváltozatokat figyelhetünk meg. Néhány esetben megmaradt a népköztársasági korona nélküli címer, mint például a „Katonatanács Salgótarján”¹⁰⁰ feliratú, vagy a „Szatmárvármegyei Munkás és Katonatanács Direktóriuma”¹⁰¹ feliratú pecséteken, utóbbinak címere ráadásul lombozattal szerepel. Figyelemre méltó még a „Munkás Tanács Tiszakürt”¹⁰² feliratú pecsét, melynek nagyon halvány, hajlított oldalú címere (Kossuth-címer?) van. Volt arra is példa, hogy csak a Szent Korona hiányzik a kis címerről, de a hármashalmot nem fosztották meg koronájától. Ilyen például a „69. vörös tűzér... pótüteg parancsnokság” feliratú pecsét.¹⁰³ Ennél talán egy fokkal izgalmasabb az a címerváltozat, amely az 1915-

⁹⁷ Forradalmi kormányzótanács: (1919. márc. 21.-aug. 1.), elnöke Garbai Sándor a Népgazdasági Tanács VIII. (középítési) főosztályának vezetője és a kormányzótanácsban képviselője is 1919. jún. 29-től. (Bölköny [1987]: 94. o.)

⁹⁸ Réti László: A Magyar Tanácsköztársaság központi szervei és pecsétjeik. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970 (Továbbiakban: Réti [1970]), 25-27. o.

⁹⁹ Bertényi [2003]: 77-78. o.

¹⁰⁰ Az „első szó, valószínűleg: „Nemzeti”, kivágva!” (Réti László: A Magyar Tanácsköztársaság helyi szervei és pecsétjeik. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973 (Továbbiakban: Réti [1973]), 238. o.)

¹⁰¹ Réti [1973]: 344. o.

¹⁰² A („Nemzeti” kivágva, helyébe tintával beírva: „Munkás”.)” (Réti [1973]: 222. o.)

¹⁰³ Réti [1970]: 255. o.

ben megállapított középcímer lombozattal, de Szent Korona nélkül. Ilyen látható a „M...DOHÁNY-GYÁRI IGAZGATÓSÁG BUDAPEST ÓBUDA”¹⁰⁴ és a „M I. VONATSZERTÁR PARANCSNOKSÁGA”¹⁰⁵ feliratú pecséteken. A legizgalmasabb címerkép pecséteken ebből az időből véleményem szerint, annak az 1916-os kis címernek a korona nélküli, illetve hajlított oldalú pajzson szereplő változata, amelyben a magyar címer együtt szerepel a horvát ékkel. A sima koronátlan változatra példa a „Vörös Őrség századparancsnok Savanyukut”¹⁰⁶ feliratú, míg a hajlított oldalú pajzson szereplőre példa a „CSORNAI j. v. ŐRSÉG PARANCSNOKSÁGA”¹⁰⁷ feliratú pecsét. Igaza volt tehát Köpeczi Sebestyén Józsefnek abban, hogy talán kár volt külön oldalon közölni ezt a címerváltozatot a *Budapesti Közlöny*ben, mert bár aláírták, hogy külön nem lesz használatos ez a címerváltozat, az mégis félreértésekre adott okot egyes esetekben.

A Magyarországi Tanácsköztársaság tehát hivatalosan nem alkotott új címet és csak ritkán alkalmazta a korábbi címereket. Különféle jelképekben viszont annál gazdagabb volt az 1919-es év. A tanács hatalom hivatalos szervei, pecsétjeiken a legtöbbször csak jelképnélküli szövegeket használtak. Azonban sok helyen előfordultak különböző szimbólumok. Réti László leírja, hogy a tanácsköztársasági pecsétek döntő többsége nem díszített, de akadnak figurális vagy díszítőelemekkel ellátott pecsétek ebből a korszakból. Díszítőelemként gyakori az ötágú csillag, a sarló vagy kasza, illetve az eke és kalapács. „Vannak régi szociáldemokrata hatást tükröző ábrázolások: kézfogas, keresztbe rakott kalapácsok vagy csak egy kalapács. Előfordulnak eszmei tartalom nélküli, díszes figurák is.” Még emberi alakot ábrázoló pecsétek is léteztek, ezekből kettőt ismertet Réti az ezzel a témával foglalkozó két könyvében. Az egyik egy kalapácsos ember, a másik pedig egy kéményseprő.¹⁰⁸

A leggyakoribb jelképek közé tartozik természetesen a vörös csillag. Egyszerű ötágú vörös csillag látható például a „BUDAPESTI KÖZPONTI MUNKÁS- ÉS KATONATANÁCS” feliratú pecséten.¹⁰⁹ De léteztek más jelképekkel variált változatai is a vörös csillagnak. Például az ötágú csillagban sarló és kalapács. Ilyen például az „IFJUMUNKÁSOK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGÉNEK SOPRONI CSOPORTJA”

¹⁰⁴ Réti [1970]: 103. o.

¹⁰⁵ Réti [1970]: 185. o.

¹⁰⁶ Réti [1970]: 285. o.

¹⁰⁷ Réti [1970]: 286. o.

¹⁰⁸ Réti [1970]: 14. o.

¹⁰⁹ Réti [1973]: 40. o.

feliratú pecsét.¹¹⁰ Vagy az ötágú csillagban kör benne kalapács, sarló (és talán ásó?) a „MUNKÁSTANÁCS ÜLLŐ VILÁGPROLETÁRJAI EGYESÜLJETEK” feliratú pecséten.¹¹¹

Gyakran láthatunk két kalapácsot keresztben (pl. „A munkás-katona- és földmivestanács Brennbergbánya” feliratú pecséten)¹¹², de gyakran előfordul a kézfogást ábrázoló pecsétkép is például a „BUDAPEST VI. ker. FORRADALMI MUNKÁS és KATONA TANÁCS” feliratú¹¹³, vagy „A magyarorsz. szállodai, éttermi, kávéházi munkások és szakácsok szövetsége SOPRON” feliratú pecséteken is.¹¹⁴ Kézfogás a két kéz között kalapáccsal látható a „FŐVÁROSI MŰSZER ÜZEM BIZALMI TESTÜLETE” feliratú pecséten.¹¹⁵ Fáklyát tartó kéz látható az „URKUT KÖZSÉG TANÁCSA” feliratú pecséten.¹¹⁶ Kalapáccsal a kezében sújtani készülő munkás szerepel a „MUNKÁSTANÁCS MARCZALI” feliratú pecséten.¹¹⁷

A vörös csillag, a sarló és kalapács természetesen mind a szovjet-oroszországi jelképhasználat átvétele. Az utóbbinak is léteztek variánsai, illetve kiegészített változatai kaszával vagy karddal. Például sarló és kalapács közöttük függőlegesen a föld felé mutató kard szerepel a „Járási munkás-, katona és földmives tanács GYÖNK. 1919.” feliratú pecséten.¹¹⁸ Kasza és kalapácsot látni a „POMÁZI JÁRÁS KÖZP. DIREKTORIUM POMÁZ” feliratú pecséten.¹¹⁹ Kasza és kalapács közöttük függőlegesen az ég felé mutató sarlóval látható a „MUNKÁS TANÁCS Bodrog-Keresztúr” feliratú pecséten.¹²⁰

A vörös csillag nyilvánvalóan a nemzetközi munkásmozgalomnak volt a jelképe, míg a sarló-kalapács a parasztság és a munkásság összefogását volt hivatva kifejezni. Ezt nyomatékosíthatta a kasza hozzátétele. A kard nyilván a vörös hadsereget szimbolizálta. A Tanácsköztársaság pecsétjein gyakran előforduló munkaeszközöknek azonban létezik heraldikai jelentése is. Az ásó, ekevas, csoroszlya, gereblye, kapa, kasza, sarló hagyományosan a mezőgazdasággal foglalkozó települések címereiben került

¹¹⁰ Réti [1973]: 337. o.

¹¹¹ Réti [1973]: 298. o.

¹¹² Réti [1973]: 340. o.

¹¹³ Réti [1973]: 70. o.

¹¹⁴ Réti [1973]: 337. o.

¹¹⁵ Réti [1973]: 44. o.

¹¹⁶ Réti [1973]: 388. o.

¹¹⁷ Réti [1973]: 324. o.

¹¹⁸ Réti [1973]: 356. o.

¹¹⁹ Réti [1973]: 301. o.

¹²⁰ Réti [1973]: 397. o.

ábrázolásra.¹²¹ A kalapács és különböző bányászszerszámok a bányászattal, pénzveréssel kapcsolatba került családok címerében jelent meg először a bányászat jelképeként. „A későbbiek során települési és megyecímerbe is bekerültek ezek a szimbólumok, a fakerekű, majd a később sínen futó csillával együtt. A kalapácsot és éket általában bányászruhába öltözött alakok tartják.”¹²²

Geometriai alakzatok is előfordultak tanácsköztársasági pecséteken. Körben a föld felé mutató egyenes szárú háromszög szerepel például a „ZEMPLÉNMEGYE DIREKTORIUMA” feliratú pecséten.¹²³ Nyitott szárú kelta keresztre emlékeztető alakzatban kör, benne teli négyzet látható az „Orgovány község direktoriuma” feliratú pecséten.¹²⁴

Talán a pecséteknél is izgalmasabb a Tanácsköztársaság numizmatikája. A tanácshatalom számára készített pénztervezeteken meglepő dolgok szerepelnek. Például a Helbing Ferenc által készített, de forgalomba nem került 100 koronás bankjegyen (lásd hátul a 2. színes ábrát) egy kardot tartó férfialak lábainál címerpajzson szerepel egy kalapács.¹²⁵ Ambrus Béla idevonatkozó könyvében¹²⁶ sajnos nagyon halvány képen, de azért kivehetően látszik Helbing Ferenc további két munkája, egy 10 koronás és egy 100 koronás pénzterv,¹²⁷ amelyeken a már említett pajzs, amelyen a kalapács szerepel, maga a koronátlan kis magyar címer (!). Ami még érdekesebb, az a Beck Ö. Fülöp által készített 10 korona címletű pénztervezete, amelynek egyik oldalán nőalak, a másik oldalán fascés (!) szerepel.¹²⁸ A tervező nyilván a forradalmiságot és a törvényességet akarta hangsúlyozni a fascés-szal. (Franciaországnak mai napig állami jelképe a fascés). Beck Ö. Fülöpnek ezenkívül volt egy olyan 10 koronás fémpénz terve is, amelyen kalapácsot tartó kéz szerepelt.¹²⁹

¹²¹ Nyulásziné [2001]: 108. o.

¹²² Nyulásziné [2001]: u.o. 110. o.

¹²³ Réti [1973]: 397. o.

¹²⁴ Réti [1973]: 296. o.

¹²⁵ Helbing Ferenc: 100 korona. Budapest, 1919. július 15. Forrás: <http://papirpenz.hu/reszletek/450>, letöltés ideje: 2013-07-24

¹²⁶ Ambrus Béla: A Magyarországi Tanácsköztársaság pénzürendszere. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979 (Továbbiakban: Ambrus [1979])

¹²⁷ Ambrus [1979]: 47. o.

¹²⁸ Pallos Lajos-Torbágyi Melinda-Tóth Csaba: A magyar pénz története. A kezdetektől napjainkig. Kossuth Kiadó, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 2012, 137. o.

¹²⁹ Ambrus [1979]: 62. o.

A proletárdiktatúra plakátjain gyakran megjelent a kalapács egy körben, mint például Jeges Ernő: „Proletárok! Bélyegezzétek meg soraitokat, aki gyáva lemondást hirdet!” című 1919-es plakátján.¹³⁰ Érdekes „címerábrázolás” tűnik fel, egy ismeretlen művész: „Proletártestvérek” című plakátján. Itt egy szabályos címerpajzsban hullámos vonallal ferdén átmetszett „címer” fölött sisakdíszként szerepel a vörös csillag.¹³¹ A kalapács vörös csillagon belül jelenik meg, Jeges Ernő: „Testvérek! Az ántánt gyilkos békéje a mi szövetségesünk.” című plakátján.¹³²

A Forradalmi Kormányzótanács XXVI. sz. rendelete, vagyis a Tanácsköztársaság alkotmánya (amit akkor még ideiglenesnek szántak) nem tárgyalta például a dolgozók jogait és kötelességeit, a kormányzati rendszer és a költségvetési jog kérdéseit és nem határozta meg az ország felségjelvényeit sem. Ezeket a feladatokat a Tanácsok Országos Gyűlése által megállapítandó végleges és tényleges alkotmányra bízták.¹³³ A második tanácsi alkotmányt 1919. június 23-án fogadták el. Ezt úgy nevezték el, hogy a Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság alkotmánya. „Ez a helyi – községi, városi, járási, megyei – tanácsok szervezetét, választási eljárását, hatáskörét lényegében ugyanúgy szabályozta, mint az ideiglenes alkotmány.”¹³⁴

Érdekes, hogy a Tanácsköztársaság fennállása alatt volt olyan intézmény, amely megőrizte a Szent Koronás magyar címet. Koronás kis címer lombozattal látható például a Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bank Győri Fiókja által kiadott csekkblokkból származó 5 koronás csekken, illetve az ugyanettől a banktól származó 10 koronás csekken.¹³⁵ Korona nélkül, de lombozattal szerepel a magyar kiscímer, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank Győri Fiókja által 1919. május 7-én kiállított 50 koronás, illetve 100 koronás csekken.¹³⁶

A Tanácsköztársaság ideje alatt a hivatalos lap neve is „*Tanácsköztársaság*” volt, természetesen a címlapon címer, vagy bármilyen más jelkép nélkül. Az első szám, 1919. március 26-án jelent meg.¹³⁷ A „Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság” alkotmányát, amelyet június 23-án fogadott el a szövetséges tanácsok

¹³⁰ Szántó Tibor: A magyar plakát. Corvina, Budapest, 1986 (Továbbiakban: Szántó [1986]), 51. o.

¹³¹ Szántó [1986]: u.o. 55. o.

¹³² Szántó [1986]: u.o. 60. o.

¹³³ Réti [1973]: 14-15. o.

¹³⁴ Réti [1973]: 22. o.

¹³⁵ Ambrus [1986]: 412-413. o.

¹³⁶ Ambrus [1986]: u.o. 414-415. o.

¹³⁷ Tanácsköztársaság: 1919. március 26. 1. szám, Budapest

országos gyűlése, a lap június 28-i számában jelent meg, de ez az alkotmány sem foglalkozott az ország címerével.¹³⁸ A Tanácskormány lemondásának és az új kormány megválasztásának¹³⁹ kihirdetése, a megváltozott nevű hivatalos lapban jelent meg 1919. augusztus 2-án.¹⁴⁰ „Hivatalos Közlöny” néven az utolsó hivatalos lap, 1919. augusztus 7-én jelent meg.¹⁴¹ Utána ismét „Budapesti Közlöny” volt az ország hivatalos lapja. Figyelemre méltó még a *Budapesti Közlöny* 1919. augusztus 8-i száma, amelyben kihirdetik Friedrich István¹⁴² kinevezését ideiglenes miniszterelnökké és amelyben leírják azt is, hogy szabad a piros-fehér-zöld használata (!). Vagyis „a Magyar Távirati Iroda jelenti: Az antant-missziókkal való megegyezés folytán a nemzetiszínű zászlók kitűzhetők.”¹⁴³ A rá következő napon pedig kihirdették azt is, hogy József királyi herceg lett Magyarország kormányzója,¹⁴⁴ ami azonban nem jelenti azt, hogy az államforma ismét királyság. Jól szemlélteti ez az akkori zavaros ideiglenes állapotot, hogy a Habsburg-Lotharingiai család egy tagja az államfő, de az államforma (nép)köztársaság. Ennek a Tanácsköztársaság bukása utáni, Trianon előtti korszaknak még egy érdekessége, hogy József főherceg 1919. augusztus 12-én Horthy Miklós¹⁴⁵ altengernagyot (aki aztán a soron következő korszak névadója lett) kinevezte „az összes magyar haderők fővezérévé.”¹⁴⁶

¹³⁸ Tanácsköztársaság: 1919. június 28. 78. szám, Budapest, 1-4. o.

¹³⁹ Amelyet ekkor „a Magyar Köztársaság kormányának” neveztek, de a következő napon augusztus 3-án már „népköztársaságról” beszéltek.

¹⁴⁰ Hivatalos Közlöny: 1919. augusztus 2. 108. szám, Budapest

¹⁴¹ Hivatalos Közlöny: 1919. augusztus 7. 112. szám, Budapest

¹⁴² Ideiglenesen megbízott hivatalnokkormány (Friedrich-kormány): (1919. aug. 7.-15.), „Friedrich István ny. hadügyi államtitkár, a miniszterelnökség ideiglenesen megbízott vezetője (miniszterelnökké történt kinevezéséig)”; Friedrich-kormány: (1919. aug. 15.-nov. 24.) (Bölköny [1987]: 96-97. o.)

¹⁴³ Budapesti Közlöny: 1919. augusztus 8. 71. szám, Budapest, 2. o.

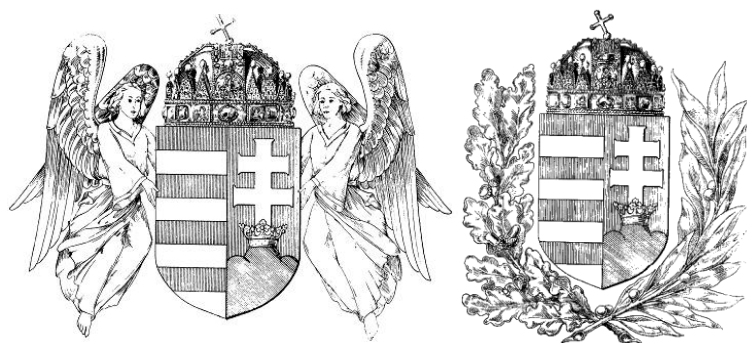
¹⁴⁴ Budapesti Közlöny: 1919. április (sic!) helyesen: augusztus 9. 72. szám, Budapest

¹⁴⁵ Horthy Miklós: kormányzó: 1920. március 1.-1944. október 16. (lemondott) (Országinfo Kormányzati Portál, forrás: <https://orszaginfo.magyarorszag.hu/informaciok/tortenelem/uralkodok.html>, letöltés ideje: 2013-10-22)

¹⁴⁶ Budapesti Közlöny: 1919. augusztus 12. 79. szám, Budapest

2.3. A király nélküli királyság címerei (1920-1944)

Kiscímer angyalokkal,¹⁴⁷ illetve cserfa- és olajággal¹⁴⁸:

A két világháború közötti korszak gyökereit az 1919-es „ellenforradalomban” kell keresnünk. A Tanácsköztársaság közigazgatási rendszeréből (az odavezényelt francia csapatok miatt) kimaradt Szeged és környéke.¹⁴⁹ Gróf Károlyi Gyula¹⁵⁰ (Károlyi Mihály unokatestvére) 1919. május 5-én Aradon a tanácskormánytal szembeni ellenkormányt alakított. A román hadsereg azonban pár nap múlva megszállta a várost, ezért az ellenkormány tagjainak egy része Szegedre menekült, másik részét internálták a román katonák. Károlyi Gyula a francia megszállás alatt lévő Szegedre május 30-án érkezett meg, ahol nemsokára megalakította az első szegedi kormányt. A Károlyi-kabinet tagjaként Horthy Miklós létrehozta a Nemzeti Hadsereget.¹⁵¹ Július 12-én a szegedi kormány miniszterelnöke már Pattantyús-Ábrahám Dezső lett, aki augusztus 23-án mondott le a Budapesten augusztus 6-án kormányt alakító Friedrich István javára.¹⁵²

Az ellenforradalmi kormányoknak is volt hivatalos lapja, amely a *Hivatalos Közlöny* nevet viselte. Ezt a lapot, 1919. június 12-től augusztus 7-ig adták ki. Károlyi Gyula programját, az első szám címdalán szereplő kiáltvány tartalmazta, amelynek

¹⁴⁷ Kép forrása: Budapesti Közlöny: 1915. november 6., 257. szám, Budapest, 21. o.

¹⁴⁸ Kép forrása: Belügyi Közlöny: XX. évfolyam, 1915. november 14., 53. szám, Budapest, 4. ábra

¹⁴⁹ Ambrus Béla: A szegedi „fehérpénzek”. A Móra Ferenc Múzeum évkönyve, 1966-1967, 243. o., forrás: http://epa.oszk.hu/01600/01609/00008/pdf/MFME_EPA01609_1966_1967_1_243-254.pdf, letöltés ideje: 2013-08-27 (Továbbiakban: Ambrus [1966-1967])

¹⁵⁰ Károlyi Gyula: az aradi kormány (1919. máj. 5.-30.) és az első szegedi kormány (1919. máj. 30.-júl. 12.) miniszterelnöke (Bölcsey [1987]: 188. o.)

¹⁵¹ Horthy Miklós felhívást kapott Aradról, Károlyi Gyulától, hogy vállalja el az új nemzeti hadsereg felállítását és megszervezését. Miután az ellenkormány Szegedre települt át, Horthy 1919. június 6-án érkezett meg a városba, majd átvette a hadügyi tárcát. (Horthy Miklós: Emlékirataim. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2011, 127. o.)

¹⁵² Tarján M. Tamás: 1919. május 5. Károlyi Gyula megalakítja aradi ellenkormányát. RUBICONline A Rubicon történelmi folyóirat honlapja, forrás: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1919_majus_5_karolyi_gyula_megalakitja_aradi_ellenkormany_at/, letöltés ideje: 2013-09-06

címe: „A Magyar Nemzethez!” Az 5 pontos írásban benne volt a bolsevizmus eltörlése, a rend helyreállítása, a nemzeti eszmék érvényre emelése, illetve a jogfolytonosság és a törvény uralma a nyugati demokráciák szellemében. Biztosítani kívánták továbbá a közéleti életet és a munkához való jutást és végül törekedtek volna az Antant államaival és a szomszédos országokkal való jó viszony kialakítására. Ez a szám tartalmazta még a magyar nemzeti kormány 1/1919 M. E. számú rendeletét is, amely hatályon kívül helyezte a tanácskormány rendeleteit (azonnali életbe lépéssel 1919. június 9-én).¹⁵³ A második szegedi kormány programjáról, a *Hivatalos Közlöny* 1919. július 17-i száma számolt be, szintén „A Magyar Nemzethez!” című kiáltványban. Ebben egy érdekes pont az, amiben az szerepelt, hogy: „fenn akarjuk tartani a háborút befejező forradalom vívmányait, amelyek a nemzeti demokráciát szolgálják.”¹⁵⁴ Kérdéses, hogy P. Ábrahám Dezső miniszterelnök pontosan mit értett „a háborút befejező forradalom vívmányainak”? A köztársasági államformát? A választójog kiszélesítését? Esetleg a koronánélküli címer bevezetését? A kiáltványban szerepel még az Antanttal való jó viszony, egyenlő bánásmód hazánk minden ajkú polgárával, illetve a rend és a termelés helyreállítása.¹⁵⁵ Az ellenforradalom hivatalos lapja, a címlapján címer nélkül jelent meg és címerkérdéssel nem is foglalkozott.

Szegeden és az egész országban abban az időben pénzügyileg valóságos anarchia uralkodott. A városban három, az országban hat fajta pénz forgott egy időben. Az Osztrák-Magyar Bank fehérhátú koronásai keveredtek a Tanácsköztársaság által kiadott hasonló címletekkel, illetve forgalomban volt még a korábbi „kékpénz” is. A helyzet tisztázására Károlyi Gyula június 9-én indítványozta a minisztertanácsban, majd jóvá is hagyta a városban forgalomban lévő „fehérpénzek” lebélyegzését. Ezt az intézkedést azért tartották szükségesnek, hogy a régi érvényes bankjegyeket el tudják fogadtatni a Délvidéken is. A pénzügyminiszter rendeletileg intézkedett azokról a bankokról, amelyek jogosultak a lebélyegzésre. „Ezek: a Kereskedelmi és Iparbank, Kézművesbank, Szegedi Bankegyesület, Szeged Csongrádi Takarékpénztár”.¹⁵⁶ Ez a jelen dolgozat szempontjából azért fontos, mert Ambrus Béla az idézett tanulmányában ezeknek a bankoknak a pecsétjeit is ismerteti, melyek között a 3. ábrán lévő pecséten, a „MAGYARORSZÁG”

¹⁵³ Hivatalos Közlöny. I. évfolyam 1. szám, 1919. jún. 12., Szeged, 1-2. o.

¹⁵⁴ Hivatalos Közlöny. I. évfolyam 6. szám, 1919. júl. 17., Szeged, 23. o.

¹⁵⁵ Hivatalos Közlöny. I. évfolyam 6. szám, 1919. júl. 17., Szeged, 23-24. o.

¹⁵⁶ Ambrus [1966-1967]: 248. o.

felirat fölött látható a koronás kiscímer, lombozattal.¹⁵⁷ Ez azt jelenti tehát, hogy az „ellenforradalmi” kormányok nem ismerték el sem a Károlyi Mihály rendeletében megállapított „népköztársasági” címet, sem a Tanácsköztársaság címernélküliségét, illetve egyszerűen csak változatlanul hagyták az eredeti bélyegzőket. Folytatták tehát a Magyar Királyság hagyományos címer használatát. Az ellenkormány pénzügyminisztériumának 1919. évi június 18-án kelt 127/P. M. számú rendelkezése szerint a 200 és 25 koronás bankjegyeket a gumi bélyegzésen kívül a lebélyegzést végző hivatalok és pénzügyintézetek által száraz bélyegzővel is el kellett látni.¹⁵⁸

„A tanács hatalmat megdöntő ellenforradalom a „király nélküli királyság” jelképéül az 1848-as koronás kiscímet választotta, de csak informálisan: hivatalosan nem tiltotta meg a középcímer használatát sem. [...] 1938-tól – főleg a katonai alakulatok zászlain – egyre gyakrabban sor került az 1915-ös (magyar közép-) címer felélesztésére.”¹⁵⁹

Az 1920-as év elején megjelenő *Budapesti Közlöny*ekben már feltűntek a magyar állam címerei, igaz még csak a „Hirdetmények” rovatban. Például január 13-án a Magyar Jelzálog-Hitelbank hirdetésében a hajlított oldalú (!) pajzson lévő kiscímer koronával és lombozattal,¹⁶⁰ január 22-én a Salgó-Tarjáni Kőszénbánya Részvénytársulat hirdetményében pedig a középcímer lombozattal szerepelt.¹⁶¹ A címernélküli közlönyök sorát a *Budapesti Közlöny* 1920. március 23.-i száma törte meg, amelynek címlapján ismét a '15-ös középcímer cserfa- és olajággal szerepelt.¹⁶² Az 1920. június 4-i trianoni tragédiát követően még sokáig az egységes történelmi Magyarországra utaló 1915-ös középcímer (lombozattal) maradt a *Budapesti Közlöny*ök címlapján.

A *Belügyi Közlöny*ökön sem szerepelt címer, a nép-, illetve a tanácsköztársaság ideje alatt. 1920-ban a kis címer került vissza cserfa- és olajággal a címlapra. Törvényileg a Simonyi-Semadam¹⁶³ kabinet, 1920. március 18-án kelt „a magyar minisztériumnak 2.394/1920. M. E. számú rendelete”, állította vissza a királyságot, mint államformát, ugyanakkor érvényben hagyta a királyi hatalom gyakorlásának megszűnését (1918.

¹⁵⁷ Ambrus [1966-1967]: 246. o.

¹⁵⁸ Hivatalos Közlöny. I. évfolyam 3. szám, 1919. jún. 26., Szeged, 10. o.

¹⁵⁹ Bertényi [2003]: 78. o.

¹⁶⁰ Budapesti Közlöny: 1920. január 13. 9. szám, Budapest, 8. o.

¹⁶¹ Budapesti Közlöny: 1920. január 22. 17. szám, Budapest, 8. o.

¹⁶² Budapesti Közlöny: 1920. március 23. 68. szám, Budapest, címlap

¹⁶³ Simonyi-Semadam Sándor: miniszterelnök (1920. márc. 15.-júl. 19.), külügyminiszter is (1920. ápr. 19-ig), belügyminiszter is (1920. ápr. 19-ig) (Bölgöny [1987]: 98. o.)

november 13.) és visszaállította a Szent Koronás címet: „Hatályban maradnak azok a törvényes rendelkezések is, amelyek értelmében a magyar állam címerein a magyar állami főhatalom jelképéül a szent koronát kell alkalmazni.”¹⁶⁴ Ezt a rendeletet a *Budapesti Közlöny*, 1920. március 21-i számában hirdették ki,¹⁶⁵ talán nem véletlenül ekkor. Így ugyanis a Tanácsköztársaság létrejöttének első évfordulóján, lezárva a kétfajta köztársaság korszakát, visszaállt a királysági államforma és a Szent Korona ismét rákerült az állam címerére.

A Horthy-korszakban tehát az 1915-től, a Magyar Királyság számára megállapított címereket használták. Érdekes, hogy az igénycímerként használt '15-ös középcímeren sem változtattak, pedig nyilvánvaló, hogy Bosznia-Hercegovinára aligha tartott igényt az akkori Magyarország. Még a dalmát-horvát-szlavón-fiumei címerek is kérdésesek, tehát inkább hagyományból, mint valódi igény kifejezéseként használták ezt a középcímert. Az 1915-ös középcímer lombozattal, a *Budapesti Közlöny* címlapján utoljára 1926. december 31-én jelent meg.¹⁶⁶ Ebből a számból értesül az olvasó arról, hogy az eddig a Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság által nyomtatott lapot ezentúl, a belügyminiszter¹⁶⁷ utasítására, 1927. január 1-től a M. kir. állami nyomda fogja kiadni. A *Budapesti Közlöny* címlapján ettől fogva már a kiscímer lombozattal szerepelt,¹⁶⁸ egészen az utolsó számig, amely 1944. december 24-én jelent meg.¹⁶⁹

A *Belügyi Közlöny*öket átnézve elmondható, hogy törvényileg a címerekkel csak az 1920-as évek elején foglalkoztak, de ezek csak a címerhasználatot szabályozták. 1921-ben ilyen volt, az Országos Törvénytárban az év augusztus 3. napján kihirdetett, 1921. évi: XXXVIII. törvénycikk. A magyar korona országai egyesített címerének és az ország külön címerének magánosok és magánjellegű testületek, vállalatok és intézetek által való használhatásáról szóló 1883. évi XVIII. t.-cikkkel megállapított engedély díj felemeléséről.¹⁷⁰ 1922-ben ilyen törvény volt, a „A m. kir. pénzügyminiszternek 26,436/1922. P, M. számú rendelete. A magyar korona országai egyesített címere és az

¹⁶⁴ A magyar kormánynak 2,394/1920 M. E. számú rendelete. Az állami hatóságok, hivatalok és intézmények elnevezése és az állami címereken a szent koronának alkalmazása. In: *Belügyi Közlöny*: XXV. évfolyam, 1920. március 28. 13. szám, Budapest, 469. o.

¹⁶⁵ *Budapesti Közlöny*: 1920. március 21. 67. szám, Budapest, 1. o.

¹⁶⁶ *Budapesti Közlöny*: 1926. december 31. 299. szám, Budapest

¹⁶⁷ Scitovszky Béla: belügyminiszter (1926. okt. 15.-1931. aug. 24.) (*Bölköny* [1987]: 213. o.)

¹⁶⁸ *Budapesti Közlöny*: 1927. január 1. 1. szám, Budapest

¹⁶⁹ *Budapesti Közlöny*: 1944. december 24. 294. szám, Budapest

¹⁷⁰ *Belügyi Közlöny*: XXVI. évfolyam. 1921. augusztus 7. 33. szám, Budapest, 1439. o.

ország külön címere használhatásának megengedéseért (sic!) járó díj lefizetése.”¹⁷¹ 1923-ban a címerhasználatot szabályozta, az 1923. évi XXVII. törvénycikk: „A magyar Szent Korona országai egyesített címerének és az ország külön címerének magánosok és magánjellegű testületek, vállalatok és intézetek által való használhatásáról szóló 1883: XVIII. törvénycikkkel megállapított engedély-díj újabb felemelése.”¹⁷² Végül 1924-ben az előző törvény kiigazítása történt csak: „A m. kir. kormánynak 6,306/1923. M. E. számú rendelete. A magyar szent korona országai egyesített címerének és az ország külön címerének magánosok és magánjellegű testületek, vállalatok és intézetek által való használhatásáról szóló 1883 : XVIII. t.-cikkkel megállapított és az 1923 : XXVII. t.-cikkkel felemelt engedély díj újabb felemelése.”¹⁷³

Az 1920-as években a magyar közép címer igény- és emlékcímer minőségben is feltűnt. Ez utóbbira példa, az 1928-ban felállított ereklyés országzászló, amelyen rajta szerepelt az említett címer. Még bizottság is alakult, amely az Országzászló Nagybizottság nevet viselte. „Urmánczy Nándor¹⁷⁴ (1868–1940) kezdeményezésére mozgalom indult ereklyés országzászló felállítására. Ennek eredményeképp 1928-ban Budapesten, a Szabadság téren felavatták (1945-ben eltávolították) azt az emlékművet, amelynek talapzatában ereklyeföld-tartó volt, magába foglalva Nagy-Magyarország összes községének képletes földjét és a nevezetesebb történelmi helyek földjét. Húszméteres zászlórúdján 8 m-es díszzászló lobogott az egyesített nagy magyar címerrel. Az ún. Nagybizottság társadalmi szervezetként a revízió szellemében ápolta a talapzat hátoldalára vésett Magyar Hiszekegy szellemét. Hivatalos lapja az évenként egy alkalommal megjelenő, dr. Grill Lóránt szerkesztette Országzászló volt. Díszelnőke József kir. herceg, tábornagy volt.”¹⁷⁵

¹⁷¹ Belügyi Közlöny: XXVII. évfolyam. 1922. április 30. 21. szám, Budapest, 1010. o.

¹⁷² Belügyi Közlöny: XXVIII. évfolyam. 1923. augusztus 5. 35. szám, Budapest, 1290. o.

¹⁷³ Belügyi Közlöny: XXIX. évfolyam. 1924. január 20. 3. szám, Budapest, 22. o.

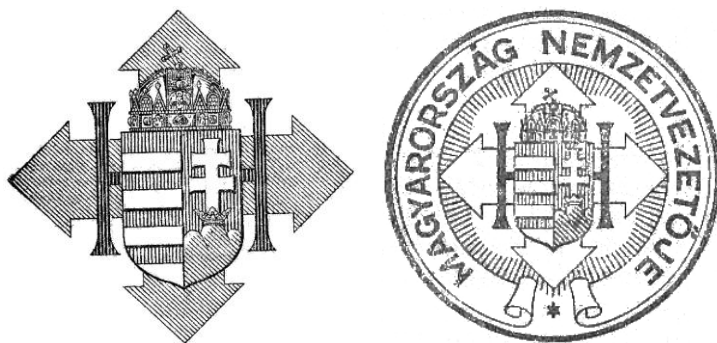
¹⁷⁴ Urmánczy Nándor: „1902 és 1918 között, 16 éven át, volt képviselő az Országgyűlésben. A Szabadelvű Pártból a Nemzeti Pártba távozott annak újjáalakulása után” ezt követően a Függetlenségi és Negyvennyolcas Pártba lépett be. „1918 novemberében megalakította a Székely Nemzeti Tanácsot, 1919 elején kormánybiztossá nevezték ki. 1928-ban küldöttséget vezetett Lord Rothermere angol újságvállalkozóhoz és miniszterhez, aki támogatta az irredenta mozgalmat.” (Dr. Urmánczy Nándor Egyesület honlapja, forrás: <http://urmanczynandoregyesulet.marosheviz.info/urmanczyrol/>, letöltés ideje: 2013-10-22)

¹⁷⁵ Dr. Blasszauer Róbert: Az IHNETOV munkanaplója. Vitéz Béldy Alajos vezérezredes Hadtörténelmi Levéltárban őrzött irataiból 1941—1943. PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 2002, Függelék/Társadalmi, politikai szervezetek, intézmények, gyárak, üzemek, forrás: <http://mek.oszk.hu/04900/04982/html/#d1e23148>, letöltés ideje: 2013-10-01

Azt mondhatjuk tehát, hogy a Horthy-korszak címerhasználata csak abban különbözött a Monarchián belüli Magyar Királyság címerhasználatától, hogy (értelemszerűen) megszűntek a közös címerek Ausztriával és a magyar középcímer igénycímmé vált.

2.4. Nyilasok, Vörös Hadsereg, Ideiglenes Nemzeti Kormány (1945)

A Szálasi-féle címer (1945):¹⁷⁶

(Szálasi-féle állampecsét)¹⁷⁷

Számos fasiszta, illetve nemzeti szocialista párt alakult Magyarországon a két világháború között. 1922 tavaszán jelent meg az Országos Nemzeti Szocialista Párt. Az 1931-ben megalakult Nemzeti Szocialista Magyar Munkáspárt a jelképének a horogkeresztből alakított kaszáskeresztet választotta.¹⁷⁸ Pártszimbólumként tehát ismét feltűnt a kasza, a Tanácsköztársaság bukása után több mint 10 évvel. A nácik németországi hatalomra jutása után Magyarországon tilossá vált idegen államok jelképeinek a használata. Ezt „a m. kir. belügyminiszternek 145.500/1933. B. M. számú körrendelete. A horogkeresztes-jelvénnyel használatának eltiltása” hozta meg.¹⁷⁹ Szálasi Ferenc¹⁸⁰ 1935 márciusában alakította meg a Nemzeti Akarat Pártját, ezt 1937-ben feloszlatták, de még ennek az évnek októberében létrehozta a Magyar Nemzeti Szocialista Pártot. 1938-ban ezt is feloszlatták, Szálasi pedig letartóztatták.¹⁸¹ Szálasi az 1921. III. tc. („Az állami és társadalmi rend felforgatására vagy megsemmisítésére

¹⁷⁶ Kép forrása: Hivatalos Közlöny: 1945. január 27. 6. szám, Sopron, 2. o.

¹⁷⁷ Kép forrása: Hivatalos Közlöny: 1945. január 27. 6. szám, Sopron, u.o. 2. o.

¹⁷⁸ Tóth Tibor: A hungarista mozgalom emigrációtörténete. Az „Út és Cél” és a „Hungarista Tájékoztató” című sajtótermékek tükrében. Multiplex Media-Debrecen University Press, Debrecen, 2008 (Továbbiakban: Tóth [2008]), 11-12. o.

¹⁷⁹ Belügyi Közlöny. XXXVIII. évfolyam, 1933. szeptember 17. 39. szám, Budapest, 566. o. és Tóth [2008]: 12. o.

¹⁸⁰ Szálasi Ferenc: miniszterelnök (1944. okt. 16.-1945. márc. 28.) (Bölgöny [1987]: 189. o.)

¹⁸¹ Tóth [2008]: 13. o.

irányuló büntettek és vétségek”) alapján ítélték 3 évi fegyházra.¹⁸² 1940. szeptember 17-én szabadult a Csillagbörtönből.¹⁸³

„1940. szeptember 27-én a Ruszkay¹⁸⁴ vezetése alatt álló Magyar Nemzeti Szocialista Párt – teljesítve az SS utasítását, egyesült Szálasi Nyilaskeresztes Pártjával. Az ún. egységesítő rendelet szerint a párt neve „Nyilaskeresztes Párt”, amelyben az egy akarat és felelősség kifejezője Szálasi Ferenc testvér, vezető testvér.”¹⁸⁵ „Október 7-én Szálasi, börtönből való kiszabadulása után első ízben, megjelent a Nyilaskeresztes Párt fővárosi, Andrassy út 60. szám alatti székházában, a párt képviselői értekezletén. [...] Szálasi ez alkalommal beszédet mondott, amelyet – a címlapján nyilaskeresztes jelvényt viselő *Pesti Újság* tudósítása szerint – „a képviselő-testvérek felemelkedve” hallgattak meg.”¹⁸⁶

1942. február 24-én jött létre a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom, amely már a szélsőjobboldal végső névválasztása volt. Ezt a pártot a Sztójay-kormány¹⁸⁷ 1944. augusztus 25-én betiltotta.¹⁸⁸ „1944. október 11-én 19 óra 57 perckor a magyar delegáció – Horthy előzetes távirati felhatalmazása alapján – aláírta a fegyverszüneti egyezményt.”¹⁸⁹ A kiugrás a világháborúból azonban nem sikerült. 1944. október 12-én alakult meg a Törvényhozók Nemzeti Szövetsége. Az ehhez a szövetséghez csatlakozott 115 képviselő nem alkotott országgyűlési többséget, ezért alkotmányos keretek között nem sikerült a szélsőjobboldali hatalomátvétel. Október 15-én Horthy Miklós utolsó jogi aktusa kormányzóként a lemondó nyilatkozatának az aláírása volt, amely tartalmazta a kormányzói tisztségéről és az ehhez tartozó összes törvényes jogáról való lemondást, illetve Szálasi Ferenc megbízását „a nemzeti összefogás kormányának megalakításával.”¹⁹⁰ Ez a lemondó nyilatkozat azonban több ponton is kérdéses volt. A zavaros politikai helyzethez hozzátartozik az is, hogy a már előbb említett fegyverszüneti

¹⁸² Karsai Elek-Karsai László: A Szálasi per. Reform, Debrecen, 1988 (Továbbiakban: Karsai-Karsai [1988]), 44. o.

¹⁸³ Karsai Elek: „Szálasi naplója” A nyilasmozgalom a II. világháború idején. Kossuth Könyvkiadó, 1978 (Továbbiakban: Karsai [1978]), 23. o.

¹⁸⁴ Ruszkay Jenő

¹⁸⁵ Karsai [1978]: 28. o.

¹⁸⁶ Karsai [1978]: 32. o.

¹⁸⁷ Sztójay Döme: altábornagy, miniszterelnök, külügyminiszter is (1944. márc. 22.-aug. 29.) (Bölcöny [1987]: 105. o.)

¹⁸⁸ Tóth [2008]: 15. o.

¹⁸⁹ Karsai [1978]: 470. o.

¹⁹⁰ Tóth [2008]: 17. o.

egyezményben többek között az szerepelt, hogy Magyarország térjen vissza az 1937-es határok mögé és a magyar hadsereg harcoljon a szovjetek oldalán. Ezeket a feltételeket azonban elfogadhatatlannak tartotta a magyar hadsereg nagy része és a nyilasok is.¹⁹¹

„1944. október 16-án délelőtt Szálasi kihallgatásra jelentkezett az SS Werbőczy utcai laktanyájában őrzött Horthynál. Az SS-öröknek azt mondotta, hogy „a miniszterelnök szeretne beszélni a kormányzóval”. De Horthy mellett éppen ott ült Lakatos,¹⁹² a még hivatalban levő miniszterelnök; Horthy pedig már hajnalban német védőőrizet alá helyezte magát és családját – lemondása kilátásba helyezésével. Horthy ekkor is, majd néhány órával később is kidobta Szálasit, a saját lemondását tartalmazó dokumentumot és Szálasi miniszterelnöki kinevezését csak a délutáni órákban, német ejtőernyős alakulatok asszisztenciája mellett és Veessenmayer¹⁹³ becsületszavára írta alá. [...] Szálasi végül is október 17-én délelőtt Veessenmayertől, nem pedig Horthytól kapta meg miniszterelnöki kinevezési okmányát, hatalmi formája sem a Viktor Emánuel-Mussolini, sem a Hindenburg-Hitler kettősséghez nem hasonlított, azután elmaradt persze az annyszor követelt népszavazás is. [...] Szálasi, akit 1944. november 4-én az országgyűlés államfővé választott és a „nemzetvezető” címmel ruházott fel, alig néhány hetet töltött Budán, a Királyi Várban.”¹⁹⁴ Az így létrejövő hungarista államban, „formailag fennmaradt a kétkamarás országgyűlés, de a szovjet csapatok előrenyomulása miatt Sopronba, majd Kőszegre települt át.”¹⁹⁵ „Szálasi Ferenc a szovjet előrenyomulással egy időben elhagyta Magyarországot és 1945. május 5-én amerikai fogságba esett. Október 3-án hazatoloncolták.”¹⁹⁶ Az 1946-ban lefolytatott Szálasi per első tárgyalási napja február 5-én volt.¹⁹⁷

Az ország nyilasok uralta területein 1945 januárjában feltűnt a magyar címer egy addig sohasem látott változata. Az erre a címerre vonatkozó rendelet, amely az 1915-ös címerrendelet kiegészítésére volt hivatva, a Sopronban megjelenő, a Szálasi-féle kormányzat hivatalos lapjában, az úgynevezett *Hivatalos Közlöny*ben jelent meg:

¹⁹¹ Tóth [2008]: 18. o.

¹⁹² Lakatos Géza: vezérezredes, miniszterelnök (1944. aug. 29.-okt. 16.) (Bölgny [1987]: 105. o.)

¹⁹³ Edmund Veessenmayer: német követ és birodalmi megbízott (SZTE Klebelsberg Könyvtár, forrás: <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/who/veessenmayer.html>, letöltés ideje: 2013-10-22)

¹⁹⁴ Karsai [1978]: 475-477. o.

¹⁹⁵ Tóth [2008]: 19. o.

¹⁹⁶ Tóth [2008]: u.o. 21. o.

¹⁹⁷ Karsai-Karsai [1988]: 43. o.

„A m. kir. minisztérium 23/1945. M. E. számú rendelete a magyar állami címer és az állampecsét leírásáról szóló 3.970/1915. M. E. számú rendelet kiegészítése tárgyában.

A m. kir. minisztérium a magyar állami címer és az állampecsét leírásáról szóló 3.970/1915. M. E. számú rendelet kiegészítéseken (sic!) a törvényhozás rendelkezéséig a következőket rendeli:

1. §.

Magyarország Nemzetvezetője az 1944. évi december hó 27. napján kelt legfelsőbb elhatározásával jóváhagyta a miniszterelnökhelyettesnek a magyar állami kis címer (Magyarország külön címere) újabb alakjának leírása és címerrajza tárgyában a minisztertanács hozzájárulása alapján tett előterjesztését. Elrendelte egyszersmind, hogy a magyar állampecséten ezentúl az állami kis címernek ez az alakja használtassék.

2. §.

Az állami kis címer (Magyarország külön címere) újabb alakjának leírása a következő: Hasított pajzson jobbról vörössel és ezüsttel hétszer vágott mező, balról vörös mezőben zöld hármashalomnak aranykoronás kiemelkedő középső részén ezüst, talpas kettőskereszt. A pajzson a Magyar Szent Korona nyugszik. A pajzs vörös H-betűs zöld nyilaskeresztre van helyezve. [...]

3. §.

Az állami kis címernek a 2. §-ban meghatározott alakját ugyanazzal a hatállyal lehet használni, mint a kis címernek a 3.970/1915. M. E. számú rendelet 5. és 6. §-ában meghatározott rendelkezéseknek megfelelő alakjait.

4. §.

A magyar állampecsét az állami kis címernek (Magyarország külön címerének) a 2. §-ban meghatározott alakját tünteti fel, az egészet körülvevő, két végén a körirat felé visszagöngyölített szalagon a következő körirattal: Magyarország Nemzetvezetője; a szalag két vége között csillag, a szalag belső peremén a címer felé irányuló sugarak vannak helyezve. [...]

5. §.

A jelen rendelet a kihirdetésének napján lép hatályba.

Budapest, 1945. évi január hó 1. napján.

Szöllősi Jenő¹⁹⁸ s. k.
m. kir. miniszterelnökhelyettes.”¹⁹⁹

Az előbb idézett rendelet Budapesten kelt 1945. január 1-én, de hatályba csak január 27-én lépett, hiszen ekkor hirdették ki a Szálasi-féle *Hivatalos Közlöny*ben. Az említett lap először 1945. január 6-án jelent meg.²⁰⁰ A lap címlapján nem volt címer, egészen február 8-ig,²⁰¹ amikor már a cím alatt megjelent a Szálasi-féle címer. Ezután végig ezzel a címerrel jelentették meg a *Hivatalos Közlönyt*. Az utolsó szám 1945. március 23-án jelent meg.²⁰²

¹⁹⁸ Szöllősi (sic!) Jenő tárca nélküli miniszter miniszterelnök-helyettesi minőségben (1944. október 16.- 1945. március 28.) (Bölcöny [1987]: 189. o.)

¹⁹⁹ Hivatalos Közlöny: 1945. január 27. 6. szám, Sopron, 1.-2. o.

²⁰⁰ Hivatalos Közlöny: 1945. január 6. 1. szám, Sopron

²⁰¹ Hivatalos Közlöny: 1945. február 8. 9. szám, Sopron

²⁰² Hivatalos Közlöny: 1945. március 23. 21. szám, Sopron

A nyilaskeresztet egyébként nem Szálasi, hanem Böszörmény Zoltán, Meskó Zoltán és Festetics Sándor használta először. Szálasi Ferenc különösebben nem foglalkozott mozgalmának jelképrendszerével. „Csak a szegedi Csillag-börtönben tervezte meg az öt piros és négy fehér sávból álló új nyilas zászlót, addig és még egészen 1945-ig a nyilasok főleg és elsősorban a vörös mezőben lévő fehér rombuszt teljesen kitöltő zöld nyilaskeresztes zászlót használták, az árpádsávós zászlóval párhuzamosan.”²⁰³ „1940 őszén, amikor Szálasi szabadlábra kerülése után kidolgozták a Nyilaskeresztes Párt „Szervezési Szabályzatát”, ebben pontosan leírták - többek között - a párt jelvényét és pecsétjét is, de „hivatalos” pártzászlóról egyetlen szót sem írt ez a szabályzat sem. A párt jelvénye a „Szervezési Szabályzat” szerint a következőképpen nézett ki: középen 20 mm magas, felső szélén 17 mm széles pajzs, rajta piros-fehér mezőben zöld nyilaskereszt. A párt pecsétje pedig kör alakú volt, középen nyilaskereszttel, felirata kör alakban: „Nyilaskeresztes Párt” és az illető szerv neve volt.” Megalkották a nyilasok a mozgalmi, illetve a pártzászlójukat is. „A „mozgalmi zászló” lett a nyilaskereszttel ellátott (ráfestett vagy rávarrott) 9,5 cm széles piros és fehér csíkokkal (négy fehér és öt piros) ellátott zászló. [...] A 140 cm-es „pártzászló” alapszíne volt a piros (vörös), közepén 80 cm-es álló fehér négyzetben helyezték el a 60 cm-es zöld nyilaskeresztet.” A zászlórudak csúcsára nyilaskeresztet tartó turulmadarat helyeztek. „1942 őszén rendszeresítették a kétféle, tehát az árpádsávós mozgalmi és a piros-fehér-zöld nyilaskeresztes pártzászlót, mind a kettőt gondosan turulmadaras csúcscísszel ellátva.”²⁰⁴ A nyilas párt, illetve mozgalmi jelképek használatára példa látható az 1997-ben kiadott Szálasi Ferenc börtönnaplójában a fényképeknél. Így például az első képen, amelyen „a Nyilaskeresztes Párt Nagytanácsának elnöksége” látható 1941-ből, a háttérben a párt zászló látható, illetve mindjárt alatta a második képen Szálasi 1942-es agitációs körútjának autója látható, amely már a mozgalmi zászlóval volt díszítve.²⁰⁵ Láthatóak még ebben a könyvben röplapok is, az egyiken mozgalmi, a másikon pártzászlóval.²⁰⁶

²⁰³ Karsai László: Szálasi Ferenc mozgalmának jelképei, jelvényei és zászlói. Az árpádsáv tegnap és ma/ konferencia, Holokauszt Emlékközpont, 2009. november 26., forrás: <http://old.hdke.hu/download/Karsai-Laszlo.pdf>, letöltés ideje: 2013-10-06

²⁰⁴ Karsai László: A nyilas zászlók története. In: Hetek, 2010. 10. 08., forrás: http://hetek.hu/hit_es_ertekek/201010/a_nyilas_zaszlok_tortenete, letöltés ideje: 2013-10-06

²⁰⁵ Szálasi Ferenc: Szálasi Ferenc börtönnaplója 1938-1940. Budapest Főváros Levéltára és a FILUM kiadása, Budapest, 1997 (Továbbiakban: Szálasi [1997]), 47. o.

²⁰⁶ Szálasi [1997]: 48. o.

„Az árpádsávok és a kereszt (a nyilaskereszt hazai használatát Szent László királyhoz kapcsolták) Széll Sándor heraldikus és vexillológus javaslatára váltak a nyilaskeresztes mozgalom jelképévé. Széll Sándor úgy vélte, hogy a trikolor a nyelvi nemzetiségek kifejezett jelvénye, ezért a „nemzet, az ezeréves ország... felségjelvényeként az Árpádok korabeli hétsávós birodalmi lobogóját” kellene visszaállítani. Megjegyzendő, hogy a nyilaskeresztet nemzeti színű zászlón tilos volt használni.”²⁰⁷ Összefoglalva tehát elmondható, hogy a hungarista állam nem változtatta meg a magyar állami zászló kinézetét. A nyilasok csupán a hungarista mozgalom, illetve a Nyilaskeresztes Párt zászlaját szabályozták. A magyar állam címerét, azonban már megváltoztatták, mozgalmuk fő jelképét (a nyilaskeresztet) az állami kis címer alá helyezték.

Ez a rövid életű címer azért rendkívüli, mert először fordult elő a magyar címer történetében, hogy egy politikai párt, illetve mozgalom szimbóluma került bele az állam egyik legfontosabb jelképébe. A hungarista mozgalom zöld színű nyilas keresztje és vörös „H” betűje, a magyar állam címerének pajzstartójává emelkedett. A politikai oldalak jelképeinek feltűnése az állam címerében, még ezt követően kétszer fordult elő, 1949-től 1956-ig, illetve 1957-től 1989-ig. Felmerül azonban a kérdés, hogy a Szálasi-féle címer mennyire volt közismert. Vagyis a nyilas uralom alatt lévő emberek mennyire értesülhettek az állami címer változásáról, egyáltalán a vezető apparátusban lévők és a hungarista emigráció tagjai tudtak-e erről a címerről. Tóth Tibor leírja például, hogy 1960-ban az 1956-os forradalom emlékünnepélyén Clevelandben, a Hungária Szabadságharcos Mozgalom, nem a Kossuth-címert, hanem a Szent Koronás nemzeti lobogót és mozgalmuk árpádsávós zászlaját használták.²⁰⁸ Tehát szó sincs a Szálasi-féle címerről.

A szovjet Vörös Hadsereg 1944 áprilisára már elérte a magyar határt. A Vörös Hadsereg Parancsnoksága is adott ki pénzeket, amelyen a vörös csillag szerepelt (lásd hátul a 3. színes ábrát). Még ebben az évben, májusban a demokratikus pártok és szervezetek részvételével megalakult, a Magyar Front, amely „vállalta a kormányzói kiáltványban foglaltak realizálását, a német megszállók elleni nemzeti felkelés megszervezését és vezetését.” Ennek jegyében létrehozták a Magyar Nemzeti Felkelés

²⁰⁷ Cs. Kottra Györgyi: Magyar zászlók. A honfoglalástól napjainkig. Kossuth Kiadó, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2011, 142-143. o.

²⁰⁸ Tóth [2008]: 121. o.

Felszabadító Bizottságát. Az elgondolás szerint „Budapest gyors elfoglalása után itt, az összes demokratikus, náciellenes és antifasiszta politikai erő részvételével” alakult volna meg az új kormány. November elején azonban a szovjet hadsereg előrenyomulása elakadt. „A Molotov elnökletével 1944. november 13-án megkezdett” moszkvai megbeszélésen a szovjetek úgy fogalmaztak, hogy a cél a németek kiűzése és letörése, illetve „amíg a háborús helyzet fennáll Magyarországon, a megalakítandó kormány kizárólag a Vörös Hadsereg irányítása alatt fog működni.” Molotov „egyértelművé tette, hogy a megalakítandó kormány fejeként Miklós Bélát hajlandók elismerni, továbbá, hogy a kormányt ideiglenes jelleggel kell létrehozni. „Még 1944 októberének végén a Kommunisták Magyarországi Pártjának moszkvai vezetősége lehetőséget kapott arra a szovjet vezetéstől, hogy egy csoportjuk visszatérhessen az ország már szovjet ellenőrzés alá került területére tájékozódás, szervezkedés és a lakosság körében kifejtendő propaganda irányítása céljából. [...] A kommunisták az általuk kidolgozott, és az ideiglenes kormány felállításának a tervét is magában foglaló akcióprogramjukat lényegében elfogadtatták a többi párttal is. December 2-án Szegeden közös értekezletet tartva, e program alapján létrehozták a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontot.²⁰⁹ A Debrecenben 1944. december 22-én megalakított Ideiglenes Nemzeti Kormány egy ideig a koronás és angyalos kis címet használta. Az ország újonnan létrehozott hivatalos lapján, a *Magyar Közlöny* címlapján szintén ez a címer szerepelt, a még Debrecenben, 1945. január 4-én kiadott első számtól,²¹⁰ egészen a már Budapesten kiadott²¹¹ 1946. június 4-i számig.²¹² Talán véletlen egybeesés, de mindenesetre szimbolikus, hogy éppen a trianoni tragédia napján, június 4-én szerepelt utoljára az „angyalos címer” az ország hivatalos lapján 1946-ban.

A Szent Korona tehát 1946 közepén került le a magyar címerről. Az ország területét azonban már előbb elhagyta. 1944 októberének végén, Veszprémbe szállították és abban a sziklabarlangban helyezték el, ahol a Magyar Nemzeti Bank értékeit is őrizték. November 4-én azonban visszakerült a korona a budai királyi palotába, ahol Szálasi letette „nemzetvezetői” esküjét. Pár nappal később ismét visszakerült a korona

²⁰⁹ Szűcs László (szerkesztette, a jegyzeteket és a bevezető tanulmányt írta): Dálnoki Miklós Béla Kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) Minisztertanácsi jegyzőkönyvei. 1944. december 23.- 1945. november 15. A kötet, Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1997, 10-11. o.

²¹⁰ Magyar Közlöny. 1945. január 4. 1. szám, Debrecen

²¹¹ Az első budapesti szám: Magyar Közlöny. 1945. április 22. 16. szám, Budapest

²¹² Magyar Közlöny. 1946. június 4. 125. szám, Budapest

Veszprémbe. December 6-án Szálasiék már Kőszegre vitték a koronát a „fenyegető veszélyre” hivatkozva. 1945 januárjában Kőszeget is elhagyta a korona és Velembe került. Március végén hagyta el a Szent Korona Magyarország területét. Előbb Mariazellbe, majd onnan Mattseebe szállították. Innen került a frankfurti Deutsche Reichsbank páncélszekrényébe. Majd a korona egy ideig az amerikai hadseregnél maradt megőrzésre. 1951. július 27-én hangzott el egy hivatalos nyilatkozat a külügyminisztérium részéről, miszerint a koronát az Egyesült Államok letétként őrzi. Végül Magyarország nemzeti ereklyéje, a Szent Korona csak 1978. január 5-én térhetett haza.²¹³

²¹³ Bertényi Iván: A Magyar Szent Korona. Kossuth Könyvkiadó, 1996 (Továbbiakban: Bertényi [1996]), 174-182. o.

3. A hajlított oldalú címer használata (1946-1989)

3.1. Az úgynevezett Kossuth-címer kialakulásának rövid története

A Kossuth Lajos által készített címer:²¹⁴

(1849-es államcímer)

A magyar köztudatban a „Kossuth-címer”, a hajlított oldalú pajzson szereplő korona nélküli magyar kis címert jelenti. Ehhez a címerhez egyesek azt az elképzelést is társítják, hogy ez a jelkép a köztársasági Magyarország jelképe, ellenben a koronás magyar címerrel, amely véleményük szerint a királyságot jelképezi. Ez a vélekedés nagyon hasonló ahhoz a két jelentéstulajdonításhoz, mint amilyen a sávozott mezőnek tulajdonított „Duna-Tisza-Dráva-Száva” jelentés és a kettős kereszt mező hármas halmának a „Mátra-Fátra-Tátra” jelentése. Mindhárom esetben tévedésről és utólagos jelentéstulajdonításról van szó. Bertényi Iván már több könyvében le is vezette az „úgynevezett Kossuth-címer” problematikáját.

Nem hivatalos szerepkörben a korona nélküli kiscímer már jóval Kossuth Lajos születése előtt megjelent a magyar heraldikában, főleg képzőművészeti alkotásokon. A XVIII. század második felében megindult, Bécsben megjelenő *Magyar Kurir*, az 1800-as évek elején megjelenő számainak címlapján, a koronátlan magyar kiscímet használta díszítésnek. Még az erősen konzervatív uralkodó, I. Ferenc (1792-1835) idejében is korona nélkül jelent meg a magyar címer a *Magyar Kurir*-ban. Ez is bizonyítja azt, hogy a címerünknek ez a változata eredetileg nincs összefüggésben a köztársasági államformával. Ismeretes Kossuth Lajos 1823-ban kelt ügyvédi levelében szereplő koronátlan kiscímer, mint díszítőelem. Bertényi szerint erősen megkérdőjelezhető, hogy ez lehetne a köztársasági címer (későbbi elnevezéssel a „Kossuth-címer”) előképe. Pontosan nem ismeretes, hogy mikor kezdték a koronátlan címet, a köztársasági

²¹⁴ Kép forrása: Válicka-völgye, http://www.valicka-volgye.hu/files/u1/erdelycimer_06.jpg, letöltés ideje: 2013-07-27

államforma jelképeként értelmezni. Az viszont biztos, hogy ez a vélekedés szakmailag téves.²¹⁵

Annyi bizonyos, hogy 1848-ban a magyar republikánus körök köztársasági értelemben használták a koronátlan címet. 1848 szeptember 29-én vereséget szenvedett az országba betörő Jelasics. Ezután Windisch-Grätz érkezett csapataival Magyarország ellen. Az udvar december 2-án mondatta le a trónról a gyengeelméjű V. Ferdinándot (1835-1848), akinek helyére Ferenc József (1848-1916) került. Az akkori Nemzeti Színház hirdetései, a *Március 15.-e* nevű újságban jelentek meg, amit republikánusok szerkesztettek. Ez az újság feltüntette a magyar címet, hiszen a nemzet színházáról volt szó. A „királypuccs” napján még a koronás magyar címet használták. A puccsról szóló hír december 5.-ére érkezett meg. A forradalmárok és később a szabadságharcban résztvevők úgy értelmezték az államfőváltást, hogy V. Ferdinándot jogellenesen fosztották meg trónjától, és I. Ferenc József egyszerűen trónbitorló. A *Március 15.-e* újság hasábjain először „félárbocra eresztették” a koronát, vagyis a címerpajzs sarkára tették, december 9-én viszont levették a pajzsról a koronát. Így alkották meg a „Habsburg-ellenes”, vagy ahogyan ők hitték, republikánus címet. Ezt a címet használta Kossuth Lajos is 1849 április 14-től, és talán ekkortól kapcsolódott a nevéhez.²¹⁶

A Szent Korona levételével tehát 1848-ban és 1849-ben azt kívánták hangsúlyozni, hogy Ferenc Józsefet nem ismerik el törvényes uralkodónak, és magával a királyság intézményével is szakítani kívánnak. Ezt a gyakorlatot később egyre többen követték. 1849 tavaszán, a kormányzó-elnök Kossuth Lajos a Függetlenségi Nyilatkozat kihirdetése után utasítást adott a koronanélküli címernek az „új helyzetnek megfelelő”, „a magyar álladalom pecsétje” körirattal együtt történő használatára.²¹⁷ Kossuth azonban nem kiáltotta ki Magyarországot köztársaságnak, pedig a koronátlan címet használta. A kérdést úgy oldotta meg, hogy Magyarországot „magyar álladalomnak” nevezte, a saját tisztségét kormányzóelnöknek, valamint nyitva hagyta az államforma tisztázását. Ez azért is érdekes, mert az 1848-49-es szabadságharc csatáit 1848-tól 1849 áprilisáig a koronás címer alatt vívták, sőt 1849 után Kossuth az emigrációban is koronás címerrel nyomtatott ki pénzeket.²¹⁸

²¹⁵ Bertényi [2003]: 74.-75. o. és Bertényi [2010]: 218. o.

²¹⁶ Bertényi [2010]: 218-219. o.

²¹⁷ Bertényi [2003]: 74-75. o.

²¹⁸ Bertényi [2010]: u.o. 218-219. o.

Tehát a koronának, mint a „királyság szimbólumának” elhagyása a címerről, köztársasági gondolatot fejezett ki a republikánus körök részéről. Számukra ez a címer 1848 végétől egyértelműen a köztársaságot szimbolizálta. A korona nélküli címer szerepeltetése a sajtóban és az, hogy egyre többen kezdték magánszemélyként magukon viselni, ismertté és köztudottá tette ezt a címerváltozatot. Ennek ellenére a hivatalos magyar szervek megmaradtak a koronás címerek használata mellett. A hivatalos magyar politika felfogása az volt, hogy V. Ferdinánd mellett, Ferenc József ellen foglal állást. Az államforma kérdésének nyitva hagyásával pedig nem kívánt a köztársaságért küzdeni a királysággal szemben. 1849 áprilisától válik a leggyakoribb címerfajtvá a korona nélküli címer. 1849 tavaszától már a magyar hivatalos szervek is ezt használták a legtöbb esetben. „Hivatalosan 1849. április 25.-én utasította Kossuth Lajos az Igazságügyminisztériumot, hogy az „V. Ferdinánd” köriratú helyett rögtön a „magyar álladalom” pecsétjét vegye használatba.”²¹⁹

A XX. század közepétől használatos ú. n. Kossuth-címer hajlított oldala, a XIX. századi jellegzetes barokkos formájú címerpajzs leegyszerűsödött változata. Ez látszik az 1946-os és az 1956-os Kossuth-címereknél is. 1956-ban volt is arra példa, hogy visszaidézték a XIX. századi címerpajzsot, például a Forradalmi Karhatalmi Bizottság egyik 1956-os röplapján (lásd hátul a 10. színes ábrát).

²¹⁹ Bertényi [2010]: 295-297. o.

3.2. A Kossuth-címer használata szokásjog alapján (1946-1949)

Az úgynevezett Kossuth-címer (1946):

(A)²²⁰

Magyarország államformája 1946. február 1-től köztársaság lett, de érdekes módon az állami jelképek megmaradtak egy ideig, a királyság alatt használt formában. Az 1946:I. törvénycikk a régi (angyalos és koronás) kiscímert nem hatálytalanította és új címerről sem határozott.²²¹

A címer kapcsán a Szent Korona megjelenése, illetve elhagyása merült fel kérdésként, az 1945. november 29-én összehívott nemzetgyűlésen. A nemzetgyűlés 12. ülésén 1946. január 31-én vita folyt arról, hogy a köztársasági államforma mennyire fér össze a Szent Koronával, illetve a koronás címerrel. Slachta Margit²²² szerint a királyság és a köztársaság egyaránt lehet jó is és rossz is. Az a fontos, hogy a tradicionális magyar mentalitás fejeződjön ki a magyar alkotmányban. Szerinte az 1946-os köztársaság nem ezt, hanem inkább a Rousseau-féle mentalitást fejezi ki. Véleménye szerint, akár királyság, akár köztársaság az államforma, annak a magyar nép lelkéből kell fakadnia és magában kell foglalnia a magyar nép szellemét is és a történelmi fejlődésen kell nyugodnia. Slachta kijelentette, hogy a köztársaságra vonatkozó törvényjavaslattal

²²⁰ Az ú. n. Kossuth-címer általam jelölt (A) változata, vagyis a legteljesebb változat (hármassal koronával és lombozattal), (lásd később a többi változatot), kép forrása: Honvédségi Közlöny. A Magyar Honvédség számára: 1-37. számig, 74. évf., 1947, Szikra Irodalmi és Lapkiadóvállalat, Nyomdai Rt., Budapest, 1948, címlap

²²¹ Főglein Gizella: A Magyar Köztársaság állami címere (1946-1947). In: Levéltári Közlemények, LXII. évf. 1991 (Továbbiakban: Főglein [1991]), 3. o.

²²² Slachta Margit: „Az 1945. évi nemzetgyűlési választásokon pártunkívüli jelöltként a Polgári Demokrata Párt listáján került ismét a parlamentbe. [...] Az 1945 és 1948 közötti parlamenti felszólalásai többségében a jogelviség, a jogbiztonság és jogrend kérdésével foglalkozik. Ezek biztosítását csak a Szent István-i államrend fennmaradásában látta. Ezért is emelt szót az 1946. január 31-én elfogadott köztársasági törvény ellen. Az államforma eldöntését - Mindszenty József hercegprímáshoz hasonlóan - egy békekötés utáni népszavazásra bízta volna. 1946-ban sürgette a diplomáciai kapcsolatok helyreállítását a Vatikánnal. 1947. április 16-án nagyívü beszédében a vallásos nevelésért emelt szót.” (Margit testvér életrajza. In: Szociális Testvérek Társasága honlapja, forrás: http://szocialistestverek.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=28%3Amargit-tv-eletrajza&catid=2%3, letöltés ideje: 2013-09-22)

szemben az az észrevétele, hogy az a Szent Koronára vonatkozólag nem tartalmaz semminemű intézkedést.²²³ Annak ellenére, hogy mint fogalmazott, a Szent Korona páratlan érték a számunkra és számtalan történelmi esemény és tradíció fűződik hozzá. A Szent Korona tanát röviden összefoglalva megállapította, hogy a korona nem csupán a király jelképe, hanem a magyar nemzeté is. Tehát a világon egyedülálló módon a Szent Korona összefogja a királyt és a nemzetet, vagyis amikor a királyt koronázzák, egyúttal a nemzetet is koronázzák. A végső megállapítása tehát az, hogy a magyar Szent Korona nem a király jelvénye, hanem az ország jelvénye. „A magyar Szent Korona mindnyájunkat egybefoglal. Mi koronázott nemzet vagyunk. [...] Magyarország a Szent Korona országa.” Ekkor Jékelyi László szólt közbe: „Kossuth országa! A magyar nép országa!”²²⁴ Tehát itt már tetten érhető a kétféle vélemény a Szent Koronáról, illetve majd annak a címeren való szerepléséről. Az egyik az ezeréves államiséget hangoztatja és a koronában az egész ország jelképét látja, a másik a forradalmi hagyományokra büszke és a koronában csupán csak a királyság jelképét látja. Ez a vita majd 1989-90-ben tér vissza újra. Slachta megállapította, hogy: „a Szent Korona minden jognak a gyökere. Amikor a köztársasági alaptörvény ettől az ősi gyökértől elszakítja az alkotmányt, akkor az alapokmánynak erről intézkednie kell, nem hallgathatja el egyszerűen a magyar Szent Koronát, mintha nem léteznék.”²²⁵ Slachta Margit szerint, amilyen módon tartja tiszteletben a koronát az ország, olyan módon tiszteli önmagát is.

Megfogalmazása szerint: „Nekünk tehát tudatában kell lennünk annak, hogy amikor kimondjuk a köztársaságot, ezzel nem csak a király fejéről, hanem saját fejünkről is levesszük a koronát.”²²⁶ „További megjegyzésem az [folytatja Slachta], hogy amikor majd intézkedés történik arról, mi legyen a Szent Koronával és esetleg elhatározzák, hogy betegyék a múzeumba a detronizált Szent Korona már egy halott korona lesz, nem élő személyiség, mint most, mikor élő jelkép és élő jogforrás. [...] A Magyarország címerében levő korona éppen úgy, mint a Budapest székesfőváros címerében levő korona az élő koronát jelenti. Amikor tehát a Szent Koronát eltemetjük, nagy hiány, hogy az alapokmány a magyar címerről nem rendelkezik. Valóban nagy ellentmondás volna a

²²³ Miközben egyébként Slachta Margit kifejtette álláspontját, a szociáldemokrata és kommunista képviselők azt kiáltották fel, hogy: „Múzeumba kell tenni!” (mármint a koronát) (Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott nemzetgyűlés naplója. Hiteles kiadás I. kötet. Athenaeum, Budapest, 1946, (Továbbiakban: Nemzetgyűlési napló [1946]), 302. o.)

²²⁴ Nemzetgyűlési napló [1946]: 303. o.

²²⁵ Nemzetgyűlési napló [1946]: u.o. 303. o.

²²⁶ Nemzetgyűlési napló [1946]: u.o. 305. o.

magyar koronát a címeren hagyni akkor, amikor a szentisváni (sic!) szellemet, tradíciót és a Szent Koronát el akarjuk helyezni a múzeumban. A címer változatlan használata ugyanolyan volna, mintha egy élelmiszerüzlet kirakatába ékszereket tennének ki. Ha belső logikával dolgozunk, igazabbak vagyunk ha letöröljük a főváros és az ország címeréről is a Szent Koronát.”²²⁷ Tehát Slachta nem akarta levenni a címerről a koronát, csupán azt a logikát követte, amely az akkori köztársasági törvényből és a képviselőtársaitól származott. Ezért mondta azt, hogyha az ország már nem becsüli meg és nem a helyén kezeli a Szent Koronát, hanem csak mint múzeumi tárgyat tartja számon, akkor jogi értelemben meghal a korona és ezért a címeren sem szerencsés, ha szerepel. Vagyis akkor az ország nem méltó arra, hogy címerén rajta legyen a Szent Korona.

Bechtler Péter szociáldemokrata párti képviselő a nemzetgyűlés 24. ülésén 1946. március 12-én tette fel azt a kérdést, hogy miért nem szüntetik meg a hivatalos nyomtatványokon, stb. a koronás címer használatát.²²⁸ Szerinte azzal, hogy nem rendezték a címer kérdését a köztársaság megalakulásakor, mindenki feltételezheti, hogy „királyi köztársaság” Magyarország.²²⁹ Főglein Gizella megállapította, hogy az ebben az időben a címer kérdésével foglalkozó személyek írásaiból és a dokumentumok alapján is kiderül, hogy a koronát ekkor a közvélemény egyértelműen a királyság szimbólumának tekintette. Főglein leírja, hogy az állami címer kérdésével a kommunista párt irányítása alatt álló Belügyminisztérium Törvényelőkészítő Osztályán foglalkoztak. Itt két koncepció létezett. Az egyik az aktuális politikai szempontok szerint alakította volna a kérdést, a másik inkább a történelmi hagyományokat és a címertani szakmai követelményeket tartotta volna szem előtt.²³⁰ El is készült végül egy törvényjavaslat, amelynek 1. §-a szerint „A Magyar Köztársaság címere: hasított pajzson vörössel és ezüsttel hétszer vágott mező, balról vörös mezőben zöld hármashalomnak aranykoronás kiemelkedő középső részén ezüst kettőskereszt. A pajzsot jobbról cserfa, balról olajág övezi.”²³¹ Az állampecsét eszerint a tervezet szerint magában foglalta volna az előbb említett címert, körirata felül: „A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ÁLLAMPECSÉTJE”;

²²⁷ Nemzetgyűlési napló [1946], u.o. 305-306. o.

²²⁸ A papírpénzekeken már ekkor kezdtek megjelenni a korona nélküli címerek (lásd hátul a 4. színes ábrát). Kezdetben még maradt hegyes talpú, a címerpajzs formája, később vált hajlított oldalúvá (lásd hátul az 5. és 6. színes ábrát.)

²²⁹ Nemzetgyűlési napló [1946]: 726. o.

²³⁰ Főglein [1991]: 4. o.

²³¹ Főglein hivatkozik: „Új Magyar Központi Levéltár (továbbiakban: ÚMKL). XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. 70057/1946. Belügyminisztérium Törvényelőkészítő Osztály”

alul: „1946. január 31.” Ez „a javaslat a leendő törvény végrehajtását a miniszterelnökre, illetve a belügyminiszterre ruházta.”²³² Végeredményben visszanyúltak ahhoz a gyakorlathoz, amelyet a Károlyi Mihály-féle népköztársaság követett, azzal a különbséggel, hogy a hármashalom koronáját nem vették volna ki a címerből, mert ez szerintük nem a királyságot jelképezi.

Figyelemre méltó Kis Roland, a Belügyminisztérium szociáldemokrata párti államtitkárának címerterve, amelyet Főglein Gizella leír tanulmányában. Eszerint a magyar köztársasági címer: piros pajzson közepén, kiterjesztett szárnyú fehér turulmadár, karmaiban zöld olajággal lett volna.²³³ Mivel az indoklása ennek a címernek nem tudta azt összekapcsolni a köztársasági államformával, inkább a szakítást hangsúlyozta a régi jelképekkel.²³⁴ A másik probléma ezzel a „turulmadaras” címerrel az, hogy nagyon hasonlított volna a lengyel címerre.

Moór Gyula²³⁵ 1946. július 13-án levélben írta meg véleményét a magyar címerrel kapcsolatban. Szerinte a 3970/1915.M.E. számú rendeletben szabályozott címer a magyar királyság címere volt. Véleménye szerint a királyságra nem csak a Szent Korona, hanem még a címerpajzsban szereplő apostoli kettős kereszt és a hármashalom koronája is utal. Viszont a címer többi eleme, vagyis a „négy folyó” és a „hármashalom” az integer Magyarországot szimbolizálja. Majd ezután kifejtette Moór, hogy a középcímer külső pajzsában található területek címerei (Dalmácia, Horvátország, Szlavónia, Erdély, Bosznia és Fiume) a magyar királyság történeti jogait hangoztatják, viszont ezek jelenleg Jugoszláviához, illetve Romániához tartoznak. Moór leírta, hogy bármi legyen is a címer egyes alkatrészeinek történeti eredete, a köztudatban és a magyar jogi felfogásban ezeknek a fenti értelme van (vagyis eszerint a sávozott mező a négy folyót, a hármashalom a három hegységet, és a korona a királyságot jelképezné). A levél harmadik pontjában Moór azt állította, hogy: „A szent korona tana a beállott alkotmányjogi

²³² Főglein [1991]: u.o. 4. o.

²³³ Főglein írja a hivatkozásában: „A „törvényjavaslat a köztársaság címeréről és az állampecsétről” c. dokumentum 1. §-a kézzel át van húzva. Mellette lévő papíron, tintával, kézzel írott szöveg olvasható: „1. §. /1/ A Magyar Köztársaság címere: vörös pajzs, közepén kiterjesztett szárnyú fehér turulmadár, amely karmaiban zöld olajágot tart.” A lap alján ugyancsak kézi írás (de más személytől származó) olvasható: „Kiss Roland államtitkár utasítására”. ÜMKL XIX-B-1-c. 5. doboz 14. 70057/1946. Belügyminisztérium Törvényelőkészítő Osztály” (Főglein [1991]: u.o. 4. o.)

²³⁴ Főglein [1991]: u.o. 5. o.

²³⁵ Moór Gyula (1888-1950): jogász, jogtudós, egyetemi tanár, akadémikus (Országgyűlési Könyvtár. Digitalizált Törvényhozási Tudástár, forrás: <http://dt.ogyk.hu/hu/gyujtemenyismertetok/konyvek/szerzoi-eletrajzok/item/315-moor-gyula>, letöltés ideje: 2013-09-17)

változással éles ellentétben áll. Amint a korona nem lehet a köztársaság jelképe, úgy a szent korona tana nem fér össze a köztársasági államformával, mert hiszen e tan szerint a nemzet feje és az állam megszemélyesítője a koronás király.” Így tehát arra a következtetésre jutott, hogy ha a Szent Korona alkotmányjogi jelentőségét elvesztette, vagyis ha nincsen koronázás, akkor nincs értelme a Szent Korona tanának sem. A levél negyedik pontjában összefoglalja álláspontját: „Kétségtelen, hogy a történetileg kialakult magyar kis címer és a középcímer nem alkalmas (arra), hogy a magyar köztársaság jelképe legyen. A magyar köztársaság gyökeres szakítást jelent a közel ezeréves államformával s így konzekvensen szakítania kell azzal a címerrel is, amely a régi alkotmányjogi állapotot fejezi ki. A francia köztársaság sem vette át címerébe a Bourbon-liliomot.” Azt már, hogy az új „köztársasági” címer egészen új legyen-e, vagy a régi címer egyes alkatrészeinek felhasználásával készüljön-e el, csupán politikai célszerűség kérdésének tartotta Moór. A politikai célszerűségen azt értette, hogy a teljes szakítás a hagyományos magyar címerrel, széles körben elégedetlenséget szülhet. Végül szerinte a köztársaságnak nem lesz szüksége nagyobb (közép-, és nagy-) címerekre, mert nem hangoztatja történeti jogait a „királyság” egyes elveszített területeire.²³⁶

Viczián Imre miniszteri tanácsos 1947 áprilisában leírta véleményét az előbbi (Moór Gyula-féle) levélről. Közölte, hogy a szaktárcáktól folyamatosan érdeklődnek, hogy hivatalos célra (pl. pecsétken) a magyar címernek milyen formáját alkalmazzák. Szerinte a címerforma kérdése a gyakorlatban megoldódott, hiszen a köztársasági elnök a korona nélküli úgynevezett Kossuth-címer alkalmazását vezette be, amit a legtöbb hivatal és hatóság átvett. Így tehát a Kossuth-címer használata a Magyar Köztársaság szokásjogának tekinthető. Véleménye szerint is széleskörű felháborodást váltana ki a teljes szakítás a régi címerrel. Ezért szerinte nem indokolt a kérdést törvényhozási útra terelni. Összefoglalva a végén kifejtette, hogy: „Az általánosan elfogadott gyakorlat szerint az ú.n. Kossuth-címert, vagyis a hajlított szélű kiscímerpajzsot, alul babérággal övezve kell alkalmazni. Megjegyzés, hogy a jogi reformbizottság érvelése, hogy a francia köztársaság sem vette át címerébe a liliomot, a magyar viszonyokra nem alkalmazható, mert a Bourbon liliom a királyi család címere volt, de a magyar kiscímer nem azonos sem az Árpádháznak, sem az Anjou vagy Habsburg háznak a címerével, hanem a magyar nép

²³⁶ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. (Továbbiakban: MOL) XIX-A-1-j. 17. doboz. XV. tétel. Magy. Min.elnökség (7416 szám. ér. 1946), Jogireformbizottság Budapest

összességének történeti múltjában gyökerezik és azt fejezi ki.”²³⁷

Közben egyébként a levéltári iratokban is látszik az, amit Viczián is említett, hogy folyamatosan érdeklődtek pl. Törökországban, illetve Moszkvában is, hogy mi a hivatalos magyar állami zászló és címer. Abban sem voltak teljesen biztosak, hogy a kérdés tulajdonképpen kire is tartozik. A magyar köztársasági elnöki hivatal főnöke 1946 április 11-én az állami címer szabályozásának tárgyában azt írta a belügyminiszternek, hogy az ő tárcájának ügykörébe tartozik az állami címerről szóló törvényjavaslat benyújtása a nemzetgyűléshez. A külügyminiszternek pedig azt írta, hogy: „a köztársasági elnök hivatalának címerhasználata alkalmazandó addig, míg a nemzetgyűlés az állami címer formáját megállapítja.” Az elnöki hivatal főnöke levelet intézett Nagy Ferenc miniszterelnöknek²³⁸ is. Ebben leírta, hogy mivel az 1946. évi I. tc. szerint Magyarország köztársaság, ezért fontos, hogy az országcímert törvényhozási úton szabályozzák. Tarthatatlan állapot a különféle címerek együttes használata, ezért kéri a miniszterelnököt, hogy a címerkérdés végleges rendezése tárgyában törvényjavaslatot készítsen elő és a nemzetgyűléshez nyújtsa be. A Magyar Miniszterelnökség 1946-os levelében a külügyminiszterhez is az szerepel, hogy a köztársasági elnök a Kossuth-címert használja, ezért amíg a nemzetgyűlés meg nem állapítja a címet, addig használják ezt hivatalos célokra. Továbbá az állami címer megállapítására vonatkozó törvényjavaslatot a nemzetgyűléshez vagy a belügyminiszter, vagy a miniszterelnök fogja benyújtani.²³⁹

Gyöngyösi János külügyminiszter²⁴⁰ levelet intézett a magyar igazságügyminiszterhez²⁴¹ 1947. január 10-én, amelyben leírta, hogy már a belügyminiszternek is írt levelet ebben az ügyben és véleménye szerint: „nem lehet vitás, hogy Magyarország köztársasági államformája az eddigi régi, valamint az újabb időkben többé-kevésbé (sic!) önkényesen megváltoztatott új címer végleges megállapítását teszi

²³⁷ MOL XIX-A-1-j. 17. doboz. XV. tétel. Magy. Min.elnökség (5210 szám. ér. 1947.IV.25.)

²³⁸ Nagy Ferenc: miniszterelnök (1946. febr. 4.-1947. máj. 31.), (ténylegesen 1947. máj. 14-ig), honvédelmi miniszter is (1946. aug. 9-21.) (Bölgöny [1987]: 213. o.); Nagy Ferenc 1947. jún. 1-jén mondott le, de már ezelőtt egy nappal beiktatták a Dinnyés-kormányt. (Áder: A szocializmus bűnben fogant. MTI, 2013. 02. 24. 17:23, forrás: <http://www.origo.hu/itthon/20130224-ader-janos-bemutatta-nagy-ferenc-lemondo-nyilatkozatat.html>, letöltés ideje: 2013-09-23)

²³⁹ MOL XIX-A-1-j. 54. doboz. XV. tétel. Magy. Min.elnökség, Iratjegyzék: „Az állami címer szabályozása”

²⁴⁰ Gyöngyösi János: az ideiglenes nemzeti kormány külügyminisztere (1944. dec. 22.-1945. nov. 15.), külügyminiszter (1945. nov. 15.-1947. máj. 31.) (Bölgöny [1987]: 211. o.)

²⁴¹ Ries István: az ideiglenes nemzeti kormány igazságügyminisztere (1945. júl. 21.-nov. 15.), igazságügyminiszter (1945. nov. 15.-1947. máj. 31.) (Bölgöny [1987]: 242. o.)

szükségessé.” Kéri tehát a minisztert, hogy belátása szerint tegyen lépéseket annak érdekében, hogy a címerhasználat törvényhozási úton rendeztessék. Csatoltan a másolatát elküldte még Gyöngyösi annak a levélnek, amit a belügyminiszternek küldött még 1945. augusztus 16-án, illetve a kapott válaszlevél másolatát is. A magyar belügyminiszter²⁴² álláspontja 1945. augusztus 24-én tehát ez volt: „Az államfelségiséget jelképező országos címerre nézve a 3.755/1895.M.E. számú kormányrendelet intézkedik, leírva abban Magyarország külön /kis/ címerét, amelynek ábrázolását addig is, amíg ebben a tekintetben a törvényhozás nem intézkedik, úgy a hivatalos használatban, mint magánosoknak engedélyezett használatnál szorosan követendő. Minthogy az állam címerének a szóbanlévő kormányrendelettel megállapított ábrázolása – tudomásom szerint – azóta újabb törvényes rendelkezéssel nem lett megváltoztatva és az eredeti államjelvény helyett más ábrázolat alkalmazása nem rendeltetett el, ezért a jelenben is csak az 1848. évi XXI. törvénycikkkel visszaállított külön /kis/ címer használható.” Szerinte a külföldi államokban felállítandó államképviselői szervek épületein lévő nemzeti színű lobogón és hivatalos pecséteken alkalmazandó címer, a nemzetgyűlés hatáskörébe tartozik és közjogi vonatkozásánál fogva csak törvényhozással tisztázható.²⁴³ Ezek szerint Erdei Ferenc, amíg törvényileg nem szabályozzák a címer kérdését, nem is az 1915-ben megállapított magyar kiscímert és nem is a „szokásjog alapján használt Kossuth-címert”, hanem még az 1895-ös magyar kiscímer változatot használta volna.

Ortutay Gyula²⁴⁴ ezzel szemben 1947. december 3-án kérte a miniszterelnökséget, hogy tervpályázatot írthasson ki „a magyar köztársaság egységesen használható címerének megtervezése céljából.” A válasz azonban az volt, hogy a Kossuth-címer ideiglenes alkalmazása megfelelő. Rajk László belügyminiszter²⁴⁵ Ortutayhoz intézett válaszlevelében 1948. január 28-án keményebben fogalmazott:

„Miniszter Úrnak hozzám intézett átiratában foglaltakkal kapcsolatban reá kell mutatnom arra, hogy a közjogi kérdések, továbbá az állami címer és lobogó használatára vonatkozó ügyek mindenkor a belügyminiszter ügykörébe tartoztak, s mivel e téren változás nem

²⁴² Erdei Ferenc: az ideiglenes nemzeti kormány belügyminisztere (1944. dec. 22.-1945. nov. 15.) (Bölgny [1987]: 213. o.)

²⁴³ MOL XIX-A-1-j. 17. doboz. XV. tétel. Iratjegyzék: „Zászlón és pecséteken használndó címer”

²⁴⁴ Ortutay Gyula: vallás- és közoktatásügyi miniszter (1947. márc. 14.-1950. febr. 25.) (Bölgny [1987]: 238. o.)

²⁴⁵ Rajk László: belügyminiszter (1946. márc. 20.-1948. aug. 5.) (Bölgny [1987]: 213. o.)

történt, ezért ugyanebbe az ügykörbe tartoznak ma is. Minthogy pedig nem vitatható az, hogy az állami címer meghatározása kizárólag közjogi feladat, ennek következtében e téren mindennemű kezdeményezés és további tárgyalás egyedül a belügyminiszter feladatát képezi.”²⁴⁶

A legtöbbször azokra a kérelmekre, amelyek a hivatalos magyar címer képét és leírását kérték, csupán az volt a válasz, hogy a gyakorlati élet ezt a kérdést már megoldotta, hiszen a köztársasági elnök²⁴⁷ a „Kossuth-címet” használja. Ortutay Gyula azonban nem értett egyet azzal az elvvel, hogy a címer kérdését szokásjog alapján intézzék. Ezt mutatja az a levele is, amelyet 1947. február 28-án küldött a miniszterelnöknek:

„... a Kossuth-címer használatát mind a saját vezetésem alatt álló minisztériumban, mind pedig az ennek alárendelt hivatalokban elrendeltem. [...] szükségesnek tartom, hogy az minél előbb törvényhozás útján rendeztessék, annál is inkább, mivel az állami címer leírása, meghatározása, használatának módja valamint kötelezővé tétele alkotmányunk értelmében a törvényhozás elsődleges feladatai közé tartozik. Ezt az elvet az állami címerek és az állampecsét leírásáról szóló 1915. évi 3.970.M.E. számú rendelet is előljáróban (sic!) elismeri és fenntartja. Alkotmányunk értelmében nem helyeselhetem tehát a kérdés szokásjogi úton való rendezését és annak törvényhozási rendezését indokoltnak és szükségesnek tartom.”²⁴⁸

Viczián Imre szerint viszont a kérdést nagyon is meg lehet oldani szokásjog alapján. Ezt mutatja a magyar állam címerének alakja tárgyában írt, 1947. július 1-jén érkezett levele a miniszterelnökséghez:

„Előterjesztés a minisztertanácshoz

Az egyes szaktárcák állandóan érdeklődnek a miniszterelnökségen aziránt, hogy hivatalos célra – például pecséteken – a magyar állami címernek milyen formáját alkalmazzák, ezért szükségesnek látszik a kérdésnek rendezése. A címerforma használata a gyakorlatban már megoldást nyert azáltal, hogy a Köztársasági Elnök Úr már több mint egy éve a koronanélküli, hajlított oldalú pajzs, az ú.n. Kossuth címer használatát vezette

²⁴⁶ MOL XIX-A-1-j. 17. doboz. XV. tétel. Magy. Min.elnökség (14.808. szám. ér. 1947.XII.31.), Magyar Belügyminiszter

²⁴⁷ Tildy Zoltán: köztársasági elnök (1946. febr. 1.-1948. aug. 3. (1948. júl. 31-én lemondott)) (Országinfó Kormányzati Portál, forrás: <https://orszaginfo.magyarorszag.hu/informaciok/tortenelem/uralkodok.html>, letöltés ideje: 2013-09-23)

²⁴⁸ MOL XIX-A-1-j. 99. doboz. XV. tétel. Magy. Min.elnökség (1721. szám. ér. 1947.II.)

be. Ezt a címerformát vette át aztán a hivatalok és hatóságok zöme. A minisztertanács f. év június 19-én hozott határozatában – melyben a tejtermékeknek állami ellenőrző jeggyel való ellátásáról szóló 1925. évi X. t.c. egyes rendelkezéseinek módosításait tárgyalta – úgy határozott, hogy az állami ellenőrző jegyben a Kossuth címet kell alkalmazni. Miután a Köztársasági Elnök Úr, valamint az állami szervek állandóan követett gyakorlata, végül a minisztertanácsnak fenti határozata egyöntetűen az ú.n. Kossuth címer használata mellett döntött, a Kossuth címer használata ma már a Magyar Köztársaság szokásjogának tekintendő. Kérem a minisztertanács felhatalmazását, hogy a lombdíszítés nélküli Kossuth címernek a Magyar Köztársaság címereként való kötelező használatáról az egyes tárcákat, alárendelt szerveik utasítása végett is, értesíthessem.”²⁴⁹

A Dinnyés-kormány²⁵⁰ 1947. július 10-iki ülésén Pongrácz Aladár előterjesztette javaslatát, amely szerint a szokásjoggá vált Kossuth-címet, annak is a lombdíszítés nélküli változatát rendeljék el a Magyar Köztársaság hivatalos címerének.²⁵¹ Ezt a javaslatot azonban nem fogadták el. A miniszterelnök ezzel kapcsolatban még bejelentette, hogy a honvédség erősen kifogásolt sapkarózsája helyett rendszeresített ’48-as Kossuth-címer, sok külpolitikai érzékenységre²⁵² adott okot.²⁵³

Dinnyés Lajos kormányának az 1948. március 19-i ülésén szintén előkerült a címer problematikája. Ekkor Rajk László belügyminiszter tett egy javaslatot, miszerint országos pályázatot hirdessenek ki az új állami címer és állampecsét megállapítására. Ezt a javaslatot azonban szintén levették a napirendről. Rákosi Mátyás egyébként még ezzel kapcsolatban megjegyezte, hogy egy ilyen pályázat kiírása még politikai megfontolásból nem időszerű. „Ha nyilvános versenytárgyalás lesz, mindenki megéri a radikális változást és erre nekünk nincs szükségünk.”²⁵⁴

A külügyminisztériumnak a magyar állami zászló leírása tárgyában, a

²⁴⁹ MOL XIX-A-1-j. 99. doboz. XV. tétel. Magy. Min.elnökség (8101 szám. érk. 1947.VII.1.)

²⁵⁰ Dinnyés Lajos miniszterelnök (1947. máj. 31.-1948. dec. 10.) (Bölgny [1987]: 108. o.)

²⁵¹ A Dinnyés-kormány 1947. július 10-iki ülése, 189. jegyzőkönyv., 3. napirendi pont: „A Kossuth-címer alakjára és kötelező használatára vonatkozó javaslat levétele a napirendről.” MOL XIX-A-83-a-189/3-1947, 12. lap

²⁵² Itt elsősorban az újból felálló csehszlovák államra kell gondolni. A csehek kifogásolták a magyar címer kettős keresztes, hármas halmos részét, mert abban tévesen a Máttra-Fáttra-Tátra jelképét látták, vagyis igénycímert a Csehszlovákiához került Felvidékre. 1945 decemberében ugyanis egy prágai tárgyaláson, Clementisz csehszlovák külügyi államtitkár felvetette: „hogy jó szolgálatot tenne a magyar-csehszlovák megbékélés ügyének, ha Magyarország elhagyná címeréből a szlovákiai folyókat és hegyeket jelképező sávokat és dombokat.” (Kertész István: Magyar békeillúziók 1945-1947. Európa História, Budapest, 1995, 244. o.)

²⁵³ MOL XIX-A-83-a Minisztertanács jegyzőkönyvek, 189. jkv., 1947. júl. 10., 13. lap

²⁵⁴ MOL XIX-A-83-a Minisztertanács jegyzőkönyvek, 228. jkv., 1948. márc. 19., 9. lap

miniszterelnökséghez érkezett levélben, Brencsán János titkár azt írta 1949. január 15-én, hogy:

„Külügyminiszter Úrnak!

33.235/3/1948 számú átíratára hivatkozással közlöm, hogy a magyar állami zászló ügyében utoljára a 3970/1915 M.E.számú rendelet intézkedett ekként:

„A magyar nemzeti szín: piros, fehér, zöld; ezek a zászlón a rúdra merőlegesen és egymás alatt vízszintesen futnak.”

Az 1948:XXI.tc. végrehajtási utasításaként megjelent 88.155/1895 BM. számú rendelet elrendelte, hogy a nemzeti lobogón az ország címere rajta legyen. A fenthivatkozott (sic!) 3970/1915 M.E. sz. rendelet az állami címer szabatos (leír)ását is tartalmazza, ez azonban a felszabadulás óta nem tekinthető (hatály)ban lévőnek. A gyakorlati élet a köztársasági elnök kezdeményezésére korona nélküli stilizált pajzs alakú, úgynevezett Kossuth-címet fogadott el.”²⁵⁵

Az 1946 és 1949 közötti átmeneti korszak címerhasználatának zavarosságát jól mutatja az akkori minisztériumok címerhasználat. A korszakra vonatkozó, általam vizsgált levéltári anyagokból és az abban szereplő hivatalos levelek pecsétjeiből például az derül ki, hogy a Kossuth-címer babérágas változatát a Magyar Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatala már 1946. április 5-e óta biztosan használta. A Magyar Miniszterelnökség még 1946 júliusában is az angyalos koronás kiscímet használta. A Magyar Belügyminiszter 1946 májusában még a koronás, lombdíszített kiscímet, 1947 januárjától ennek a címernek a koronanélküli változatát, 1947 júliusától a Kossuth-címer babérágas változatát, 1949 januárjától pedig a Kossuth-címer babérágnélküli változatát használta. Érdekességként megemlítenék egy 1948. január 28.-i (!) belügyminisztériumi pecsétet, amelyen a koronás, angyalos kiscímer szerepel. A Magyar Külügyminisztérium 1945 novemberétől egészen 1947 elejéig az angyalos koronás kiscímet használta. 1947 márciusától már a külügy is a Kossuth-címer babérágas változatát, 1948 végétől pedig babérágnélküli változatát használta. A Magyar Igazságügyminisztérium és a Pénzügyminisztérium 1947-ben és 1948-ban is a Kossuth-címer babérágas változatát használta. A legtöbb hivatal és minisztérium tehát követte a Kossuth-címer szokásjogon történő alkalmazását.

²⁵⁵ MOL XIX-A-1-j. 139. doboz. XV. tétel. Magy. Min.elnökség (66 szám. ér. 1949)

Az 1945 és 1949 közötti átmeneti korszak és annak a címerrel kapcsolatos bizonytalansága, az ország hivatalos lapjában a következőképpen nézett ki. Egészen 1946. június 5-től²⁵⁶ november 30-ig²⁵⁷ címer nélkül jelent meg a *Magyar Közlöny*. Ezután a Kossuth-címer általam jelölt (A) változata került a hivatalos lap címlapjára.²⁵⁸

3.3. „A dolgozó nép címere” (1949-1956)

A Rákosi-féle címer (1949):²⁵⁹

Az 1949-es „sztálini alkotmány” leírása szerint: „A Magyar Népköztársaság címere: kétoldalt búzacoszorúval egybefogott, kerek világoskék mezőben kalapács és búzalkasz; a mező felső részén a mezőre sugarakat bocsátó ötágú vörös csillag, alján redőzött piros-fehér-zöldszínű szalag.”²⁶⁰

Rákosi Mátyás így fogalmazott az új „címerről”:

„Módosító javaslatok érkeztek a címerre vonatkozólag is. Néhányan azt ajánlották, hogy tartsuk meg az 1848-as Kossuth-címert. Az Alkotmánytervezetet Előkészítő Bizottság ezt a javaslatot nem fogadta el. A kossuthi címer leválasztotta a régi címerről azoknak a területeknek a jelképeit, amelyek már régen nem tartoztak az 1848-as Magyarországhoz és azonkívül levette a címerből a koronát is. Azóta több mint száz esztendő telt el. A népi demokrácia címerének, csakúgy mint alkotmányának, a tényleg meglevő helyzetet kell visszatükröznie. Amikor az országok uralkodó osztálya az elnyomó nemesség volt, akkor a címerek tele voltak karddal, páncélok, pajzsokkal. A magyar népi köztársaság a dolgozó nép állama, helyesen teszi, ha címerében egyszerűen, világosan és

²⁵⁶ Magyar Közlöny. 1946. június 5. 126. szám, Budapest

²⁵⁷ Magyar Közlöny. 1946. november 30. 274. szám, Budapest

²⁵⁸ Magyar Közlöny. 1946. december 1. 275. szám, Budapest

²⁵⁹ Kép forrása: Honvédségi Közlöny: 76. évf., 1950. január 1. 1. szám, kiadja a Magyar Honvédelmi Minisztérium, Budapest, címlap

²⁶⁰ 1949. évi XX. törvény. A Magyar Népköztársaság Alkotmánya. X. fejezet, A Magyar Népköztársaság címere, zászlaja és fővárosa, 67. §, forrás: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8365>, letöltés ideje: 2013-09-11

félreérthetetlenül kifejezésre juttatja azt, ami az öntudatos, szocialista munkás és dolgozó paraszt jelképe: a kalapácsot, a vörös csillagot, a búzakoszorút és az aranyos búzakalászt, a piros-fehér-zöld nemzeti színekkel. Aki e címert látja, magyarázat nélkül is rögtön megérti belőle, hogy ez a dolgozók országát jelképezi.”²⁶¹ Figyelemre méltó, hogy papírpénzekén már 1946 közepén feltűnt a kalapács és a búzakalász pl. a száz forintos bankjegy hátoldalán, míg az előlapján a Kossuth-címer szerepelt (lásd hátul a 7. színes ábrát).

Az előbb idézett Rákosi beszéd 1949. augusztus 17-én hangzott el az országgyűlés 10. ülésén. A hosszantartó lelkes, majd ütemessé váló taps után Rákosi Mátyás így folytatta: „Voltak, akik a tradíciókra való hivatkozással kérték az ősi címer meghagyását. Mi, magyar kommunisták és velünk együtt a népi demokrácia a legnagyobb gondossággal őrizzük és ápoljuk az ezeréves magyar történelem minden eleven és fejlődőképes tradícióját. Féltő gonddal örköndünk azon, hogy a jó tradíciók ne csak megmaradjanak, hanem új életre keljenek, új tartalmat kapjanak a népi demokráciában.”²⁶² Rákosi elmondta, hogy a magyar nemzetet ezer éven keresztül azok a munkások és parasztok építették és tartották meg, akik „kérges kezükkel” tartották a szerszámot és kapanyelet, háborúban pedig fegyvert ragadtak. Ezért véleménye szerint az ezer éven át verejtékével és vérével a hazát építő és védő dolgozó magyar nép megtisztelése és elégtétele ez a címer.²⁶³ Losonczy Géza²⁶⁴ is elmondta a véleményét az új címerről:

„T. Országgyűlés! Népköztársaságunk új címere — bár csak rövid ideje került a nyilvánosság elé — gyorsan népszerűvé vált a magyar dolgozók között. Népünk érezte, hogy régi címerünk tartalma annyira nem fejezte ki fejlődésünket, hogy a dolgozó milliók számára, már alig jelentett valamit. Népünk nem tekintette magáénak és ezért nem is használta. Ezzel szemben új címerünk, amely tömören kifejezi népi demokratikus fejlődésünk alapelveit, szinte napok alatt vált a dolgozó nép közkincsévé. A nemzetiszínű szalaggal összefogott két búzakéve keretében elhelyezett kalapács és búzakalász s a mezőre sugarakat bocsátó vörös csillag egyszerű és érthető módon juttatja kifejezésre a

²⁶¹ Rákosi Mátyás: A békéért és a szocializmus építéséért. Szikra, Budapest, 1951, 52. o

²⁶² Az 1949. évi június hó 8-ára összehívott országgyűlés naplója. Hiteles kiadás I. kötet. Athenaeum, Budapest, 1950 (Továbbiakban: Országgyűlési napló [1950]), 178. o.

²⁶³ Országgyűlési napló [1950]: u.o. 179. o.

²⁶⁴ Losonczy Géza: újságíró, politikus 1945-ben a Szabad Nép belpolitikai rovatvezetője (Magyar Életrajzi Lexikon, forrás: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC09006/09591.htm>, letöltés ideje: 2013-10-01); a második Nagy Imre kormány államminisztere (1956. okt. 30-tól) (Bölgöny [1987]: 114. o.)

népi demokratikus társadalmi rendünk alapját alkotó munkás-paraszt szövetséget s a nemzetköziséggel harmonikus egységbe forró nemzeti érzést. Ez fejezi ki ma dolgozó népünk érzés- és gondolatvilágát. Ez a címer juttatja kifejezésre a világszabadságnak és a magyar szabadságnak azt az egységét, amelyről már Petőfi énekelt, s amelynek oly nagyszerű megnyilatkozását láthatjuk most a Világifjúsági Találkozón. Ez a címer fogja díszíteni nemzeti zászlóinkat, középületeinket, ez a címer fog ragyogni fiataljaink mellén és ez az a címer, amelynek szellemében az országgyűlés folytatni fogja a jövőben munkáját. Emeljük magasra népköztársaságunk címerét és haladjunk előre Pártunk és Rákosi Mátyás vezetésével a szocialista Magyarország napsütötte földje felé.”²⁶⁵

Mihályfi Ernő²⁶⁶ a beszédében a régi és az új címer összehasonlítására vállalkozott. Véleménye szerint:

„Királyok címeréből alakult az ország régi címere. Ez a címer a történelmi korszakok során sok változáson ment át, de egészen ötven évvel ezelőttig (sic!) nem volt az országnak törvényben megállapított, vagy éppen alkotmányos, hivatalos címere. 1848-ban az országgyűlés kimondta azt az elvet, hogy az állami címer megállapítása a törvényhozás joga, de akkor sem élt ezzel a joggal, nem állapította meg a címer formáját és ez a kérdés 1848 előtt sem volt soha törvényhozásilag rendezve. 1896-ban történt mindössze annyi, hogy minisztertanácsi határozat alapján miniszterelnöki rendelettel közzétették azt a címet, amelyet 1874-ben »legfelsőbb királyi elhatározás« állapított meg. Tehát mindössze ez, a néhány évtized a régi címer hiteles történelmi múltja, egyébként kialakulása csak úgynevezett heraldikai fejlődés eredménye. Most történik meg először, hogy a törvényhozás 1848-ban világosan leszögezett jogával élve, megállapítja országunk címerét.

Mit fejezett ki a régi címer? Homályos szimbólumok sűrűsödtek benne, minden színe és formája titokzatos nyelven fejezett ki valamit, ami a régi lovagi pajzsokra festett »nemesi jelbeszéd«-ből alakult. Minden színe is szimbólumokat hordozott; erényt, vérmérsékletet, planétákat, égi jegyeket, drágaköveket, a hét egyes napjait, elemeket és érceket jelentettek e címerek színei. Így ezen a címernyelven a veres szín a szenvedélyes vérmérsékletet, a Szaturnusz-planétát, a Kos, Oroszlán és Nyilas égijegyet, drágakőben a rubint, a hét napjaiból a szombatot, az elemek közül a tüzet és az ércek közül a rezet

²⁶⁵ Országgyűlési napló [1950], 185. o.

²⁶⁶ Mihályfi Ernő: külügyminiszter (mint tájékoztatásügyi miniszter, ideiglenesen) (1947. máj. 31.-szept. 24.) (Bölcöny [1987]: 211. o.)

jelenti. Kell-e mondanom, hogy számunkra egészen mást jelent a vörös szín? Szerepel a címerben a címertan szaknyelve szerint négy fehér vagy ezüst és négy vörös »pólya« is, amelyeket más szakkifejezéssel Árpád-sávoknak neveztek. Ezeket az Árpád-sávokat néhány esztendővel ezelőtt egy tragikus novemberben a Szálasi-banditák karján láttuk és semmi okunk sincs rá, hogy valaha is örömmel gondoljunk erre vissza.

A régi címernek semmi kapcsolata nincs a valósággal, új címerünk pedig íme, csupa, valóság. Kék színe az ég kékje, keretező aranyló búzakoszorúi országunk boldog bőségét jelentik. A magyar paraszt munkájának gyümölcsét ábrázoló kalász mellett a kalapács a magyar munkás eszköze, piros, fehér és zöld nemzeti színeink fogják össze és fölötte ragyog az ötágú vörös csillag, a szocializmust építő társadalmunk világító és irányító csillaga. Valóság ez a címer, minden részletében valóság; nem csoda, hogy a néhány nap alatt, amióta ismerjük, már úgy megszerették és annyira magukénak érzik népünk dolgozó tömegei.

Művészek tervezték ezt a címet, a magyar nép, a magyar népi köztársaság tiszta szép címerét; művészek, akikről — mint mondtam — külön gondoskodik, akiknek támogatásait külön biztosítja az alkotmány. Szeretném innen kérni a magyar művészeket, a magyar írókat és költőket, ünnepeljék ezt az új alkotmányt, ünnepeljék a magyar történelemnek ezt a nagy fordulóját, ezt a nagy örömet művészetükkel, írásukkal, költészetükkel, a felszabadult nép kultúrájának örömeivel és szépségével.”²⁶⁷

A hosszasan méltató szavak ellenére ez a címer nem nyerte el a magyar társadalom tetszését. Alaposabban megnézve, ez nem önálló jelképe volt az országnak, hanem a Szovjetunió címerének egy radikálisan leegyszerűsített változata. A címerképet körbe fogó két búzakoszorú és a jelkép tetején lévő vörös csillag változatlan maradt. A kalapács is maradt, egyedül a sarlót cserélték ki egyetlen búzakalászra. Eltérés még, hogy a szovjet címeren a sarló-kalapács mögött a Földgolyó, alul pedig a Napkorong látható. Ezenkívül feltűnő az a jelenség, miszerint a szovjet tagköztársaságok és a szocialista berendezkedésűvé vált államok „címerai” azonos séma szerint lettek megalkotva (kivéve Lengyelországot és Csehszlovákiát). A „szocialista államcímerekre” egészen Kelet-Németországtól Vietnámgig az volt a jellemző, hogy a szovjet „címerhez” igazodva a címerképet körülveszi a búzakoszorú és legfölül a vörös csillag helyezkedik el. A Szovjetunió címerét 1923-ban alkották meg. 1922-ben egy külön bizottság alakult a

²⁶⁷ Országgyűlési napló [1950]: 190-191. o.

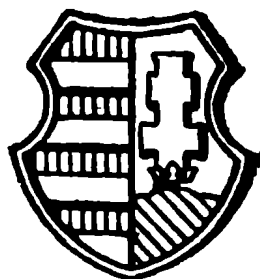
szovjet szimbólumok kidolgozására.²⁶⁸ Egy önálló tanulmány keretében lehetne azt kikutatni, hogy vajon az 1945 után a „vörös blokkba” került országok jelképeit, így a magyar „Rákosi-féle címert” is, Moszkvában központilag alkották-e meg. Jelen dolgozatomban azonban erre a nagy és összetett feladatra nem vállalkozhat.

3.4. Forradalmi címerhasználat és címer változatok (1956-1957)

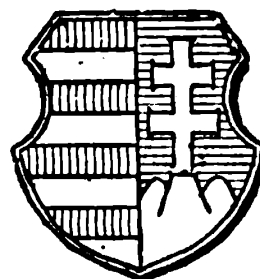
Az úgynevezett Kossuth-címer változatai (1956-1957):

(B)²⁶⁹

(C)²⁷⁰

(D)²⁷¹

A Rákosi-féle címer annyira elviselhetetlen volt a magyar társadalom számára, hogy már a forradalom kitörése előtt is voltak, akik az eltüntetését követelték. Gosztanyi Péter írja le például, hogy a budapesti PF. 1227 számú alakulat tisztjei már 1956 nyarán megfogalmazták óhajukat a magyaros egyenruha és a Kossuth-címer újbóli bevezetésére, illetve ellenezték az újoncok kopaszra nyírását is.²⁷² 1956. október 22-én a sajtóban is megjelent, hogy ismét legyen állami címer a második köztársaság alatt használt Kossuth-címer. Másnap, október 23-án a kitört forradalomban azonnal elkezdtek eltávolítani a gyűlölt kommunista diktatúra jelképeit. A Bem-téren a Rákosi-féle címet is eltávolították

²⁶⁸ Orosz Vexillológiai és Heraldikai Központ, forrás: <http://www.heraldicum.ru/russia/ussr.htm>, letöltés ideje: 2013-10-24, illetve Világ Heraldika, forrás: http://geraldic.tabu.ru/Obnovleniya/Karta_sayta/Teoriya_pravila/605351_Socialisticheskaya_geraldika.html, letöltés ideje: 2013-10-24

²⁶⁹ Az ú. n. Kossuth-címer általam jelölt (B) változata: vagyis lombdíszített, de hármashalom nélküli Kossuth-címer, kép forrása: Szabad Ifjúság. A DISZ Központi Vezetőségének Lapja. Rendkívüli kiadás, Hétfő, 1956. október 29, címlap, forrás: http://www.szabarchiv.hu/kepek/Madisz_1956_10_29_v.pdf, letöltés ideje: 2013-08-21

²⁷⁰ Az ú. n. Kossuth-címer általam jelölt (C) változata: vagyis lombdíszítés nélküli, de hármashalom koronával rendelkező Kossuth-címer, kép forrása: Magyar Közlöny: 1956. november 12. 93. szám, Budapest, 567. o. (címlap); megjegyzendő egy apró pontatlanság ennél a címerképénél, ugyanis a heraldikai baloldalon nincs jelölve a háttér vörös színe.

²⁷¹ Az ú. n. Kossuth-címer általam jelölt (D) változata: vagyis lombdíszítés és hármashalom nélküli Kossuth-címer, kép forrása: Magyar Közlöny: 1957. február 10. 19. szám, Budapest, 83. o. (címlap); megjegyzendő még, hogy ennél a címerképénél helytelen a színjelölés a címer heraldikai baloldalán, ugyanis vörös helyett kéket jelöl meg háttérszínnek, illetve a hármashalomnál nincs színjelölés. Ezt a hibát azonban a későbbiekben már korrigálta a Magyar Közlöny.

²⁷² Gosztanyi Péter: A néphadsereg a forradalomban. (Továbbiakban: Gosztanyi [2006]) In: Tanulmányok a magyar forradalomról (szerkesztette: Borbándi Gyula és Molnár József), Mikes International, Hága, Hollandia, 2006, 70. o.

a nemzeti zászlóból.²⁷³

Pongrátz Gergely így emlékezett meg a lyukas zászló születéséről:

„Ne féljen Édesanyám, mert az egész országnak nincsen annyi börtöne, hogy ezt a sok embert, aki itt van be tudnák zárni. Hát azt a 40.000 embert, aki a Bem szoborhoz vonult fel délután és mind azt kiabálták, hogy „Ruszkik haza”, kivágták az orosz címert a zászlókból és mindenfelé osztogatják az egyetemisták 16 pontos követeléseit, hova zárják? Hacsak nem csinálnak az egész országból egy börtönt. Most mindenki énekel és boldog.”²⁷⁴ A Magyar Egyetemi Ifjúság követelései között szerepelt a magyar néptől teljesen idegen címer helyett a régi magyar Kossuth-címer bevezetése; a magyar honvédség számára hagyományos, magyaros egyenruha készítése; továbbá, hogy március 15-e nemzeti ünnep, október 6 pedig nemzeti gyásznap és mindkettő iskolaszüneti nap legyen. Követelték még a Sztálin szobor eltüntetését és azt, hogy a helyére az 1848-49-es szabadságharc hőseinek és mártírjainak állítsanak emlékművet. „A Magyar Értelmiségi és Forradalmi Bizottság október 23-ának nemzeti ünneppé való nyilvánítását kívánta.”²⁷⁵ A MEFESZ Építőipari Műszaki Egyetemi diáknagygyűlés 16 pontos határozatának 14. pontja tartalmazta a Kossuth-címer visszaállításának óhaját.²⁷⁶

Soós Ferenc a forradalomról szóló könyvében²⁷⁷ említ október 23-i jelszavakat, amelyek közül a Kossuth-címer követelése is megjelent:

– *”Lengyelország példát mutat, kövessük a magyar utat!*

– *Ruszkik haza!*

– *Aki magyar, velünk tart!*

– *Kossuth címert akarunk!*

– *Magyarokra magyar ruhát, vessük le a gimnasztyorkát!”*²⁷⁸

Berki Mihály így ír a Bem téri eseményekről:

²⁷³ Horváth Lajos: Jelképek harca 1956-ban Magyarországon. Archivnet. XX. századi történeti források, 4. évfolyam (2004) 1. szám (Továbbiakban: Horváth [2004]), létrehozás ideje: 2011.09.27, forrás: http://archivnet.hu/pp_hir_nyomtat.php?hir_id=295, letöltés ideje: 2013-08-17

²⁷⁴ Pongrátz Gergely: Corvin köz - 1956. A szerző kiadása, Budapest, 1982 (Továbbiakban: Pongrátz [1982]), 38-39. o.

²⁷⁵ Piffkó András (felelős): Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc követelései és programja. Kiadja a Németországi Magyar Kulturális és Szociális Alapítvány, München, 1976. október 23., 46. o.

²⁷⁶ Juhász Vilmos: A forradalom követelései. (Továbbiakban: Juhász [2006]) In: Tanulmányok a magyar forradalomról (szerkesztette: Borbándi Gyula és Molnár József), Mikes International, Hága, Hollandia, 2006, 184. o.

²⁷⁷ Soós Ferenc: 1956. 1957. 1958. Könyvműhely Z-Press Kiadó, Miskolc, 2012 (Továbbiakban: Soós [2012])

²⁷⁸ Soós [2012]: 86. o.

„A Bem téren több mint százezer boldog ember kiáltotta, hogy "Esküszünk. Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk." Emberek tolongtak, hogy segítsenek megtisztítani a magyar zászlót az idegen címertől. Végül egy zsebkész segítségével sikerült kivágni azt, és a zászló hatalmas lyukkal a közepén teljes nagyságában mutatta magát.”²⁷⁹

A Sztálin-szobor ledöntésénél is kivágták a Rákosi-féle címet. Berki Mihály leírja, hogy mikor ledöntötték az elnyomásra emlékeztető szobrot, akkor valaki fölmászott az emelvényre és kitűzte a címeres zászlót. Ekkor az emberek elszavalták a Nemzeti dalt, majd valaki azt kiáltotta, hogy: „Vágjátok ki a címer!” Berki megemlíti, hogy azt, aki ekkor bicskával körbevagdosta a címet, Schwarcz Gusztávnak hívták. Schwarcz ezután felmászott a szobor tartó oszlopára és a címertől megfosztott zászlót Sztálin bal csizmájába helyezte. Az emberek ekkor elénekelték a Himnusz.²⁸⁰

Pákh Tibor így emlékezett vissza 1956. október 23-ára: „A Csepel Autógyár könyvtárában dolgoztam. Engem ott úgy tartottak számon mint reakciós elemet. Fiatal mérnökhallgatók, akik esti egyetemre jártak, szerettek bejönni hozzám a könyvtárba. Egyrészt fordítottam nekik, meg beszélgettek is velem. Tőlük tudtam meg, hogy október 23-án tüntetést fognak rendezni. Úgyhogy én október 23-án délelőtt bejöttem az autógyárból Pestre, és fél kettő-kettő között a Vigadó téren csatlakoztam a fölvonulókhoz. A Vigadó tértől együtt mentem a tervezőirodásokkal át a Lánchídon, s utána végig a Fő utcán a Bem térre. Fölemelő élmény volt egy óriási tömegben felszabadultan menni, különösen nekem mint diszkriminált kádernek. Akkor már vágják ki azt a visszatetsző, undorító címet a zászlókból, skandálták, hogy: „Rusz-kik, haza!” A Külügyminisztérium előtt láttuk, ahogy a kiskatonák kirakták a laktanya ablakába a magyar zászlót. Ahol mentünk, csatlakoztak hozzánk. Óriási élmény volt!”²⁸¹

Figyelemre méltó még Bíró András visszaemlékezése is és nagyon tanulságos a jelképek értelmezésének szempontjából:

„Délután ott voltam a Petőfi-szobornál, ahol Sinkovits szavalt. Onnan a Tanács körúton mentünk az Országház felé. Meglepő volt, hogy milyen sokan vannak az utcán, és a házak ablakaiban is lógtak az emberek. És jöttek elő a rég látott zászlók, valakik nyilván

²⁷⁹ Berki Mihály: A forradalom "kis" történetei. Gálos Nyomdász Kiadói és Kereskedelmi Kft., 2002
Továbbiakban: Berki [2002]), 8. o.

²⁸⁰ Berki [2002]: 12-13. o.

²⁸¹ Molnár Adrienne-Körösi Zsuzsanna-Keller Márkus (az Oral History Archívum interjúi alapján összeállították): A forradalom emlékezete. Személyes történelem. 1956-os Intézet, Budapest, 2006
(Továbbiakban: Molnár-Körösi-Keller [2006]), 59. o.

eldugták őket. Megjelentek a 48-as címeres magyar zászlók, és koronás címeresek is. Nem vettem nagy örömmel, hogy ilyen keresztes-koronás címer jön elő, mi ezt nem akartuk. Aztán persze láttunk kivágott közepű, lyukas magyar zászlókat is. Végül is fél négy tájékan odaértünk a Kossuth térre. Szemben álltam azzal a balkonnal, ahol aztán Nagy Imre beszélt. Míg ott vártunk, különböző hírek jöttek, és mind több és több ember. Körülöttem munkásfiatalok álltak. Egyszerre csak meggyújtották a piros csillagot a Parlament kupolájának csúcsán. A nép elkezdett ordítani, hogy oltsák el. Hát nekem a csillag ellen semmi kifogásom nem volt. Megkérdeztem a körülöttem álló fiúktól, hogy miért zavarja őket. Erre az volt a válasz, hogy az oroszok hozták ezt a csillagot, ez nem magyar. Erre én elkezdtem nekik magyarázni, hogy ez az öt világrész munkásszolidaritását jelzi, és a nemzetköziség szimbóluma. Alapos vita nem alakult ki, mert végül is eloltották a csillagot. Erre viccelődve rám szóltak, hogy: „Na, Hosszú, mit szólsz, hogy eloltották a csillagot?” Egyszer csak megjelent Nagy Imre, és elkezdett beszélni. Úgy kezdte, hogy: „Elvtársak!” Amire borzalmas tiltakozó ordítás lett a válasz, ami őt nagyon megszeppentette, és meg is állt egy pillanatra. A beszédét alig lehetett hallani, én is, aki az erkélytől alig harminc méterre álltam, csak azt értettem belőle, hogy majd át fog menni a pártközpontba. Furcsa feszültség volt a levegőben. Ott volt velünk szemben ez az álgótikus épület, és azt éreztem, hogy bent az emberek félnek, aminek az egyik jele az volt, hogy eloltották a piros csillagot. Ez magáért beszélt.”²⁸²

A Corvin-közzel szemben volt a néphadsereg Kilián György laktanyája. Gosztanyi Péter leírja, hogy az október 24-i szovjet páncélos támadások alatt a laktanya hivatalosan semleges volt, de a legtöbb tiszt és a legénység nagyobb része már eltávolította a Rákosi-féle címet, illetve akadtak olyanok is, akik a Kossuth-címet tűzték a helyére.²⁸³ Október 25-én már magára a laktanyára is kirakták a Kossuth-címet, az addigra már levert, gipszből öntött Rákosi-féle címer helyére.²⁸⁴

Október 28-án Nagy Imre²⁸⁵ bejelentette, „hogy "A kormány elítéli azokat a

²⁸² Molnár-Kőrösi-Keller [2006]: u.o. 63-64. o.

²⁸³ Gosztanyi [2006]: 79. o.

²⁸⁴ Gosztanyi Péter: A forradalom tábornoka. In: Tanulmányok a magyar forradalomról (szerkesztette: Borbándi Gyula és Molnár József), Mikes International, Hága, Hollandia, 2006, 142. o.

²⁸⁵ Nagy Imre második kormánya (1956. okt. 24.-nov. 4.) (Bölgny [1987]: 189. o.); a valóságban azonban a Nagy Imre kormányt (a szovjet haderő segítségével) megdöntő Kádár János november 4-én még csak Szolnokon volt, amikor nyilatkozatban bejelentette a hatalomátvételt. Bibó István a törvényes magyar kormány államminisztere még egészen november 6-ig a Parlamentben volt, amikor is az ÁVH-s alakulatok elfoglalták az épületet. (Kahler Frigyes-M. Kiss Sándor: Kinek a forradalma? Erőszakszervezetek 1956-ban. A fordulat napja, Ismét sortűzek, A nagy per. Püski-Kortárs, Budapest,

nézeteket, amelyek szerint a hatalmas népi mozgalom ellenforradalom volna ...", valamint azt, hogy megszüntetik az ÁVH-t. Kádár János közölte, hogy "A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége 1956. október 28-án délelőtti ülést tartott.....A KV. helyesli a Magyar Népköztársaság kormányának mai nyilatkozatát. Felhívja a párt minden szervezetét és minden tagját, hogy segítsék elő a nyilatkozatban foglaltak megvalósítását ..." A kormány nyilatkozatában elhangzott, hogy "... Senkinek semmiféle bántódása nem eshet amiatt, hogy a fegyveres harcokban részt vett ...", hogy "... az ország címere ismét a Kossuth címer ... lesz ... és március 15-ét ismét nemzeti ünnepé..." nyilvánítják.²⁸⁶

Október 29-én a lapok már közölték, hogy ismét használatos a Kossuth-címer. A *Szabad Nép* című lap 1956. október 29-i számában²⁸⁷ már szerepelt a Kossuth-címer általam (B)-variánsának nevezett változata. Ugyanez a címer megjelent a *Szabad Szó* című újság 1956. október 31-i számában²⁸⁸ is. Juhász Vilmos idézi a Kossuth adó október 29-i adását is, amelyben a Kossuth-címer jelentőségét tárgyalták:

„Az 1848-49-es szabadságharc forradalmi napjaiban született meg a címer, amelyet azóta minden magyar 'Kossuth-címer' néven ismer. Népünk indította el a szabadságharcban használatát s ezért a Kossuth címert tűzte zászlajára a forradalom, mert nem tartalmazza a királyság jegyét, a koronát. A császári uralom ellen hadbavonuló seregek is a Kossuth címert tűzték zászlajukra, ma pedig nemzetiszínű lobogóinkon az új címer a független Magyarország jelvénye. Nekünk, magyaroknak ez a címer jelenti Magyarországot. Nem tudtuk és nem is akartuk magunkénak elismerni azt a címert, amelyet a szolgai utánzás korában Rákosiék próbáltak népünkre erőszakolni. Hiába helyezték minden állami épület homlokzatára, hiába tették nemzeti zászlónk közepére, hiába verték pénzeinkre, minden magyar számára idegen maradt ez a címer, mert nem a hazát jelképezte, hanem azokat, akik kifestették, felvarratták. A szolgai utánzás, a meggondolás nélküli szolgai engedelmeskedés a nemzeti sajátosságokat könyörtelenül írtó Sztálin-Rákosi szellem jelképe ez a címer minden magyar számára. Múlt kedden, amikor az egyetemi ifjúság tömött sorokban lépett az utcára, hogy tiltakozzék a nép jogos követeléseit tervszerűen

1997, 147. o.)

²⁸⁶ Berki [2002]: 172. o.

²⁸⁷ Szabad Nép. A Magyar Dolgozók Pártjának központi lapja. XIV. évfolyam 297. szám, 1956. október 29., címlap

²⁸⁸ Szabad Szó. A Nemzeti Parasztpárt központi lapja. 24. évf. 1. szám., 1956. október 31., Budapest, címlap

halogató vezetés iránya ellen, nagy visszhangra talált a jelszó: »Kossuth címert akarunk!« Harsogott a jelszó a Bajcsy-Zsilinszky úton és a házakat sorra díszítették a magyar zászlók ... A jelszó harsogott tovább, a zászlókon a varrás helye mutatta, hogy forradalmunk a Kossuth címert tűzte zászlajára ... Gyorsan cselekedett a nép jogos kívánságának eleget tevő új nemzeti kormány is. — Nagy Imre elvtárs tegnap bejelentette, a kormány javasolni fogja az országgyűlésnek, hogy ismét a Kossuth címert fogadja el és tegye hivatalosan is országunk jelképévé. Más címert lobogtat most majd a magyar zászló.”²⁸⁹

Csics Gyula, a forradalom idején naplót vezető kisgyermek is megemlékezett naplójában arról, hogy: „1956. X. 29. Hétfő. AZ ORSZÁG CÍMERE ISMÉT A KOSSUTH CÍMER.” Színesben még le is rajzolta.²⁹⁰ (Lásd hátul a 8. színes ábrát). Gyerekkori naplójából megtudható az is, hogy 1957. március 15-e előtt már eltüntették az ideiglenesen hivatalossá váló Kossuth-címet. Csics Gyula leírja, hogy: „Mindenkinek volt kokárdája, de gyászszalagot (sic!) és Kossuth címet nem engedtek föltenni.”²⁹¹

Pongrácz Gergely megemlékezett könyvében²⁹² arról, hogy október 30-án a Corvin közben harcoló forradalmárok, a tankjaikra Kossuth-címet festettek és mindegyikre ki volt téve a nemzeti színű zászló is.²⁹³ Idézett könyvében még képet is közöl az egyik tank, címerfestéséről: „Varga József a Kossuth címet festi a zsákmányolt lövegekre és harckocsikra.”²⁹⁴

Így október végére, a Kossuth-címer a forradalmi és szabad magyar állam címerévé vált. A forradalom leverése után hatalomra kerülő kollaboráns kommunista vezetés még hónapokon keresztül ígérte, hogy a Kossuth-címer megmarad állami címernek. Kádár János is elmondta ezt az ígéretet. El is készítették az országos főhivatalok Kossuth-címeres pecsétjeit, irataiknak a fejlécét, intézménytábláit stb. (Lásd pl. a Bányászati Berendezések Gyára Munkástanácsának röplapját, hátul a 9. színes ábrán). A magyar követségek is a Kossuth-címet alkalmazták külföldön. „Az ausztráliai Melbourne-ben rendezett XVI. Nyári Olimpián a magyar csapat táborában a Kossuth-

²⁸⁹ Juhász [2006]: 229. o.

²⁹⁰ Csics Gyula: Magyar Forradalom. 1956 napló. 1956-os Intézet, Budapest, 2006 (Továbbiakban: Csics [2006]), 28. o.

²⁹¹ Csics [2006]: 213. o.

²⁹² Pongrácz [1982]

²⁹³ Pongrácz [1982]: 134. o.

²⁹⁴ Pongrácz [1982]: 85. o., 10. kép

címeres zászló lengett, öltözkükön az díszelgett 1956. november 22. - december 8. között. [...] A Honvédelmi Minisztérium 1956. október 31-től elrendelte a nemzeti rangjelzéseket is.” Horváth Lajos úgy értelmezi, hogy ez a rendelet, együtt a magyar páncélosokra spontán módon felfestett Kossuth-címerekkel azt eredményezte, hogy lényegében „egy hét alatt a harcokban megszületett az új magyar honvédség.”²⁹⁵

Nagyon érdekes a „Kossuth-címernek”, mint állami címernek a továbbélése a forradalom után, 1956 végén és 1957 elején. Az ország hivatalos lapján, a *Magyar Közlöny* címlapján érdemes végigkísérni ennek a címernek a különböző változatait. November 12-én lombozat nélküli a Kossuth-címer.²⁹⁶ November 20-án olyan címet helyeztek a *Magyar Közlöny* címlapjára,²⁹⁷ mint amilyen a Szabad Ifjúság című lapban szerepelt (lásd az alfejezet cím alatt), tehát lombozattal ellátott, de hármass halom korona nélküli. November 24-től az 1946-os változatot használták,²⁹⁸ tehát lombozat is van és hármass halom korona is. December 11-én ismét megfosztják a lombozattól a címet,²⁹⁹ de december 13-án újra szerepel lombozattal.³⁰⁰ A pajzstartók végleg december 29-től szűnnek meg a Kossuth-címerről.³⁰¹ 1957. február 10-től már a hármass halom korona is lekerül a Kossuth-címerről.³⁰² A Kossuth-címer, mint hivatalosan a magyar állam címere, utoljára 1957. május 11-én szerepelt az ország hivatalos lapjának címlapján.³⁰³

A „Kossuth-címet”, mint hivatalos állami jelképet, a *Magyar Közlöny* 1956. november 12.-i számában hirdették ki: „A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1956. évi 26. számú határozata a Magyar Népköztársaság Alkotmánya egyes rendelkezéseinek megváltoztatására vonatkozó előterjesztésről. [...] 2. A Népköztársaság Elnöki Tanácsa elhatározza, hogy addig is, amíg az országgyűlés összeül és az alkotmány egyes rendelkezéseinek módosítására vonatkozó törvényt megalkotja [...] a Magyar Népköztársaság címere a „Kossuth-címer”. ”³⁰⁴

²⁹⁵ Horváth [2004]

²⁹⁶ Magyar Közlöny: 1956. november 12. 93. szám, Budapest, 567. o.

²⁹⁷ Magyar Közlöny: 1956. november 20. 94. szám, Budapest, 571. o.

²⁹⁸ Magyar Közlöny: 1956. november 24. 95. szám, Budapest, 575. o.

²⁹⁹ Magyar Közlöny: 1956. december 11. 100. szám, Budapest, 591. o.

³⁰⁰ Magyar Közlöny: 1956. december 13. 102. szám, Budapest, 595. o.

³⁰¹ Magyar Közlöny: 1956. december 29. 106. szám, Budapest, 613. o.

³⁰² Magyar Közlöny: 1957. február 10. 19. szám, Budapest, 83. o.

³⁰³ Magyar Közlöny: 1957. május 11. 54. szám, Budapest, címlap

³⁰⁴ Magyar Közlöny: 1956. november 12. 93. szám, Budapest, 568. o.

Tehát a „Kossuth-címert” csak ideiglenes állami címernek szánták és nem is adtak róla hivatalos címerleírást. Ez tehette lehetővé, hogy az idő múlásával, amíg el nem készült az új népköztársasági címer (a Kádár-féle címer), folyamatosan egyszerűsödjön (lásd a 4-féle változatát). Horváth Lajos megfogalmazása szerint: „Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharcban győztes és dicsőséges utat bejárt „köztársasági” Kossuth-címer, mint államcímer, pályája csúcsára emelkedett 1956-1957-ben. Bizonyos értelemben előkészítője volt a koronás magyar címer jogaiba való visszahelyezésének is.”³⁰⁵

3.5. Sisakdísszé váló vörös csillag (1957-1989)

A Kádár-féle címer (1957):³⁰⁶

„A sisakdísz magyarázata, kiegészítője, eredménye a pajzsbeli cselekménynek. Ha a cselekmény a pajzsban teljesen előadatott, a sisakdísz többnyire elmarad.”³⁰⁷ Az idézet Köpeczi Sebestyén József heraldikustól, a Magyar Királyság címereinek 1915-ös rajzolójától származik, 1905-ből. Látva a Kádár-féle címet és ismerve az előzményeket, ez az idézet igen sokat mondó. A kádári címer, pajzsformájában megtartotta a forradalom alatt használt Kossuth-címer alakját. Azonban a sávozott és a kettős keresztes címerrészt egyszerűen a nemzeti színekre cserélte. A „cselekményt”, vagyis Magyarország megszállását a vörös hadsereg által, a kádári címer „sisakdíszének” kellett kifejeznie, ami nem más, mint a vörös csillag, amely a Rákosi-féle címertől megörökölte a belőle áradó sugarakat és a kék hátteret is.

³⁰⁵ Horváth Lajos: A magyar állam címere 1956-1957. In: Levéltári Szemle XLIII./1993/4. Szám (Továbbiakban: Horváth [1993]), 32. o.

³⁰⁶ Kép forrása: Magyar Közlöny: 1957. május 23. 57. szám, Budapest, 329. o.; megjegyzendő, hogy bár ez a kép volt az első hivatalos bemutatása az új népköztársasági címernek, mégsem színjelzéses. A későbbiekben már természetesen színjelzéssel ábrázolták a Kádár-féle címet a Magyar Közlönyök címlapján, kivéve a kék hátteret, az ugyanis fehér maradt.

³⁰⁷ Sas [2011]: Második kötet, 29. o.

Az első Kádár-kormány 1957. február 7-i 16. ülésén az 5. napirendi pont foglalkozott a címer kérdésével. Dobi István³⁰⁸ itt előadta, hogy az eddig előterjesztett javaslatokat a kormány nem fogadta el. Elmondta, hogy a címer kérdésében csak az Országgyűlés jogosult dönteni. Átmenetileg a kormány tehát azt a belső határozatot hozta, hogy az állam hivatalos pecsétjében címerlenyomatként, a beterjesztett minták közül a 2. minta szerinti címert (?) fogadja el. Átmenetileg az ország zászlaja, a címer nélküli piros-fehér-zöld színű zászló. A legérdekesebb azonban, a fegyveres testületek egyenruháin, a gombokon és a sapkarózsán használandó jelkép: a Kossuth-címer vörös csillag alapon.³⁰⁹

A kormány 1957. február 21-i ülésén, bár a Minisztertanács végül nem hozott határozatot, Dobi István előadói beszédében az a címerváltozat szerepelt, „amelyben a Kossuth-címert kétoldalról (sic!) szalaggal átfont, tömött búzakoszorú veszi körül.”³¹⁰ Az április 18-i ülésen, a kormány határozata, amely nem került kihirdetésre, az volt, hogy azt a címertervet fogadják el, amelyben a címer fehér mezejében keresztberakott búzakaralász és kalapács szerepel. „A búzakaralász és a kalapács átnyúlhat a piros és a zöld mezőbe is. A címerpajzsot körülvevő búzakoszorú és a címerpajzs közötti hézagot sugárnyalábok berajzolásával kell kitölteni.”³¹¹

Az MSZMP KB 1957. május 7-i ülésén foglalkoztak a címer kérdésével. Kádár János itt elmondta, hogy az Országgyűlésen napirendre fognak kerülni alkotmánymódosítások. A címer kérdése is napirenden lesz. Kádár említette, hogy mint ismeretes a Kossuth-címer bekerült az „ellenforradalmárok” követeléseibe. A novemberi kormány nyilatkozat ezt szentesítette is. Szerinte az elmúlt 6 hónap megváltoztatta a közvéleményt. Már nem láthatók és nem hallhatók a Kossuth-címer hívei nyilvánosan.³¹² A népköztársasági címer mellett viszont, mint állította, egyre többen foglalnak állást.³¹³ A Baranya-megyei képviselő-csoport, mint említette Kádár, viszont a Kossuth-címer mellett

³⁰⁸ Dobi István: miniszterelnök (1948. dec. 10.-1952. aug. 14.); az elnöki tanács elnöke (1952. aug. 14.-1967. ápr. 14.) (Bölcöny [1987]: 109. o.; 285. o.)

³⁰⁹ MOL XIX-A-83-a Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1957. febr. 7-iki 16. ülés, 5. napirendi pont, 7-8. lap

³¹⁰ MOL XIX-A-83-a Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1957. febr. 21-iki 18. ülés, 22. nk/3. napirendi pont, 13. lap

³¹¹ MOL XIX-A-83-a Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1957. ápr. 18-iki 25. ülés, 10. nk/1. napirendi pont, 13. lap

³¹² A forradalom megtorlása miatt ez nem is véletlen.

³¹³ Ezek az állítólagos állásfoglalások vajon propagandát, vagy provokációt, esetleg mindkettőt jelentették?

foglalt állást. Átiratban leírták, hogy tudomásuk van arról, hogy a kormány új címert tervezet, de ők ragaszkodnak a régihez, ezért a május 1-i ünnepségen a Kossuth-címet használják. Kádár azonban hangsúlyozta, hogy a kormányon belül és az Elnöki Tanácson belül is az a vélemény, hogy ne maradjon meg a Kossuth-címer, hanem legyen egy új népköztársasági címer. Mint mondta, van is egy elfogadható tervezet, amelynek jellege népköztársasági, de van benne valamilyen erősebb nemzeti vonás is. Ekkor megmutatta ezt a címertervezetet az elvtársaknak. Zárásképpen elmondta Kádár: „Lehet, hogy a címer felett vita lesz, maga a jelenség nem negatív, hogy a népköztársaság címere mellett foglalnak állást, azt mondják megszoktuk, megszerettük, a Kossuth-címet mégiscsak (sic!) az ellenforradalom hozta (sic!). Egyébként nagyon érdekes, hogy a falusi dolgozókat jobban izgatja a címer kérdése, mint a városi dolgozókat. Nekünk elvi alapon nyugvó, de mégis kielégítő megoldást kell találni.”³¹⁴

Tehát ezek szerint léteztek a párton belül olyanok, akik a Rákosi-féle címet hozták volna vissza, de olyanok is, akik maradtak volna a Kossuth-címer mellett. A magyar társadalom közvéleménye a forradalom alatt elmondható, hogy szintén Kossuth-címer párti volt. Azonban, ahogyan Kádár fogalmazott, 6 hónap megváltoztatta a közvéleményt. Bár Kádár megígérte a társadalomnak, hogy marad a Kossuth-címer, azt az ő álláspontja szerint mégiscsak az „ellenforradalom” hozta magával. Tehát részéről presztízs veszteség lett volna változtatlanul hagyni a címer ügyét. A Rákosista jelvény újbóli bevezetésétől viszont nyilván tartott, mert azt a magyar közvélemény már egyszer kivetette magából. Az MSZMP KB idézett 1957. május 7-i ülésén már valószínűleg azt a címertervet mutatta meg az elvtársaknak, amely később a „Kádár-címer” nevet kapta. Ez egy köztes megoldás volt, mert megfigyelhetőek ezen a címeren a Kossuth-címernek (a címerpajzs alakja) és a Rákosi-féle címernek is (a búzacoszorú, a kék háttér, a sugarakat bocsájtó vörös csillag) egyes jegyei.

Az ülésen Major Tamás elvtárs is kifejtette véleményét a címerről. Ő ellenezte a Kossuth-címet. Nem értett egyet a Nagy Imre-féle „haladó hagyomány” gondolatával. Álláspontja szerint: „Én azt javasolnám, hogy Kádár elvtárs mondja meg, mi nem vonjuk vissza ígéreteinket, de november 4-én még nem láttuk tisztán, hogy milyen ravasszul

³¹⁴ MOL M-KS 288. f. 4/8. ö. e (1957.05.07.), 5-6. lap; MSZMP KB jkv. 1957. május 7-i ülés, In: a Magyar Országos Levéltár digitális archívumából, forrás: <http://www.digitarchiv.hu/>, letöltés ideje: 2013-09-26

(sic!) választották ki Nagy Imréék a Kossuth címerrel kapcsolatos agitációjukat.”³¹⁵

Jakab elvtárs³¹⁶ is elmondta véleményét a témáról:

„A gazdasági kérdések előtt néhány szót a címerről szeretnék szólni. Ismeretes, hogy a Népköztársaság címerét soha nem vetették meg az ellenforradalom előtt sem és utána sem. Az a véleményem, bár helyes, hogy a kormány a címer nemzeti jellegét jobban ki akarja domborítani, de szerintem egy kicsit üres. Ez a címer nem tükrözi, hogy hazánk ipari és agrárország. Legszívesebben látnám rajta még a kalapácsot és a gépfegyvert is.

Közbeszólás: csabai kolbászt is.

Én a munkás-hatalmat jobban kidomborítanám a címerben. A vörös csillag igaz ott van, de én azt mondom, hogy a kalapácsot is oda kellene tenni.”³¹⁷

Kádár reagált is Jakab elvtárs felvetésére:

„A címer kérdésével kapcsolatban: Jakab elvtárs vetette fel. Egyszer meg fogjuk szavazni, mert amíg nem szavazzuk meg, addig mindenki beleszól, hogy milyen legyen a címer. Nekünk nem a címerben kell radikálisnak lennünk. Jakab elvtárs vetette fel, hogy a címerben nincs benne a munkáshatalom, nem a címerben, hanem itt az országban kell, hogy munkáshatalom legyen. Kérem, hogy a Központi Bizottság járuljon hozzá: a kormány, az Elnöki Tanács ezt vigye a parlament elé. Volt pl. nekünk egy tervezetünk, hogy Kossuth-címer, kettős kereszttel, fölötté vörös csillaggal. Ez nem fér össze. Nem a címeren múlik a dolog, hanem azon, hogy hogy dolgozunk.”³¹⁸

Az 1957. május 9-11-én ülésezett országgyűlés elfogadta alkotmánymódosítás keretében új államcímert a Légrády Sándor által tervezett, új népköztársasági címet.³¹⁹

Molnár Erik³²⁰ az országgyűlés 1957. évi május 11-én megtartott 35. ülésén előterjesztette az alkotmánymódosításokat, amelyek közül a harmadik (67. §) a címerre vonatkozott:

³¹⁵ MOL M-KS 288. f. 4/8. ő. e (1957.05.07.), 36. lap; MSZMP KB jkv. 1957. május 7-i ülés, In: a Magyar Országos Levéltár digitális archívumából, forrás: <http://www.digitarchiv.hu/>, letöltés ideje: 2013-09-26

³¹⁶ Jakab Sándor

³¹⁷ MOL M-KS 288. f. 4/8. ő. e (1957.05.07.), 53. lap; MSZMP KB jkv. 1957. május 7-i ülés, In: a Magyar Országos Levéltár digitális archívumából, forrás: <http://www.digitarchiv.hu/>, letöltés ideje: 2013-09-26

³¹⁸ MOL M-KS 288. f. 4/8. ő. e (1957.05.07.), 63. lap; MSZMP KB jkv. 1957. május 7-i ülés, In: a Magyar Országos Levéltár digitális archívumából, forrás: <http://www.digitarchiv.hu/>, letöltés ideje: 2013-09-26

³¹⁹ Horváth [2004]

³²⁰ Molnár Erik: (1894-1966) „történész, közgazdász és filozófus, politikus, Kossuth-díjas (1948, 1963), az MTA r. tagja (1949)” (Magyar Életrajzi Lexikon, forrás: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/>, letöltés ideje: 2013-11-07)

„Az új címerbe bele van foglalva a nemzetiszínű pajzs. Ezzel ki akarjuk fejezni azt a történeti folytonosságot, amely a dolgozó magyar nép múltját jelenével összeköti. A pajzs fölött elhelyezett vörös csillag viszont azt fejezi ki, hogy a dolgozó magyar nép — a dolgozók nemzetközi szolidaritására támaszkodva — építi a szocialista rendszert. A címer tehát ebben a formájában kifejezi a dolgozó magyar nép társadalmi rendszerét és törekvéseit, de egyúttal haladó nemzeti hagyományaihoz való ragaszkodását is.

Persze, felmerültek egyéb elgondolások is a címerrel kapcsolatban. Felmerült az a gondolat: vajon nem volna-e helyesebb érintetlenül hagyni jelenleg érvényes címerünket?³²¹ Azt hiszem, nem, mert ennek a címernek hiányossága, hogy nem utal a nemzeti múltra, arra a jelentőségre, amelyet nemzeti hagyományainknak tulajdonítunk. Még inkább el kellett vetni az úgynevezett Kossuth-címer alkalmazását nemcsak azért, mert ez az ellenforradalom jelvénye volt, hanem azért is, mert szimbolikája ellentétben áll a dolgozó magyar nép mai eszményeivel.

Végül az utolsó szakasz, a 68. § a Magyar Népköztársaság zászlajáról szól. Itt az egész módosulás abban áll, hogy a zászlóról elmarad az eddig feltüntetett címer. Ennek indokolása egyszerű. A zászló az állam nemzeti színekben kifejezett jelvénye, és felesleges azt megterhelni a címer külön jelvényével.”³²²

Nánási László képviselő szerint az új címer kifejezi az állam politikai eszméit és az állam sajátosságait. Szerinte: „A javasolt címer a piros-fehér-zöld pajzsban kifejezi a magyar nép hazafias érzéseit, nemzeti hagyományaink tiszteletét. A nemzetiszínű pajzs felett elhelyezett ötágú vörös csillag pedig kifejezi a dolgozók nemzetközi összefogásának eszméjét.”³²³ Nánási a felszólalásában még megemlítette, hogy páran hiányolták ebből a címerből az ipar szimbólumait. Illetve voltak, akik elleneztek a nemzetiszínű pajzs bevételeét a címerbe, mert abban engedményt láttak az ellenforradalmároknak.³²⁴

Reszegi Ferenc képviselő a felszólalásában többek között azt mondta, hogy: „Arra vonatkozóan, hogy a munkásosztály nincs kellően jelképezve a javaslatban: például javasolták, vagy ajánlották, hogy felszólalásomban tegyek olyan értelmű javaslatot, hogy

³²¹ Tehát ezek szerint annak ellenére, hogy a Kossuth-címer hivatalossá vált 1956. november 12-én és az ország hivatalos lapja, a *Magyar Közlöny* is Kossuth-címerrel a fejlécén jelent meg, továbbra is érvényben volt a Rákosi-féle címer.

³²² Az 1953. évi július hó 3-ára összehívott országgyűlés naplója. Hiteles kiadás II. kötet, Budapest, 1967 (Továbbiakban: Országgyűlési Napló [1967]), 1803-1804. o.

³²³ Országgyűlési Napló [1967]: u.o. 1804. o.

³²⁴ Országgyűlési Napló [1967]: u.o. 1805. o.

címerünk búzakoszorúinak összefogásához, ahol a szalag csokorba van kötve, tegyük egy fogaskereket. Hát tisztelt Országgyűlés, én elkezdtem tervezgetni egy kisebb vagy nagyobb fogaskereket. Ha egy nagyobb fogaskereket vennénk, akkor eltakarná a csokrot, ha viszont akkora csokrot tennénk, hogy a fogaskerek alól kilátszódjék a szalag, akkor az eléggé olyan volna, mint a lányok hajában a csokréta. (*Derűlség.*) Véleményem szerint nem is lenne helyes a fogaskerek, elvégre nem egy gyár jelvényéről van szó, sem pedig egy szakmai emblémáról. Hiszen akkor jelentkezhetnek a többi iparágak is. Megmondom őszintén, mint kőműves, nagyon szeretem a gépesítést az építőiparban, de mégis az én munkásosztály iránti érzéseimet a kőműveskalapács fejezné ki. Akkor kellene egy körző meg egy kőműveskalapács, s egyebet is lehetne még javasolni. Jöhetnének az asztalosok, akik azt mondhatnák, hogy gyalut kérünk.”³²⁵

Végül az országgyűlés ellenszavazat nélkül elfogadta a népköztársaság új címerét. A Kádár-féle címert, a *Magyar Közlöny* 1957. május 23.-i számában hirdették ki. Leírását az 1957. évi II. törvény a Magyar Népköztársaság Alkotmányának módosításáról tartalmazza. Eszerint: „67. §. A Magyar Népköztársaság címere: kétoldalt búzakoszorúval egybefogott, világoskék mezőben álló, ívelt oldalú piros-fehér-zöld színű pajzs. A búzakoszorút balról piros-fehér-zöld, jobbról vörös színű szalag fonja át. A pajzs fölött középen elhelyezett ötágú vörös csillag arany színű sugarakat bocsát a mezőre.” Illetve módosult ekkor az ország állami zászlaja is: „68. §. A Magyar Népköztársaság zászlaja piros-fehér-zöld színű.”³²⁶ Vagyis címer nélkül szerepel azóta is.

Az utolsó népköztársasági címer megrajzolására Légrády Sándor festő- és grafikusművészt,³²⁷ jelölték ki egy 1957-es párt döntés alapján. Légrády megőrizte volna a forradalom Kossuth-címerét, ez látszik tervein is (lásd hátul a 11. színes ábrát), de a döntnökök csak egy elképzelését fogadták el, miszerint maradjon meg a címer pajzsának alakja, illetve a pajzson belül a nemzeti színek használata.³²⁸

A hivatkozott honlap egyébként részletesen bemutatja a méltánytalanul kevésbé ismert Légrády Sándor életét és munkásságát. Külön figyelemre méltóak azok a címertervek, amelyeket Légrády készített 1957-ben.

³²⁵ Országgyűlési Napló [1967]: u.o. 1807. o.

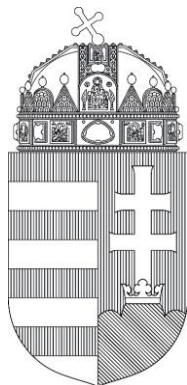
³²⁶ Magyar Közlöny: 1957. május 23. 57. szám, Budapest, 328. o.

³²⁷ Légrády Cs. Ákos: Beköszöntő. Engedtesse meg nekem... In: „Az ország névjegye” Légrády Sándor (1906-1987) forrás: <http://www.legradyzmus.hu/bekoszonto>, letöltés ideje: 2013-08-21

³²⁸ „Az ország névjegye” Légrády Sándor (1906-1987) forrás: <http://www.legradyzmus.hu/cimer>, letöltés ideje: 2013-08-21

4. Vita kétfajta címerről, kétfajta értékről (1989-1990)

Koronás kiscímer (1990-től):³²⁹

A változás a Lázár-kormány³³⁰ utolsó éveiben kezdődött Magyarországon. 1985. június 14-16-án, Monoron találkozott negyvenöt magyar értelmiségi. A találkozó házigazdája Donáth Ferenc úgy foglalta össze a tanácskozás célját, hogy a magyar társadalom romló állapotára és az ország nehéz helyzetére keresnek megoldást.³³¹

1987. szeptember 27-én rendezték meg a lakiteleki találkozót, amelyen a magyarság sorskérdéseiről és esélyeiről tanácskozott a magát nép-nemzetinek nevező értelmiség.³³² Az 1980-as évek utolsó éveiben már megjelentek a sajtóban, a magyar címer történetével kapcsolatos írások. 1988. november 12-én jelent meg a *Népszabadságban* Kállay István tanszékvezető egyetemi tanár elgondolkodtató írása címerünk történetéről. Itt röviden végigvezette a magyar címer kialakulását, változásait, majd zárásképpen megemlítette, hogy a „hagyományos címer” (ebben az esetben az ú. n. Kossuth-címer) nagyon népszerű az emberek körében. Látható ugyanis épületeken és hordják jelvényként is. Az írás utolsó mondata így hangzik: „Szent István évében³³³ érdemes elgondolkodni azon: lehet-e egy nemzetnek egyszerre két – egy hivatalos és egy népszerű – címere.”³³⁴

³²⁹ Kép forrása: „Magyar Nemzeti és Történelmi Jelképek”,

<http://www.nemzetijelkepek.hu/pictures/cimer/jpg/bw24mm.jpg>, letöltés ideje: 2013-07-27

³³⁰ Lázár György: a minisztertanács elnöke (1975. máj. 15.-1987. jún. 25.) (Bölgny József-Hubai László: Magyarország kormányai 1848-2004. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004 (Továbbiakban: Bölgny-Hubai [2004]), 117. o.)

³³¹ Múlt-kor történelmi portál: Húsz éves a monori találkozó. 2005. június 14., forrás: <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=9860>, letöltés ideje: 2013-10-07

³³² 25 éve volt a lakiteleki találkozó. In: Múlt-kor történelmi portál, 2012. szeptember 27. 12:02 MTI, forrás: http://www.mult-kor.hu/20120927_25_eve_volt_a_lakiteleki_talalkozo, letöltés ideje: 2013-10-28

³³³ 1988-ban volt Szent István király halálának 950-ik és szentté avatásának 905-ik évfordulója.

³³⁴ Kállay István: István keresztye és az Árpádok vörös-ezüst vágásai. Nemzeti címerünk története. In:

A *Népszabadság* előbb idézett cikkét követte Németh Ferenc³³⁵ írása, amely a *Reform* című hírmagazin 1988. november 25-i számában jelent meg. Ebből a cikkből kiderül, hogy Kállay István, az Eötvös Loránd Tudományegyetem történelem segédtudományaival foglalkozó tanszék vezető professzora, néhány hónapja levelet írt az Elnöki Tanácsnak, amelyet az Alkotmányelőkészítő Bizottságnak továbbítottak. A levélben Kállay azt indítványozta, hogy legyen ismét az ú. n. Kossuth-címer Magyarország állami címere. Az újság kérdésére, hogy miért írta meg ezt a levelet, úgy válaszolt Kállay, hogy „a tapasztalat és a tudomány.” Ugyanis (ahogyan a *Népszabadság*beli cikkben is írta) azt tapasztalta, hogy egyre több helyen tűnik fel a „régí címer”. Az újság kérdezte, hogy melyek a fő érvek, amelyek a „régí címer” mellett szólnak. Kállay elmondta, hogy: „a címeralkotásnak történelmileg kialakult szabályai vannak, s a heraldika – a címertan – szerint *annál értékesebb egy címer, minél régebbi.*” A következő kérdésre, hogy miért a Kossuth-címert javasolja, egy rövid történelmi összefoglaló után azt mondta, hogy a pajzs lényegében most is ott van (mármint a Kádár-féle címerben), „de 780 éves nemzeti címerünk lényeges alkotóelemei mindmáig hiányoznak.” Elmondta még, hogy a lengyelek és a csehek is megőrizték címereik történelmi jegyeit. Ha tehát, „a nemzeti hagyományok folytonosságát valljuk, akkor időszerű a történelmi címerünkhöz, azonosságunk jegyeihez a visszatérés.”³³⁶

A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaságot 1883-ban alapították. Ezt a tudományos társaságot a Rákosi Mátyás vezette diktatúra szüntette meg. Újbóli megalakulását Kállay István kezdeményezte 1983-ban.³³⁷ Az újjáalakult társaság 1989. december 14-i ülésén, Püspöki Nagy Péter (pozsonyi történetkutató) az előadásával, amely szerint a „Kossuth-címer” nem is létezett, csupán legenda, nagy „port kavart fel.” Az előadást végig hallgatta Spira György³³⁸ is, aki mivel akkor és ott vitát nem sikerült kiváltania, a *Rubicon* 1990/2. számában ismertette álláspontját egy cikkben. Spira egyet értett Püspökivel abban, hogy az 1848-as áprilisi törvények szövege szerinti „ősi jogaiba

Népszabadság 1988. november 12-i szám, 11. o.

³³⁵ Németh Ferenc: a *Reform* vezető olvasószerkesztője (*Reform* I./6. Szám, 1988. november 25., 46. o.)

³³⁶ Németh Ferenc: A Kossuth-címer legyen az ország címere? In: *Reform* I./6. Szám, 1988. november 25., 8-9. o.

³³⁷ A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság honlapja. Bemutakozás, forrás: <http://www.mahegeta.hu/index.php?oldal=bemutakozas>, letöltés ideje: 2013-10-07

³³⁸ Spira György: az 1848-49-es forradalom és szabadságharc neves kutatója, 1949-től a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének munkatársa. (Múlt-kor történelmi portál: Elhunyt Spira György történész. 2007. december 5., forrás: <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=19084>, letöltés ideje: 2013-10-07)

visszaállított magyar címer”, minden bizonnyal a Szent Koronás magyar kis címet jelentette. Ezt bizonyítja, hogy a forradalmi hatóságok ezt a címet használták. Később azonban, ahogyan fogalmazott: „feltűntek olyan címerek is [különösen az 1849. április 14-én kimondott trónfosztás után], amelyek tetejére korona helyett valaminő más jelvény került. Ez lehetett pl: két egymást átlósan keresztező kard vagy penna, de még structollas "Kossuth-kalap" is előfordult.” Püspöki szerint azonban ezek a koronanélküli címerek, bár republikánus érzelmeket is kifejezhettek, heraldikai értékkel nem bírnak. Püspöki Nagy Péter megállapította, hogy „a trónfosztáskor az országgyűlés Magyarországot nem nyilvánította köztársasággá, hanem egyelőre nyitva hagyta az államforma kérdését, s nem rendelkezett a korona nélküli címer bevezetéséről sem.” Ezzel Spira is egyet értett. „Ám az már nem állja meg a helyét [folytatta], hogy akik a trónfosztás után korona nélküli címet használtak, merőben magánbuzgalomból és Kossuth álláspontjától is eltérően cselekedtek volna. Hiszen ismerjük például az országgyűlés által a trónfosztás után öt nappal elfogadott függetlenségi nyilatkozatnak egy díszes kézírásos példányát, amelynek első lapján, a keretrajz tetején Magyarország korona nélküli címere ékeskedik, s amely épp Kossuth irathagyatékának részeként került idővel az Országos Levéltárba.”

Említett még Spira koronanélküli címereket ábrázoló pénzjegyeket is. Illetve felhozott példákat, az 1849-es trónfosztás előtti koronanélküli címerekről: „Ilyen címet hordott például mellén már 1848 tavaszán Petőfi, mint ezt a róla Barabás Miklós által 1848 május-júniusában készített litográfia tanúsítja. S találkozunk ilyen címerrel a márciusi fiatalok vezető lapjának, a Marcius Tizenötödikének 1848 decemberi számaiban is.” Vitatkozott még Spira azzal is, hogy Püspöki szerint: „a korona nélküli címer használata kizárólag a Magyarország önállóságát felszámolni igyekvő abszolút uralkodók, I. Lipót, II. József vagy az 1849 márciusában oktrojált alkotmányát kibocsátó s abban ilyen címer használatáról rendelkező Ferenc József nevéhez fűződik.” Ilyen alapon akár (Spira szerint): „abszolút uralkodóink közé kellene sorolnunk Nagy Imrét is, hiszen ő 1956. október 28-i rádióbeszédében tudvalevően bejelentette: "a kormány javaslatot terjeszt az országgyűlés elé, hogy az ország címere ismét a Kossuth-címer legyen?" Nagy Imre és kormánya ezzel a bejelentéssel a közvélemény egyöntetű óhajának tett eleget.”

Zárásképpen Spira egy érdekes megállapítást is tett:

„Az 1956-os forradalom napjaiban senki sem követelte a régi, koronás címer bevezetését. Ebben bizonyára nemcsak az játszott közre, hogy a koronában sokan - persze tévesen -

még akkor is monarchikus jelképet láttak. Még akik közjogi kérdésekben nem is voltak járatosak s így nem tudták, hogy a magyar szentkoronához való hűségnek mindig elválaszthatatlan tartozéka volt az ország területi épségéhez és egységéhez való ragaszkodás, azok is érezték, hogy a koronás címer felélesztése a történelmi Magyarország helyreállítására irányuló igény kinyilvánításával lenne egyenlő.”³³⁹ Végezetül természetesen Spira a Kossuth-címet ajánlotta a létrejövő új Magyar Köztársaság állami címeréül.³⁴⁰

Az Országgyűlés 1989. március 8-i 39. ülésén, Dr. Kulcsár Kálmán³⁴¹ igazságügyi miniszter véleménye a címről az volt, hogy ebben a kérdésben fontos vitát folytatni. Mivel politikai és érzelmi töltete is van a dolognak, ezért a lakosságot is meg kellene kérdezni. Véleménye szerint, szakmai szempontból a koronás címer lenne a leginkább elfogadható. Példákat is említett a történelemből, amelyek azt igazolják, hogy a Szent Korona már rég nem a királyságot, de az egész országot jelképezi. Kulcsár tehát azt mondta: „Hadd említsem csak példaként a magyar rendek által alkotott egyik 1386. évi törvényt, amely szerint, idézem: „Az ország, valamint a szent korona közös hasznát tartjuk szem előtt és még ha a királyi fenség akarna is ellene tenni, ellenszegülünk neki és eredményesen megakadályozzuk”. Vagy míg Zsigmondot fogva tartották, az ország ügyeit, a használt pecsét tanúsága szerint, Magyarország szent koronája nevében intézték. Kanizsai János kancellár ekkor magát Sacrae Coronae Regni Hungariae kancelláriusnak jelölte meg, tehát a Magyar Királyság szent koronája kancellárjának. S ezután az alattvalók Magyarország szent koronája híveinek nevezték magukat.”³⁴²

Gajdócsi István, az alkotmányelőkészítő bizottság elnöke röviden úgy fogalmazott a kérdésben, hogy: „A nemzeti szimbólumok szabályozását az első fejezetbe kell előrehozni. Az alkotmányban szabályozott nemzeti szimbólumok közé javasoljuk fölvenni a nemzeti színeket. A címer ügyében ajánljuk, hogy alternatív előterjesztés

³³⁹ Eszerint tehát nem elég a középcímer használatának mellőzése (külpolitikai okok miatt), hanem még a Szent Korona is utalhat igényformálásra az 1920-ban elcsatolt részekre. Ez véleményem szerint egy túlzó álláspont, hiszen bár „a Szent Korona országainak” is hívták a történelmi Magyarországot, a Szent Korona elsősorban a magyarság egészét jelképezi. Tehát nem fejez ki revíziós törekvéseket a használata a címeren.

³⁴⁰ Spira György: Spira György vitába száll... Püspöki Nagy Péter szerint a Kossuth-címer legenda, sohasem létezett. In: Rubicon 1990/2., forrás: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/spira_gyorgy_vitaba_szall_puspoki_nagy_peter_szerint_a_kossuth_cimer_legenda_sohasem_letezett/, letöltés ideje: 2013-07-24

³⁴¹ Kulcsár Kálmán: igazságügy-miniszter (1988. jún. 29.-1990. máj. 23.) (Bölgöny-Hubai [2004]: 252. o.)

³⁴² Az 1985. évi június hó 28-ára összehívott országgyűlés naplója. Hiteles kiadás III. kötet, Budapest, 1998 (Továbbiakban: Országgyűlési napló [1998]), 3313. o.

legyen az alkotmány paragrafusba szedett és vitára bocsátott szövegében is, egyrészt a szent korona, másrészt az úgynevezett Kossuth-címer egyaránt szerepeljen a javaslatban. A címerjavaslatok közötti választást a társadalmi viták utáni időszakra ésszerű halasztani.”³⁴³

Dr. Nagy József, Baranya megye 6-os választókörzetének képviselője elmondta, hogy: „Nem volna célszerű, hogy az alkotmány-előkészítés vitájában az úgynevezett címervita kapná a fő helyet.” Elmondása szerint: „Én nagyra becsülöm nemzeti ereklyéink értékét, súlyát, és magam is azok közé tartoztam, akik meghatottan örültek annak, amikor a korona és a hozzá tartozó relikviák visszakerültek. Azzal is egyetérték, hogy ezek megfelelő helyet kapjanak az új alkotmányban. De nem tudok egyetérteni a heraldikusoknak azzal a javaslatával, hogy a korona kerüljön be az ország címerébe. Olyan anakronizmusnak tartom, ami a köztársaság fogalmával, a népköztársaság fogalmával, eszméjével ellentétes. Átnéztem a napokban a világ összes államainak ma érvényes címerét. Korona csak a királyságok, nagyhercegségek, illetve hercegségek címereiben található. Egyetlen köztársaság sincs, amelynek a címerében bármilyen formában előfordulna korona.”³⁴⁴ Nagy József végül elmondta, hogy ő személy szerint a Kossuth-címert látná szívesen állami címernek.³⁴⁵

Soltészné Padár Ilona, Szabolcs-Szatmár megyei képviselő azzal a javaslattal állt elő, hogy vissza kellene állítani, az országzászló intézményét. A címerrel kapcsolatban megállapította, hogy meglehetősen eltérőek a vélemények. „Érthető, hiszen a nemzeti múlt megítélésével kapcsolatos torzítások és ideológiai bizonytalanság a történelmi tudattal együtt a nemzeti identitás-tudatot is deformálta, elbizonytalanította. A címertani megfelelésnél sokkal fontosabb lenne azt tudni, hogy melyik szimbólum, milyen érzéseket kelt az állampolgároknak, melyik jelkép erősíti inkább nemzeti öntudatunkat. A népszavazás adjon választ erre. Úgy gondolom azonban, mindent el kell követnünk azért, hogy a végső döntésig vezető út ne a megosztásra, pótcselekvésre adjon ürügyet és alkalmat, hanem pótolja a nemzeti önismeret kialakításában bekövetkezett évtizedes mulasztásokat.”³⁴⁶

³⁴³ Országgyűlési napló [1998]: III. kötet, 3317. o.

³⁴⁴ Ez tévedés, hiszen például Európa legrégebbi köztársaságának, San Marinónak címerén is van korona.

³⁴⁵ Országgyűlési napló [1998]: III. kötet, 3323-3324. o.

³⁴⁶ Országgyűlési napló [1998]: III. kötet, 3353. o.

Az országos listán megválasztott Barcs Sándor 1989. márc. 9-én, az Országgyűlés 40. ülésén, így érvelt a Kossuth-címer mellett: „hadd mondjam el azt, hogy a címer kérdését én sokkal fontosabbnak tartom, semmint hogy alcím alatt tárgyalnánk. Én a Kossuth-címer híve vagyok. Én még olyan iskolába jártam, amikor jól megtanították sok mindenre az embert, és a szent korona tana még itt van a fejemben és én pontosan tudom, hogy maga a korona nemcsak a királyt jelképezi, hanem a néphatalmat is. De tessék már mondani nekem egy olyan királyt, aki ezt komolyan vette volna? Nem volt egyetlenegy sem. Egy becsületes akadt köztük, a legokosabb Habsburg, II. József, aki nem is koronáztatta meg magát és ezért neveztük kalapos királynak. Ugyanakkor: „keservben annyi hű kebel szakadt meg a honért” kérem szépen, ezek a hű keblek a Kossuth címert tekintették szent ereklyének. De nemcsak ők, hanem az utána következő generációk, az én generációm is a Kossuth címer tiszteletében nőtt fel, és azt hiszem, ha mi a Kossuth címert választjuk, akkor ezzel a fiatalság nemzeti identitásának is segítünk, amire sajnos ma nagyon nagy szükség van.”³⁴⁷

Bölcsey György, a Budapest 63. számú választókerületében megválasztott képviselő felvetette azt a lehetőséget is, hogy esetleg se a koronás kiscímer, se a Kossuth-címer, de akár egy egészen új címer legyen: „Ez a mai alkotmánykonceptió-tervezet tartalmaz egy harmadik lehetőséget, melyről itt nagyon kevés szó esett, hogy a két címer és két mondat között egy fél mondattal még azt a lehetőséget is megadja, hogy esetleg egy új címer alkotása. Én felvetem e harmadik problémát, amikor ez vitára kerül majd. Mai címerünkben van egykét olyan motívum, amit se nem szégyellnünk nem kell, sőt, amire talán büszkék is lehetünk. Az a búzakoszorú, amely mindennapi kenyerünket jelképezi, az a napsugár, ami ezt a búzakoszorút megérlelte, az a piros-fehér-zöld szalag, amelyet magunknak vallunk a háromszínű lobogóval — én azt hiszem szépen összekombinálható azzal a Kossuth-címerrel, amelyről itt szó van, és amely a javaslatban másodikként szerepel.”³⁴⁸

Sarlós István országos listán megválasztott képviselő röviden annyit mondott, hogy: „Címer ügyében én a népszavazást tartom fontosnak, magam a Kossuth-címernek vagyok a híve, de úgy kellene egy népszavazást lebonyolítani, hogy ne sugalmazzunk, hanem az állampolgárok önállóan döntsék el, hogy melyiket akarják.”³⁴⁹

³⁴⁷ Országgyűlési napló [1998]: III. kötet, 3374. o.

³⁴⁸ Országgyűlési napló [1998]: III. kötet, 3377-3378. o.

³⁴⁹ Országgyűlési napló [1998]: III. kötet, 3387. o.

Dr. Földy Ferenc Borsod-Abaúj-Zemplén megyei képviselő egy meglehetősen hosszú beszédet tartott, amelyben kifejtette, hogy magyarságtudatunk szempontjából kiemelkedően fontosak a nemzeti jelképeink. Feltett egy elgondolkodtató kérdést is: „Ezeréves államiségünk során elődeink számos jelképet hagytak ránk, amelyek a közös múltra emlékeztetnek és ami még ennél is fontosabb, közös cselekvésre ösztönöznek. Vajon jól sáfarkodtunk-e jelképeink erejéből fakadó örökségünkkel, megbecsültük-e az előttünk járó nemzedékek szimbólumait? A kérdésre nem kapunk megnyugtató választ sem a történészekről, sem a politikusokról, sem a címerkutatóktól. Ma már tudjuk, hogy nagy hiba volt nemzeti jelvényeink kiiktatása államéletünkben 1949-ben.” Földy álláspontja az volt, hogy a koronás kis címerhez kell visszatérni, mert a korona nálunk nem a királyságot jelentette, hanem az mindig a magyar államiség szimbóluma volt. Elmondása szerint: „A Szent Korona-elmélet mai értelmezése szerint minden magyar tagja a koronának, így ez az erekyeként tisztelt nemzeti jelvény az egész magyarságot összeköti. A népfeliséget jelképezi, vagyis azt az elvet, hogy minden jognak a nép a forrása. Célszerű volna, ha a korona szerepet kapna az államéletben, s a köztársasági elnök, az országgyűlés elnöke és a miniszterelnök a koronára tenne esküt.” Majd javasolta azt is, hogy a Nemzeti Múzeumból kerüljön át a korona a Parlamentbe.³⁵⁰ Szerinte a címernek rá kellene kerülnie a zászlóra is, azzal az engedménnyel, hogy címer nélkül is lehet használni a zászlót. Földy átfogóan rendszerezte volna a hazai jelképrendszert: „Javaslom, hogy a kormány állítson fel egy állandó heraldikai történetbizottságot, amely felülvizsgálja és véleményezi a megyék, városok és községek meglévő és tervezett címereit és zászlóit. A kisebb közösségek jelképei és a nemzeti jelképek így képeznének szerves egységet, egy összetartozó jelképrendszert.” Végezetül Kölcsey Himnusa mellett, Vörösmarty Szózatát is alkotmányba iktatta volna.³⁵¹

Hankó Mihály Békés megyei képviselő a címerváltás anyagi vonzataira is kíváncsi volt, amellet ő a Kossuth-címert támogatta.³⁵² Zsóka Endre Borsod-Abaúj-Zemplén megye 9-es választókörzetének képviselője a koronás kis címet tartotta a legalkalmasabbnak, állami címernek.³⁵³

³⁵⁰ Ez 2000-ben teljesült.

³⁵¹ Országgyűlési napló [1998]: III. kötet, 3421-3423. o.

³⁵² Országgyűlési napló [1998]: III. kötet, 3433. o.

³⁵³ Országgyűlési napló [1998]: III. kötet, 3460. o.

Az Országgyűlés 59. ülésén 1989. október 17-én, döntöttek arról a képviselők, hogy legyen népszavazás a Magyar Köztársaság címeréről. Az eredeti tervben három címerről lehetett volna szavazni. Az A változat a koronás kis címer, a B változat a Kossuth-címer és a C változat a Kádár-féle címer közül választhattak volna a szavazásra jogosult állampolgárok.³⁵⁴

A Magyar Köztársaságot 1989. október 23-án kiáltották ki, jelezve ezzel, hogy 1956 örökségét kívánja továbbvinni a létrejövő új magyar állam. Érdekes megfigyelni az ebben az időszakban kiadott *Magyar Közlöny*öket. Amíg nem lépett hatályba az új címer, addig a címlapon a Kádár-féle címer szerepelt. Címer nélkül csak az 1989. október 23-i szám jelent meg, amelyben kihirdették az új köztársasági államformát és a változtatott Alkotmányt is közre adták. A lap utolsó oldalán még az eredeti javaslat szerinti szavazólap szerepelt, amelyen három címer közül lehetett volna szavazni: „Népszavazás dönt arról, hogy melyik lesz a Magyar Köztársaság címere.”³⁵⁵ Az ezt követő számban³⁵⁶ tehát már ismét a Kádár-féle címer szerepelt a címlapon. Ez azért érdekes, mert többször volt már olyan a XX. század során (mint láttuk), hogy a kérdéses időszakokban címer nélkül jelent meg az ország hivatalos lapja. A Kádár-féle címer még azokon a számokon is rajta szerepelt, amikor már meghozták azt a döntést, hogy csak két címerről (a koronás kis címerről és a Kossuth-címerről) lehessen szavazni.

Az Országgyűlés 63. ülésén 1989. október 30-án Gál Zoltán belügyminisztériumi államtitkár ismertette a kormány³⁵⁷ álláspontját arról, hogy népszavazás legyen a címer ügyében.³⁵⁸ Az Országgyűlés 1989. október 31-i 64. ülésén Sarlós István javasolta azt, hogy ne három, hanem csak két címerről lehessen szavazni. Kulcsár Kálmán igazságügy-miniszter ekkor szót kért: „Mindössze annyit kívánok mondani, hogy a Kormány nevében elfogadom, a javaslatot.” Ezután az Országgyűlés elrendelte a köztársaság címerének kérdésében tartandó népszavazást. Majd ezt követően Tóth Attiláné képviselő-asszony kért szót és emlékeztetett a *Magyar Közlöny* október 23-i számára, amelyben még három címer szerepelt a szavazólapon.³⁵⁹ Ezután az Országgyűlés meghozta a döntést arról, hogy a címerről és a köztársasági elnökről történő népszavazást, 1990. január 7-én tartják

³⁵⁴ Országgyűlési napló [1998]: IV. kötet, 4893-4894. o.

³⁵⁵ Magyar Közlöny. 1989. október 23. 74. szám, Budapest, 1258. o.

³⁵⁶ Magyar Közlöny. 1989. október 25. 75. szám, Budapest

³⁵⁷ Németh Miklós kormánya (1988. nov. 24.-1990. máj. 23.) (Bölony-Hubai [2004]: 119. o.)

³⁵⁸ Országgyűlési napló [1998]: IV. kötet, 5243. o.

³⁵⁹ Országgyűlési napló [1998]: IV. kötet, 5318. o.

meg.³⁶⁰ Utána még Tóth Attiláné kifejezte sajnálatát, hogy a még érvényben lévő címer (Kádár-féle címer) nem lesz rajta a szavazólapon.³⁶¹

A címerről történő népszavazás tényét, a *Magyar Közlöny* 1989. november 10-i számában hirdették ki. Ez a lap azért is nagyon fontos, mert a két címerről (koronás kis címer és Kossuth-címer) heraldikai leírást is és rajzot is közöl. Ez azt jelenti, hogy az eddig „szokásjogként” és ideiglenesen használt Kossuth-címerről (1946-1949), amelynek többfajta változata is megjelent (1956-1957), most először készült hivatalos címerleírás és címerrajz. Eszerint tehát a Kossuth-címer: „Enyhén ívelt oldalú, hasított pajzs. Első mezeje vörössel és ezüsttel hétszer vágott, második, vörös mezejében zöld hármashalomnak kiemelkedő, középső, aranykoronás részén ezüst talpas kettős kereszt.”³⁶²

1989. Karácsonyán jelent meg az *Új Ember* című katolikus hetilapban, Bertényi Iván azon cikke, amelyben a Szent Koronáról és a koronás címer történetéről esett szó. Ebből megtudható, hogy a koronás címer kialakulása, szerves történelmi fejlődés eredménye. Az 1381-es turini békénél, már látszott, hogy külön értelmezik a Szent Koronát és az éppen aktuális uralkodót. (Dalmácia jogilag „a magyar királysághoz és a magyar koronához tartozik”, vagyis nem Nagy Lajosé, hanem a koronáé). 1386-ban, amikor Mária királynő (1382-1395) fogságba esett, „az uralkodó nélkül maradt országot irányító királyi tanács „Magyarország országlakóinak a pecsétje” felirattal címeres” pecsétnyomót vésetett, amelyen a címer sarkán egy nyílt korona szerepelt. A XV. századtól kezdve, az ország lakóit már kezdték „Magyarország Szent Koronája alattvalóinak tekinteni. Az ekkor az országhoz csatolt tartományok is a „Szent Korona Országai” nevet kezdték viselni. A Szent Korona-tan „demokratizálódásának” nevezte Bertényi azt a folyamatot, amelynek során, a XV. századtól a köznemesség és a szabad királyi városok is bejutottak a „Szent Korona tagjai” sorába, illetve amikor 1848-ban „az eddig jogfosztott jobbágyok is politikai jogokat nyertek, s a „Szent Korona tagjaivá” váltak.” 1386-ban tehát nyílt korona szerepelt a magyar címeren, a XV. századtól kezdve pedig már zárt (pártolt) korona. II. Mátyás (1608-1619) uralkodásától már a Szent Korona tökéletes mása szerepelt a magyar címereken. Zárásképpen Bertényi egyértelműen a koronás kiscímer mellett tette le voksát: „Mindezek alapján nem csupán a

³⁶⁰ Országgyűlési napló [1998]: u.o. IV. kötet, 5321. o.

³⁶¹ Országgyűlési napló [1998]: IV. kötet, 5322. o.

³⁶² Magyar Közlöny. 1989. november 10. 82. szám, Budapest, 1374-1375. o.

Szent István személyéhez fűződő hagyomány teszi becsessé e Koronát számunkra, hanem az a tudat is, hogy államiságunkat már hosszú évszázadok óta reprezentálja. Szent Koronánk – a Magyar Szent Korona – mindenképpen méltó rá, hogy hazánk címerének a pajzsára kerüljön.”³⁶³

Alkalmas lehet még egyébként, a koronanélküli címerben a köztársasági államformát látó nézet helytelenségének bizonyítására, a kenyérmezői Cs. és Kir. Hadifogolytábor által, 1916. január 15-én kiadott papír húsz koronás,³⁶⁴ amelynek magyar szövegű részén korona nélkül szerepel a magyar kis címer.

Népszavazás végül, bár sokáig szó volt róla, nem volt a címer ügyében. A szabadon választott Országgyűlés döntött az ország címeréről. Az Országgyűlés 1990. július 3-i ülésén számos érvelés hangzott el, egyik és másik címerváltozat mellett és ellen. Antall József miniszterelnök³⁶⁵ is felszólalt ebben az ügyben:

„Elnök Úr! Tisztelt Ház! Tulajdonképpen részben ugyanezt akartam elmondani. Úgy gondolom, hogy nincs semmiféle érvrendszer, semmiféle újabb vita, ami meggyőzné azokat, akik egyik vagy másik mellett elkötelezetten kívánnak állást foglalni. Éppen ezért nem tartom indokoltnak magam sem, hogy további heraldikai, közjogi vagy akár politikai indokokat hozzunk fel. Felnőtt Parlament, meggyőződésem, hogy mindenki tisztában van ezekkel az elemekkel. Magam a Heraldikai Társaságnak alapító tagja vagyok, heraldikai tanulmányt is írtam, úgyhogy megkímélem a tisztelt Házat attól, hogy újabb érvrendszert mondjak el egyik vagy másik mellett. Másik kérdés: semmiféle részletes elemzést nem kívánok arról, hogy a tavalyi vita alkalmából hogyan és miként történt. Így felel meg a valóságnak, hogy tavaly nyáron szerettem volna már eldönteni ezt a kérdést, és azért javasoltam akkor, mert úgy tűnt, hogy a Kossuth-címer mellett többség van, és megnyugtatónak lehet találni azt a megoldást, hogy a koronás címet... Nem kívánom részletezni, nem kívánom külön bemutatni, hogy ez akkor miért nem sikerült. Mindenesetre az tarthatatlan, nemcsak itthon, külföldi lapokban is így jelent meg fejcímmel: Magyarország megtartja régi kommunista címerét. Lehetetlen dolog, hogy ezt tovább húzzuk. Úgy gondolom, feltétlenül indokolt, hogy ebben a kérdésben állást foglaljunk. (Mozgás.) Az lenne a javaslatom, amennyiben a tisztelt Ház egyetért vele,

³⁶³ Bertényi Iván: A Szent Korona – államiságunk szimbóluma. In: Új Ember. Katolikus Hetilap. 1989. december 24., XLV. évf., 52. szám, Karácsonyi melléklet, 5. o.

³⁶⁴ Ambrus [1986]: 196. o.

³⁶⁵ Antall József: miniszterelnök (1990. máj. 23.-1993. dec. 12. (haláláig)) (Bölöny-Hubai [2004]: 120. o.)

hogyan szavazzunk arról, hogy további vita nélkül szavazásra bocsátja az elnök úr, és amennyiben a Ház úgy dönt, hogy további vita nélkül szavazásra bocsátja, akkor szavazzunk ebben a kérdésben. A Kormány úgy ítélte meg, hogy az ország közvéleménye a közvéleménykutatás egyes adatai szerint többségében e mellett van, a múltkori szavazás bennünket arról győzt meg, hogy a Ház többsége a koronás címer mellett van, ezért terjesztette be a Kormány most ezt a javaslatot a tisztelt Ház elé. Miután a bizottság megtárgyalta már a múltkori alkalommal, talán el lehet tekinteni a bizottság újabb állásfoglalásától, természetesen, ha úgy gondolják, ezt is meg lehet tartani a szünetben. Úgy gondolom, hogy nincs értelme. Lehet a Köztársaságnak a koronás magyar címer, és a címerhasználatról szóló külön szabályozásban lehet arról a kérdéstről dönteni, hogy minden esetben a teljes koronás címert kell-e használni, milyen pecséthasználati lehetőségek vannak heraldikai értelemben, mindig lehet a díszítmény nélküli egyszerű címert használni, a pajzsot, például hivatali pecsétek vagy egyéb esetekben - ez a címerhasználatról szóló külön szabályozás kérdése. Ezt szerettem volna elmondani, és javasolnám, hogy mielőbb végezzünk ezzel a kérdéssel, mert nem fogunk előbbre jutni ebben. Köszönöm a figyelmüket. (Taps.)”³⁶⁶

A szavazás a parlamentben következőképpen történt:

Szabad György³⁶⁷ házelnök:

„Tisztelt Országgyűlés! Határozathozatal következik. [...] Megállapítom, hogy a jelenlévők száma 320, az ülés tehát alkotmánymódosítás szempontjából is határozatképes. Először Házsabályaink szerint a módosító indítványról kell dönteni. Kösze Ferenc képviselőtársunk korrigált módosító javaslata, amely a 176. számon található, lényegében azt tartalmazza, hogy a Magyar Köztársaság állami címere a korona nélküli, úgynevezett Kossuth-címer legyen, történelmi címere pedig a koronával ellátott címer. A javaslat e két címer párhuzamos használatát, vagy egymás melletti használatának főbb kérdéseit is szabályozni kívánja. Mint hallottuk, az alkotmányjogi,

³⁶⁶ Az ország háza. Forrás: <http://www.parlament.hu/naplo34/019/0190044.html>, letöltés ideje: 2013-11-07

³⁶⁷ Szabad György: „Az MDF részéről egyik aláírója volt az alkotmányos fordulatot megalapozó 1989. szeptember 18-i részmegállapodásnak. Az 1990. évi országgyűlési választásokon pártja budapesti területi listáján szerzett mandátumot. 1990. május 2-án az Országgyűlés első alelnökévé választották, és az államfői teendőket ellátó elnök helyett megbízták a házelnöki teendők ellátásával. 1990. augusztus 3-tól a ciklus végéig az Országgyűlés választott elnöke volt. Az 1994. évi országgyűlési választásokon a Magyar Demokrata Fórum országos listájának negyedik helyéről jutott be ismét a parlamentbe.” (Az ország háza. Forrás: <http://www.parlament.hu/kepviselo/elet/s334.htm>, letöltés ideje: 2013-11-07)

törvény-előkészítő és igazságügyi bizottság többsége nem támogatja e módosító javaslatot. Balsai igazságügyminiszter úr is kifejezte azt a véleményét, hogy a Kormány nevében a módosító javaslattal nem ért egyet. Kérdezem tehát a tisztelt Országgyűlést, hogy elfogadja-e Kőszeg Ferenc módosító javaslatát? Kérem szavazni! Most szavaznak a képviselők. (Megtörténik.) Köszönöm. (Éljenzés és hosszantartó taps. Az országgyűlési képviselők felállva lelkesen tapsolnak, majd eléneklik a Himnuszot.) Köszönöm. Megállapítom tehát, hogy az Országgyűlés 258 szavazattal, 28 ellenében, 35 tartózkodás mellett, a Kormány előterjesztésének megfelelően, a koronával ellátott címet nyilvánította Magyarország állami címerévé. (Nagy taps.) Tisztelt Országgyűlés! Folytatjuk a vagyonügynökség kérdéskörében a megszakadt tárgyalást. Emlékezzenek rá: már az általános vitában tartottunk, és első felszólalóként az akkor jelentkezett Katona Kálmán képviselőtársunknak adom meg a szót.”³⁶⁸

A szabadon választott országgyűlés tehát, a koronás címet fogadta el 1990. július 3-án. „A szavazáson az SZDSZ és a Fidesz a Kossuth-címer mellett volt, az MDF, az FKGP és a KDNP pedig a koronás címet támogatta.”³⁶⁹ Az utolsó *Magyar Közlöny*, amely a címlapján a Kádár-féle címerrel szerepelt, 1990. július 10-én jelent meg.³⁷⁰ A koronás kiscímer másnap, július 11-én vált hivatalosan a magyar állam címerévé. Ekkor hirdették ki ugyanis a *Magyar Közlönyben*, az 1990. évi XLIV. törvényt, a Magyar Köztársaság Alkotmányának módosításáról, amelyet az Országgyűlés az 1990. július 3-i ülésnapján fogadott el.³⁷¹ A törvény szövege szerint: „A Magyar Köztársaság címere hegyes talpú, hasított pajzs. Első mezeje vörössel és ezüsttel hétszer vágott. Második, vörös mezejében zöld hármashalomnak arany koronás kiemelkedő középső részén ezüst kettős kereszt. A pajzson a magyar Szentkorona nyugszik.”³⁷²

³⁶⁸ Az ország háza. forrás: <http://www.parlament.hu/naplo34/019/0190136.html>, letöltés ideje: 2013-11-07

³⁶⁹ Koronával vagy anélkül? Index, 2009.02.07. 00:19, forrás: http://index.hu/belfold/1989/2009/02/07/koronaval_vagy_anelkul/, letöltés ideje: 2013-11-07

³⁷⁰ Magyar Közlöny: 1990. július 10. 65. szám, Budapest

³⁷¹ Magyar Közlöny: 1990. július 11. 66. szám, Budapest, 1381. o.

³⁷² Magyar Közlöny: 1990. július 11. 66. szám, Budapest, 1381. o. és 1990. évi XLIV. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányának módosításáról. 1. §, (2), forrás: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8700>, letöltés ideje: 2013-09-11

5. Befejezés

A XX. század két fő részét, az 1914 és 1945 közötti korszakot, illetve az 1945 és 1990 közötti korszakot heraldikailag is meg lehet különböztetni egymástól, mégpedig a magyar állam címerpajzsának alakja szerint. Az első korszakra a hegyes talpú pajzs (Monarchián belüli címerek, Károlyi-féle, Horthy-korszakbeli és még a Szálasi-féle címer alakja is ilyen), míg a második korszakra a hajlított oldalú pajzs (az 1946-tól használt úgynevezett Kossuth-címer, az 1956-os Kossuth-címer és még a Kádár-féle címer alakja is ilyen) volt a jellemző.

Ezenkívül képzeletbeli vonalakkal is összeköthetjük a XX. század egyes korszakaira jellemző címerhasználatokat. Így köthető össze a Monarchián belüli Magyar Királyság, a királyné nélküli Magyar Királysággal, azért mert a Horthy-korszak lényegében az 1915-ben meghatározott címereket használta tovább. Összeköthető az 1918-as Károlyi-féle címer az 1946-os második köztársaság tanácsstalanságával címerügyben, hiszen az a hamis mítosz, amely szerint a Szent Koronás címer a királyság jelképe és a köztársaságnak nem lehet koronás címere, megfosztotta a címet a koronától, ezekben az években. A Tanácsköztársaság címertelenségét párhuzamba lehet állítani a Rákosi-korszak címertelenségével, hiszen bár címernek nevezték hivatalosan a Rákosi-féle jelképet, azt heraldikailag mégsem lehet annak nevezni. Ennek a két korszaknak továbbá van egy közös heraldikai problematikája is, amely további kutatások tárgyát képezhetné. Tudható ugyanis, hogy külön bizottság alakult meg a Szovjetunióban 1923-ban, amely az új szocialista jelképek megtervezésére volt hivatva. Ebből a szempontból kivárásnak látszik a magyarországi Tanácsköztársaság „címernélkülisége”, hiszen ha még a példaképül szolgáló Szovjetunióban sem rendezték ezt a kérdést, akkor „ittthon sem sietős”. Ugyanakkor erősen feltételezhető, hogy a Rákosi-féle címer nem itthon, hanem esetleg Moszkvában készülhetett több más, szocialista berendezkedésűvé vált ország címerével együtt. Ezek persze most még csak feltételezések, bizonyításuk, illetve cáfolásuk külön tanulmány feladata lehetne. Összeköthető továbbá a Szálasi-féle címer a Kádár-féle címerrel, hiszen az előbbinek pajzstartója, míg az utóbbinak sisakdíszje volt egy politikai ideológia, illetve mozgalom fő jelképe (nyilaskereszt, illetve vörös csillag).

1990-ben, a címervitánál és a későbbi parlamenti szavazásnál, a hegyes talpú, Szent Koronás címer jelképezte az 1000 éves államiséget és 800 év szerves heraldikai fejlődését, míg a hajlított oldalú, koronátlan címer a forradalmi hagyományokat és egy

téves elképzelést az államforma és a címer kapcsolatáról. Szakmailag is és az országgyűlés határozatának eredményeképpen is a Szent Koronás hegyes talpú kis címer került ki győztesen. Egyetértve Horváth Lajossal, én is úgy gondolom, hogy a „Kossuth-címer” nem a Szent Koronás címer ellenében kell ma már meghatároznunk. Az 1956-os forradalom ezt a kérdést is tisztázta. Tehát, ahogyan Horváth Lajos megfogalmazta, az ’56-ban győztes és dicsőséges utat bejárt Kossuth-címer, bizonyos értelemben az előkészítője volt a Szent Koronás magyar címer jogaiba való visszahelyezésének.

A VIZSGÁLT XX. SZÁZADI CÍMEREK JEGYZÉKE

Közös középcímer: hatályban: 1915. nov. 6.-1918. nov. 29.

Közös kiscímer (1915): hatályban: 1915 nov. 6.-1916. márc. 9.

Közös kiscímer (1916): hatályban: 1916. márc. 9.-1918. nov. 29.

A Szent Korona országai kisebb egyesített címere: 1916 márc. 9.-1918. nov. 29.

Középcímer angyalokkal: hatályban: 1915. nov. 6.-1918. nov. 29.
illetve használatban maradt (1920-1944)

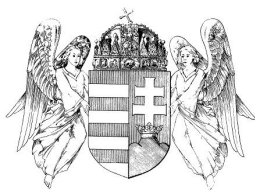

Középcímer cserfa- és olajággal: hatályban: 1915. nov. 6.-1918. nov. 29.
illetve használatban maradt (1920-1944)

Koronátlan kiscímer: hatályban: 1918. nov. 29.-1920. márc. 21.³⁷³

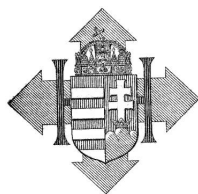
³⁷³ 1919. márc. 21-től aug. 1-ig azt is lehetne mondani, hogy nem volt az országnak címere. Mivel a Tanácsköztársaság a fennállása alatt nem foglalkozott az állami címer kérdésével, ezért elméletileg hatályban maradt a Károlyi-féle koronátlan kiscímer, de a gyakorlatban csak alig-alig tűnt fel. Az ötágú vörös csillag, mint az egyik leggyakoribb jelkép ebből az időből, tehát inkább jelképezi a Tanácsköztársaságot, mint a koronátlan kiscímer.

Kiscímer angyalokkal: hatályban: 1915. nov. 6.-1918. nov. 29.;
illetve: 1920. márc. 21.-(1945. jan. 27. az ország egy részében);
(de használatban volt: 1946. közepéig)

Kiscímer cserfa- és olajággal: hatályban: 1915. nov. 6.-1918. nov. 29.;
illetve: 1920. márc. 21.-(1945. jan. 27. az ország egy részében);
(de használatban volt: 1946. közepéig)

Szálasi-féle címer: hatályban (az ország egy részében): 1945. jan. 27.-
használatba lényegében 1945 áprilisára megszűnt

„Kossuth-címer (A)”: szokásjog alapján: 1946. közepétől-1949. aug. 20.

Rákosi-féle címer:
hatályban: 1949. aug. 20.-1956. nov. 12.,³⁷⁴
használatba lényegében 1956. okt. 23.-án megszűnt

„Kossuth-címer (B)”: (4-féle változatban)
használatban: 1956. okt. 29.-1957. máj. 23.
hatályban: 1956. nov. 12.-1957. máj. 23.

Kádár-féle címer: hatályban: 1957. máj 23.-1990. júl. 11.

Koronás kiscímer: hatályban: 1990. júl. 11.-től

³⁷⁴ De elviekben érvényben volt még egészen 1957. máj. 23-ig.

MELLÉKLETEK JEGYZÉKE

Papírpénzek:

- (1. színes ábra): 1918. október 27-es felülbélyegzett 200 koronás bankjegy³⁷⁵
- (2. színes ábra): 1919. július 15-ös 100 koronás bankjegy tervezet³⁷⁶
- (3. színes ábra): 1944-es 100 pengős bankjegy (Vörös Hadsereg Parancsnoksága)³⁷⁷
- (4. színes ábra): 1946. március 18-as 100 millió pengős bankjegy³⁷⁸
- (5. színes ábra): 1946. június 29-es pénztárjegy 10 ezer adópengőről³⁷⁹
- (6. színes ábra): 1946. június 3-as 10 forintos bankjegy³⁸⁰
- (7. színes ábra): 1946. június 3-as 100 forintos bankjegy³⁸¹

Rölapok és naplórészletek:

- (8. színes ábra): Csics Gyula gyermekkori naplójának részlete (1956. október 29.)³⁸²
- (9. színes ábra): 1956. december 12-es rölap részlete³⁸³
- (10. színes ábra): Forradalmi Karhatalmi Bizottság rölapja 1956-ból³⁸⁴

Címertervek:

- (11. színes ábra): Légrády Sándor címertervei 1957-ből³⁸⁵

³⁷⁵ Forgalomban volt: 1918. október 30.-1920. november 11. Kiállítás helye: Bécs. Aláírók: Dr. Gruber Ignác, Wiesenburg Adolf, Schmid Frigyes. Tervezője nem volt, nyomdailag ollózták össze. Előállítás: ofszet. Forrás: <http://papirpenz.hu/reszletek/43>, letöltés ideje: 2013-07-24

³⁷⁶ Nem került forgalomba. Kiállítás helye: Budapest. Készítette: Helbing Ferenc. Forrás: <http://papirpenz.hu/reszletek/450>, letöltés ideje: 2013-07-24

³⁷⁷ Forgalomban volt: 1944. szeptember 23.-1946. február 28. Kiállítás helye: Budapest. Előállítás: ofszet nyomás. Forrás: <http://papirpenz.hu/reszletek/127>, letöltés ideje: 2013-07-24

³⁷⁸ Forgalomban volt: 1946. április 30.-július 10. Kiállítás helye: Budapest. Aláírók: Székely Artúr, Oltványi Imre, Faragó Lajos. Készítette: Helbing Ferenc, Horváth Endre. Előállítás: ofszet nyomás. Forrás: <http://papirpenz.hu/reszletek/98>, letöltés ideje: 2013-07-24

³⁷⁹ Forgalomban volt: nincs információ. Kiállítás helye: Budapest. Forrás: <http://papirpenz.hu/reszletek/458>, letöltés ideje: 2013-07-24

³⁸⁰ Forgalomban volt: 1946. augusztus 1.-1948. március 31. Kiállítás helye: Budapest. Aláírók: Sulyok Béla, Oltványi Imre, Faragó Lajos. Készítette: Horváth Endre, Reck István, Erdős József, Füle Mihály, Nagy Zoltán, Lesch Ferenc, Kálna Béla. Előállítás: ofszet nyomás. Forrás: <http://papirpenz.hu/reszletek/129>, letöltés ideje: 2013-07-24

³⁸¹ Forgalomban volt: 1946. augusztus 7.-1951. május 1. Kiállítás helye: Budapest. Aláírók: Farkas Ferenc, Oltványi Imre, Faragó Lajos. Készítette: Horváth Endre, Reck István, Füle Mihály, Nagy Zoltán. Előállítás: ofszet nyomás. Forrás: <http://papirpenz.hu/reszletek/130>, letöltés ideje: 2013-07-24

³⁸² Csics Gyula: Magyar Forradalom. 1956 napló. 1956-os Intézet, Budapest, 2006, 28. o.

³⁸³ Bányászati Berendezések Gyára Munkástanácsa rölapjának részlete 1956. december 12-ből. Az Országos Széchényi Könyvtár Kisnyomtatványtárának 1956-os különgyűjteménye, forrás: http://mek.oszk.hu/04000/04056/html/roplap/roplap1956_0011.html, letöltés ideje: 2013-09-06

³⁸⁴ Forradalmi Karhatalmi Bizottság rölapja 1956-ból. Az Országos Széchényi Könyvtár Kisnyomtatványtárának 1956-os különgyűjteménye, forrás: http://mek.oszk.hu/04000/04056/html/roplap/roplap1956_0856.html, letöltés ideje: 2013-09-06

³⁸⁵ Légrády Sándor 1957-es címerterveit közli: „Az ország névjegye” Légrády Sándor (1906-1987) forrás: <http://www.legradyzmus.hu/cimer>, letöltés ideje: 2013-08-21

MELLÉKLETEK

Papírpénzek:

(1. színes ábra): 1918. október 27-es felülbélyegzett 200 koronás bankjegy

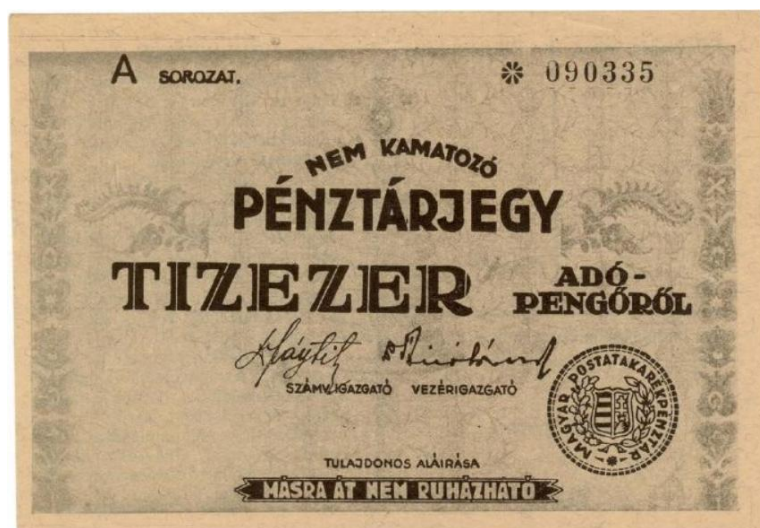
(2. színes ábra): 1919. július 15-ös 100 koronás bankjegy tervezet

(3. színes ábra): 1944-es 100 pengős bankjegy (Vörös Hadsereg Parancsnoksága)

(4. színes ábra): 1946. március 18-as 100 millió pengős bankjegy

(5. színes ábra): 1946. június 29-es pénztárjegy 10 ezer adópengőről

(6. színes ábra): 1946. június 3-as 10 forintos bankjegy

(7. színes ábra): 1946. június 3-as 100 forintos bankjegy

Röplapok és naplórészletek:

(8. színes ábra): Csics Gyula gyermekkori naplójának részlete (1956. október 29.)

(9. színes ábra): 1956. december 12-es röplap részlete

(10. színes ábra): Forradalmi Karhatalmi Bizottság röplapja 1956-ból

Címertervek:

(11. színes ábra): Légrády Sándor címertervei 1957-ből

IRODALOMJEGYZÉK

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára és az Országgyűlési Könyvtár forrásai

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. (MOL) XIX-A-1-j. Magyar Miniszterelnökség

MOL XIX-A-83-a Minisztertanácsi jegyzőkönyvek

MOL M-KS 288. f. 4/8. ő. e (1957.05.07.), MSZMP KB jkv. 1957. május 7-i ülés, In: a Magyar Országos Levéltár digitális archívumából, forrás: <http://www.digitarchiv.hu/>, letöltés ideje: 2013-09-26

SZÜCS László (szerkesztette, a jegyzeteket és a bevezető tanulmányt írta): Dálnoki Miklós Béla Kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) Minisztertanácsi jegyzőkönyvei. 1944. december 23.-1945. november 15. A kötet, Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1997

Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott nemzetgyűlés naplója. Hiteles kiadás I. kötet. Athenaeum, Budapest, 1946

Az 1953. évi július hó 3-ára összehívott országgyűlés naplója. Hiteles kiadás II. kötet, Budapest, 1967

Az 1985. évi június hó 28-ára összehívott országgyűlés naplója. Hiteles kiadás III. kötet, IV. kötet, Budapest, 1998

Országgyűlési Könyvtár. Digitalizált Törvényhozási Tudástár, forrás: <http://dt.ogyk.hu/hu/gyujtemenyismertetok/konyvek/szerzoi-eletrajzok/item/315-moor-gyula>, letöltés ideje: 2013-09-17

Időszaki kiadványok:

Belügyi Közlöny XX. évfolyam 1915. november 14. 53. szám, Budapest

Belügyi Közlöny: XXI. évfolyam, 1916. március 19. 13. szám, Budapest

Belügyi Közlöny: XXIII. évfolyam, 1918. december 8. 53. szám, Budapest

Belügyi Közlöny: XXV. évfolyam, 1920. március 28. 13. szám, Budapest

Belügyi Közlöny: XXVI. évfolyam. 1921. augusztus 7. 33. szám, Budapest

Belügyi Közlöny: XXVII. évfolyam. 1922. április 30. 21. szám, Budapest

Belügyi Közlöny: XXVIII. évfolyam. 1923. augusztus 5. 35. szám, Budapest

Belügyi Közlöny: XXIX. évfolyam. 1924. január 20. 3. szám, Budapest

Belügyi Közlöny. XXXVIII. évfolyam. 1933. szeptember 17. 39. szám, Budapest

Budapesti Közlöny. 1915. október 12. 236. szám, Budapest

Budapesti Közlöny: 1915. november 6. 257. szám, Budapest

Budapesti Közlöny: 1916. március 14. 60. szám, Budapest

Budapesti Közlöny: 1916. április 27. 96. szám, Budapest

Budapesti Közlöny: 1918. november 17. 264. szám, Budapest

Budapesti Közlöny: 1918. november 29. 274. szám, Budapest

Budapesti Közlöny: 1919. augusztus 8. 71. szám, Budapest

Budapesti Közlöny: 1919. április (sic!) helyesen: augusztus 9. 72. szám, Budapest

Budapesti Közlöny: 1919. augusztus 12. 79. szám, Budapest

Budapesti Közlöny: 1920. január 13. 9. szám, Budapest

Budapesti Közlöny: 1920. január 22. 17. szám, Budapest

Budapesti Közlöny: 1920. március 21. 67. szám, Budapest

Budapesti Közlöny: 1920. március 23. 68. szám, Budapest

Budapesti Közlöny: 1926. december 31. 299. szám, Budapest

Budapesti Közlöny: 1927. január 1. 1. szám, Budapest

Budapesti Közlöny: 1944. december 24. 294. szám, Budapest

Hivatalos Közlöny. I. évfolyam 1. szám, 1919. jún. 12., Szeged

Hivatalos Közlöny. I. évfolyam 3. szám, 1919. jún. 26., Szeged

Hivatalos Közlöny. I. évfolyam 6. szám, 1919. júl. 17., Szeged

Hivatalos Közlöny: 1919. augusztus 2. 108. szám, Budapest

Hivatalos Közlöny: 1919. augusztus 7. 112. szám, Budapest

Hivatalos Közlöny: 1945. január 6. 1. szám, Sopron

Hivatalos Közlöny: 1945. január 27. 6. szám, Sopron

Hivatalos Közlöny: 1945. február 8. 9. szám, Sopron

Hivatalos Közlöny: 1945. március 23. 21. szám, Sopron

Honvédségi Közlöny. A Magyar Honvédség számára: 1-37. számig, 74. évf., 1947, Szikra Irodalmi és Lapkiadóvállalat, Nyomdai Rt., Budapest, 1948

Honvédségi Közlöny: 76. évf., 1950. január 1. 1. szám, kiadja a Magyar Honvédelmi Minisztérium, Budapest

Magyar Közlöny. 1945. január 4. 1. szám, Debrecen

Magyar Közlöny. 1945. április 22. 16. szám, Budapest

Magyar Közlöny. 1946. június 4. 125. szám, Budapest

Magyar Közlöny. 1946. június 5. 126. szám, Budapest

Magyar Közlöny. 1946. november 30. 274. szám, Budapest

Magyar Közlöny. 1946. december 1. 275. szám, Budapest

Magyar Közlöny: 1956. november 12. 93. szám, Budapest

Magyar Közlöny: 1956. november 20. 94. szám, Budapest

Magyar Közlöny: 1956. november 24. 95. szám, Budapest

Magyar Közlöny: 1956. december 11. 100. szám, Budapest

Magyar Közlöny: 1956. december 13. 102. szám, Budapest

- Magyar Közlöny: 1956. december 29. 106. szám, Budapest
- Magyar Közlöny: 1957. február 10. 19. szám, Budapest
- Magyar Közlöny: 1957. május 11. 54. szám, Budapest
- Magyar Közlöny: 1957. május 23. 57. szám, Budapest
- Magyar Közlöny: 1989. október 23. 74. szám, Budapest
- Magyar Közlöny: 1989. október 25. 75. szám, Budapest
- Magyar Közlöny: 1989. november 10. 82. szám, Budapest
- Magyar Közlöny: 1990. július 10. 65. szám, Budapest
- Magyar Közlöny: 1990. július 11. 66. szám, Budapest
- Szabad Ifjúság. A DISZ Központi Vezetőségének Lapja. Rendkívüli kiadás, Hétfő, 1956. október 29, forrás: http://www.szabarchiv.hu/kepek/Madisz_1956_10_29_v.pdf, letöltés ideje: 2013-08-21
- Szabad Nép. A Magyar Dolgozók Pártjának központi lapja. XIV. évfolyam 297. szám, 1956. október 29
- Szabad Szó. A Nemzeti Parasztpárt központi lapja. 24. évf. 1. szám., 1956. október 31., Budapest
- Tanácsköztársaság: 1919. március 26. 1. szám, Budapest
- Tanácsköztársaság: 1919. június 28. 78. szám, Budapest
- Könyvek:**
- AMBRUS Béla: A Magyarországi Tanácsköztársaság pénzürendszere. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979
- AMBRUS Béla: Magyarország papírszükségpénzei 1914-től 1919. VIII. 1-ig. I. kötet, Kiadta a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Budapest, 1986
- BERKI Mihály: A forradalom "kis" történetei. Gálos Nyomdász Kiadói és Kereskedelmi Kft., 2002
- BERTÉNYI Iván: A címertan reneszánsza. Tanulmányok. Argumentum Kiadó és Nyomda Kft., 2010
- BERTÉNYI Iván: A Magyar Szent Korona. Kossuth Könyvkiadó, 1996
- BERTÉNYI Iván: Magyar címertan. Osiris Kiadó, Budapest, 2003
- BÖLÖNY József: Magyarország kormányai 1848-1987. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987
- BÖLÖNY József-HUBAI László: Magyarország kormányai 1848-2004. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004
- CS. KOTTRA Györgyi: Magyar zászlók. A honfoglalástól napjainkig. Kossuth Kiadó, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2011
- CSÁNKI Dezső: Az új magyar és ügynevezett közös címerekről. Franklin-társulat, Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda kiadása, Budapest, 1916
- CSICS Gyula: Magyar Forradalom. 1956 napló. 1956-os Intézet, Budapest, 2006

- HORTHY Miklós: Emlékirataim. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2011
- KAHLER Frigyes-M. KISS Sándor: Kinek a forradalma? Erőszakszervezetek 1956-ban. A fordulat napja, Ismét sortűzek, A nagy per. Püski-Kortárs, Budapest, 1997
- KAJETÁN Endre: A második Mohács. Három év 1918-1919-1920. krónikája. Szenci Molnár Társaság, Budapest, 1992
- KÁROLYI Mihály: Hit, illúziók nélkül. (fordította: Litván György) Európa Könyvkiadó, Budapest, 2013
- KARSAI Elek: „Szálasi naplója” A nyilasmozgalom a II. világháború idején. Kossuth Könyvkiadó, 1978
- KARSAI Elek-KARSAI László: A Szálasi per. Reform, Debrecen, 1988
- KERTÉSZ István: Magyar békeillúziók 1945-1947. Európa História, Budapest, 1995
- Magyarország Alaptörvénye (díszkiadás): Magyarország Alaptörvénye (2012.január 1.). Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012
- MOLNÁR Adrienne-KÖRÖSI Zsuzsanna-KELLER Márkus (az Oral History Archívum interjúi alapján összeállították): A forradalom emlékezete. Személyes történelem. 1956-os Intézet, Budapest, 2006
- NYULÁSZINÉ Dr. Straub Éva: Magyarország címerkönyve. A heraldika alapjai. CEBA Kiadó, Budapest, 2001
- PALLOS Lajos-TORBÁGYI Melinda-TÓTH Csaba: A magyar pénz története. A kezdetektől napjainkig. Kossuth Kiadó, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 2012
- PIFFKÓ András (felelős): Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc követelése és programja. Kiadja a Németországi Magyar Kulturális és Szociális Alapítvány, München, 1976. október 23.
- PONGRÁTZ Gergely: Corvin köz - 1956. A szerző kiadása, Budapest, 1982
- RÁKOSI Máttyás: A békéért és a szocializmus építéséért. Szikra, Budapest, 1951
- RÉTI László: A Magyar Tanácsköztársaság helyi szervei és pecsétjeik. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973
- RÉTI László: A Magyar Tanácsköztársaság központi szervei és pecsétjeik. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970
- SAS Péter: A heraldikus. Köpeczi Sebestyén József élete és munkássága. Második kötet, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2011
- SOÓS Ferenc: 1956. 1957. 1958. Könyvműhely Z-Press Kiadó, Miskolc, 2012
- SZÁLASI Ferenc: Szálasi Ferenc börtönnaplója 1938-1940. Budapest Főváros Levéltára és a FILUM kiadása, Budapest, 1997
- SZÁNTÓ Tibor: A magyar plakát. Corvina, Budapest, 1986
- TÓTH Tibor: A hungarista mozgalom emigrációtörténete. Az „Út és Cél” és a „Hungarista Tájékoztató” című sajtótermékek tükrében. Multiplex Media-Debrecen University Press, Debrecen, 2008

Tanulmányok, cikkek:

AMBRUS Béla: A szegedi „fehérpénzek”. A Móra Ferenc Múzeum évkönyve, 1966-1967, 243. o., forrás:

http://epa.oszk.hu/01600/01609/00008/pdf/MFME_EPA01609_1966_1967_1_243-254.pdf, letöltés ideje: 2013-08-27

BERTÉNYI Iván: A Szent Korona – államiságunk szimbóluma. In: Új Ember. Katolikus Hetilap. 1989. december 24., XLV. évf., 52. szám, Karácsonyi melléklet, 5. o.

FÖGLEIN Gizella: A Magyar Köztársaság állami címere (1946-1947). In: Levéltári Közlemények, LXII. évf. 1991

GOSZTONYI Péter: A néphadsereg a forradalomban. In: Tanulmányok a magyar forradalomról (szerkesztette: Borbándi Gyula és Molnár József), Mikes International, Hága, Hollandia, 2006

HORVÁTH Lajos: A magyar állam címere 1956-1957. In: Levéltári Szemle XLIII./1993/4. Szám

HORVÁTH Lajos: Jelképek harca 1956-ban Magyarországon. Archivnet. XX. századi történeti források, 4. évfolyam (2004) 1. szám, létrehozás ideje: 2011.09.27, forrás: http://archivnet.hu/pp_hir_nyomtat.php?hir_id=295, letöltés ideje: 2013-08-17

JUHÁSZ Vilmos: A forradalom követelése. In: Tanulmányok a magyar forradalomról (szerkesztette: Borbándi Gyula és Molnár József), Mikes International, Hága, Hollandia, 2006

KÁLLAY István: István keresztje és az Árpádok vörös-ezüst vágásai. Nemzeti címerünk története. In: Népszabadság 1988. november 12-i szám

KARSAI László: A nyilas zászlók története. In: Hetek, 2010. 10. 08., forrás: http://hetek.hu/hit_es_ertekek/201010/a_nyilas_zaszlok_tortenete, letöltés ideje: 2013-10-06

KARSAI László: Szálasi Ferenc mozgalmának jelképei, jelvényei és zászlói. Az árpádsáv tegnap és ma/ konferencia, Holokauszt Emlékközpont, 2009. november 26., forrás: <http://old.hdke.hu/download/Karsai-Laszlo.pdf>, letöltés ideje: 2013-10-06

NÉMETH Ferenc: A Kossuth-címer legyen az ország címere? In: Reform I./6. Szám, 1988. november 25

VARGA Norbert: Az Osztrák-Magyar Monarchia középcímere. In: Jog (történeti szemle), 2007 különszám, Magyar Tudományos Akadémia – Eötvös Loránd Tudományegyetem Jogtörténeti Kutatócsoport, Budapest-Győr-Ménfőcsanak

Internetes források:

„Az ország névjegye” Légrády Sándor (1906-1987) forrás: <http://www.legradymus.hu/cimer>, letöltés ideje: 2013-08-21

„Magyar Nemzeti és Történelmi Jelképek”, <http://www.nemzetijelkepek.hu/pictures/cimer/jpg/bw24mm.jpg>, letöltés ideje: 2013-07-27

1000 év törvényei, forrás: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7346>, letöltés ideje: 2013-08-26

25 éve volt a lekiteleki találkozó. In: Múlt-kor történelmi portál, 2012. szeptember 27. 12:02 MTI, forrás: http://www.mult-kor.hu/20120927_25_eve_volt_a_lakiteleki_talalkozo, letöltés ideje: 2013-10-28

A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság honlapja. Bemutakozás, forrás: <http://www.mahegeta.hu/index.php?oldal=bemutakozas>, letöltés ideje: 2013-10-07

Áder: A szocializmus bűnben fogant. MTI, 2013. 02. 24. 17:23, forrás: <http://www.origo.hu/itthon/20130224-ader-janos-bemutatta-nagy-ferenc-lemondo-nyilatkozatat.html>, letöltés ideje: 2013-09-23

Austria-Forum, http://austria-forum.org/attach/Wissenssammlungen/Symbole/Doppeladler/15kl_gem_sw.jpg, letöltés ideje: 2013-07-27

Az ország háza: www.parlament.hu, letöltés ideje: 2013-11-07

Az Országos Széchényi Könyvtár Kisnyomtatványtárának 1956-os különgyűjteménye, forrás: http://mek.oszk.hu/04000/04056/html/roplap/roplap1956_0011.html, letöltés ideje: 2013-09-06

DR. BLASSZAUER Róbert: Az IHNETOV munkanaplója. Vitéz Béldy Alajos vezérezredes Hadtörténelmi Levéltárban őrzött irataiból 1941—1943. PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 2002, Függelék/Társadalmi, politikai szervezetek, intézmények, gyárak, üzemek, forrás: <http://mek.oszk.hu/04900/04982/html/#d1e23148>, letöltés ideje: 2013-10-01

Dr. Peter Diem honlapja, http://www.peter-diem.at/History/15kl_gem_kr_sw.jpg, letöltés ideje: 2013-07-27

Dr. Urmánczy Nándor Egyesület honlapja, forrás: <http://urmanczynandoregyesulet.marosheviz.info/urmanczyrol/>, letöltés ideje: 2013-10-22

Encyclopaedia Britannica, forrás: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/570140/Karl-count-von-Sturgkh>, letöltés ideje: 2013-08-25

Flags Of The World, <http://www.crwflags.com/fotw/misc/hu%29kseal.gif>, letöltés ideje: 2013-07-27

Koronával vagy anélkül? Index, 2009.02.07. 00:19, forrás: http://index.hu/belfold/1989/2009/02/07/koronaal_vagy_anelkul/, letöltés ideje: 2013-11-07

LÉGRÁDY Cs. Ákos: Beköszöntő. Engedtessek meg nekem... In: „Az ország névjegye” Légrády Sándor (1906-1987) forrás: <http://www.legradyzmus.hu/bekoszonto>, letöltés ideje: 2013-08-21

Magyar Életrajzi Lexikon: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/>, letöltés ideje: letöltés ideje: 2013-08-26

Milos Stankovic Társaság honlapja, http://www.heraldikasrbija.com/galerija/main.php?g2_itemId=7054, letöltés ideje: 2013-08-26

Múlt-kor történelmi portál: Elhunyt Spira György történész. 2007. december 5., forrás: <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=19084>, letöltés ideje: 2013-10-07

Múlt-kor történelmi portál: Húsz éves a monori találkozó. 2005. június 14., forrás:
<http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=9860>, letöltés ideje: 2013-10-07

Orosz Vexillológiai és Heraldikai Központ, forrás:
<http://www.heraldicum.ru/russia/ussr.htm>, letöltés ideje: 2013-10-24

Országinfó Kormányzati Portál, forrás:
<https://orszeginfo.magyarorszag.hu/informaciok/tortenelem/uralkodok.html>, letöltés ideje: 2013-10-22

Österreichische Nationalbibliothek. Bildarchiv Austria,
<http://www.bildarchivaustria.at/Bildarchiv/741/B8054399T8054404.jpg>, letöltés ideje: 2013-07-27

Papírpénz.hu, <http://papirpenz.hu/reszletek/450>, letöltés ideje: 2013-07-2

Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. Kriterion Könyvkiadó, forrás:
<http://lexikon.kriterion.ro/szavak/2321/>, letöltés ideje: 2013-08-26

Spira György: Spira György vitába száll... Püspöki Nagy Péter szerint a Kossuth-címer legenda, sohasem létezett. In: Rubicon 1990/2., forrás:
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/spira_gyorgy_vitaba_szall_puspoki_nagy_peter_szerint_a_kossuth_cimer_legenda_sohasem_letezett/, letöltés ideje: 2013-07-24

Szociális Testvérek Társasága honlapja, forrás:
http://szocialistestverek.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=28%3Amargit-tv-eletrajza&catid=2%3, letöltés ideje: 2013-09-22

SZTE Klebelsberg Könyvtár, forrás: <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/who/veesenmayer.html>, letöltés ideje: 2013-10-22

Tarján M. Tamás: 1919. május 5. Károlyi Gyula megalakítja aradi ellenkormányát. RUBICONline A Rubicon történelmi folyóirat honlapja, forrás:
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1919_majus_5_karolyi_gyula_megalakitja_aradi_ellenkormanyat/, letöltés ideje: 2013-09-06

Válicka-völgye, http://www.valicka-volgye.hu/files/u1/erdelycimer_07.jpg, letöltés ideje: 2013-07-27

Világ Heraldika, forrás:
http://geraldic.tabu.ru/Obnovleniya/Karta_sayta/Teoriya_pravila/605351_Socialisticheskaya_geraldika.html, letöltés ideje: 2013-10-24

NÉVMUTATÓ

- Ambrus Béla, 22, 31, 35
 András (II.) magyar király (1205-1235),
 7
 András (III.) magyar király (1290-1301),
 6
 Antall József, 86
 Balsai István, 88
 Bánffy Dezső, 23
 Barabás Miklós, 79
 Barcs Sándor, 82
 Bechtler Péter, 52
 Beck Ö. Fülöp, 31
 Béla (III.) magyar király (1172-1196), 6
 Berki Mihály, 65
 Bertényi Iván, 4, 47, 85
 Bíró András, 66
 Bölcsey György, 82
 Böszörmény Zoltán, 43
 Brencsán János, 59
 Burián István, 16
 Colombière, Claude de la, 6
 Cuza, Alexandru Ioan, 22
 Csánki Dezső, 20
 Csics Gyula, 69
 Dálnoki Miklós Béla, 45
 Dinnyés Lajos, 58
 Dobi István, 72
 Donáth Ferenc, 77
 Erdei Ferenc, 56
 Ferdinánd (I.) román király, 22
 Ferdinánd (V.) magyar király (1835-
 1848), 48, 49
 Ferenc (I.) magyar király (1792-1835),
 47
 Ferenc József (I.) magyar király (1848-
 1916), 14, 18, 23, 48, 49, 79
 Festetics Sándor, 43
 Főglein Gizella, 52, 53
 Földy Ferenc, 83
 Friedrich István, 33, 34
 Gajdócsi István, 80
 Gál Zoltán, 84
 Garbai Sándor, 28
 Ghica, Ion, 22
 Gosztonyi Péter, 64, 67
 Grill Lóránt, 38
 Gyöngyösi János, 55
 Hankó Mihály, 83
 Helbing Ferenc, 31
 Hervoja bosnyák uralkodó, 17
 Hindenburg, 41
 Hitler, 41
 Horthy Miklós, 33, 34, 40, 41
 Horváth Lajos, 70, 71, 90
 Illés József, 18
 Imre magyar király (1196-1204), 7
 István (I. Szent) magyar király
 (997/1001-1038), 86
 István (V.) magyar király (1270-1272), 6
 Jakab Sándor, 74
 Jeges Ernő, 32
 Jékelyi László, 51
 Jelasics, 48
 József (II.) magyar király (1780-1790),
 79, 82
 József királyi herceg, 33, 38
 Juhász Vilmos, 68
 Kádár János, 68, 69, 72, 73, 74
 Kállay István, 77, 78
 Kanizsai János, 80
 Károly (I., Károly Róbert) magyar király
 (1308-1342), 4
 Károly román király, 22
 Károlyi Gyula, 34, 35
 Károlyi Mihály, 26, 27, 34, 36
 Katona Kálmán, 88
 Kilián György, 67
 Kis Roland, 53
 Kmety Károly, 14, 17
 Kossuth Lajos, 26, 47, 48, 49
 Kölcsey Ferenc, 83
 Köpeczi Sebestyén József, 20, 22, 29, 71
 Kőszeg Ferenc, 87
 Kulcsár Kálmán, 80, 84
 Kumorovitz Lajos Bernát, 6
 Kun Béla, 28
 Kunfi Zsigmond, 28
 Lajos (I., Nagy) magyar király (1342-
 1382), 9, 85
 Lakatos Géza, 41
 Landler Jenő, 28

László (I., Szent) magyar király (1077-1095), 44
 László (V.) magyar király (1440-1457), 10
 Lázár György, 77
 Légrády Sándor, 74, 76
 Lipót (I.) magyar király (1657-1705), 79
 Losonczy Géza, 61
 Macedo, Anton, 8
 Major Tamás, 73
 Mária magyar királynő (1382-1395), 9, 85
 Mátyás (I.) magyar király (1458-1490), 10
 Mátyás (II.) magyar király (1608-1619), 8, 85
 Meskó Zoltán, 43
 Mihályfi Ernő, 62
 Molnár Erik, 74
 Molotov, 45
 Moór Gyula, 53
 Mussolini, 41
 Nagy Ferenc, 55
 Nagy Imre, 67, 69, 79
 Nagy József, 81
 Nánási László, 75
 Németh Ferenc, 78
 Ortutay Gyula, 56, 57
 Pákh Tibor, 66
 Pattantyús-Ábrahám Dezső, 16, 34, 35
 Petőfi Sándor, 62, 79
 Petra-Santa, Silvester, 6
 Pogány József, 28
 Polónyi Géza, 13, 16
 Pongrácz Aladár, 58
 Pongrácz Gergely, 65, 69
 Püspöki Nagy Péter, 78, 79
 Rajk László, 56, 58
 Rákosi Mátyás, 58, 60, 61, 62, 68, 78
 Reszegi Ferenc, 75
 Réti László, 29
 Rudolf magyar király (1576-1608), 8
 Ruskay Jenő, 40
 Sarlós István, 82, 84
 Schwarcz Gusztáv, 66
 Simonyi-Semadam Sándor, 36
 Sinkovits Imre, 66
 Slachta Margit, 50, 51, 52
 Soltészné Padár Ilona, 81
 Soós Ferenc, 65
 Spira György, 78, 79, 80
 Ströhl, Hugo Gerhard, 20, 21
 Szabad György, 87
 Szálasi Ferenc, 39, 40, 41, 43, 45
 Szathmáry Pap Károly, 22
 Széll Kálmán, 13
 Széll Sándor, 44
 Szöllősi Jenő, 42
 Sztálin, 68
 Sztójay Döme, 40
 Tisza István, 25
 Tóth Attiláné, 84
 Tóth Tibor, 44
 Turi Béla, 17
 Ulászló (I.) magyar király (1440-1444), 9
 Ulászló (II.) magyar király (1490-1516), 8
 Urmánczy Nándor, 38
 Vágó Béla, 28
 Varga József, 69
 Veessenmayer, Edmund, 41
 Viczián Imre, 54, 55, 57
 Viktor Emánuel, 41
 Vörösmarty Mihály, 83
 Windisch-Grätz, 48
 Zsigmond magyar király (1387-1437), 8, 9, 10, 80
 Zsóka Endre, 83